

Sveučilište u Zagrebu

FILOZOFSKI FAKULTET

Krešimira Gudelj

**JEZIČNI I IZVANJEZIČNI UTJECAJI
NA OBITELJSKI IDIOLEKT
OKOMITO VIŠEJEZIČNOGA
GOVORNIKA HRVATSKOGA**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2017.

Sveučilište u Zagrebu

FILOZOFSKI FAKULTET

Krešimira Gudelj

**JEZIČNI I IZVANJEZIČNI UTJECAJI
NA OBITELJSKI IDIOLEKT
OKOMITO VIŠEJEZIČNOGA
GOVORNIKA HRVATSKOGA**

DOKTORSKI RAD

Mentor:

prof. dr. sc. Zrinka Jelaska

Zagreb, 2017.

University of Zagreb

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Krešimira Gudelj

**LINGUISTIC AND EXTRALINGUISTIC
INFLUENCES ON THE FAMILY
IDIOLECT OF A VERTICALLY
MULTILINGUAL SPEAKER OF THE
CROATIAN LANGUAGE**

DOCTORAL THESIS

Supervisor:

prof. dr. sc. Zrinka Jelaska

Zagreb, 2017.

Podatci o mentoru

Prof. dr. sc. Zrinka Jelaska rođena je u Zagrebu, gdje je na Filozofskome fakultetu diplomirala kroatistiku i fonetiku, magistrirala iz fonetike, a doktorirala iz jezikoslovlja. U SAD pohađala je lingvistička predavanja na četiri sveučilišta. Stručno se usavršavala na radionicama i skupovima u zemlji i inozemstvu. Dvije godine radila je kao srednjoškolski profesor. Od 1983. radi na Filozofskome fakultetu, sada kao redoviti profesor u trajnome zvanju. Tri godine bila je prodekan za znanost i međunarodnu suradnju matičnoga fakulteta. Osim na kroatistici održavala je nastavu i na nekoliko drugih odsjeka Sveučilišta u Zagrebu, na nekoliko doktorskih studija Sveučilišta u Zagrebu, a vodi doktorski studija Glotodidaktika. Članica je Povjerenstva za doktorske teme Sveučilišta u Zagrebu. Bila je mentor u izradi devet doktorskih radova, dva znanstvena magistarska rada, pedeset diplomskih radova. Gostovala je na sveučilištima u SAD, Njemačkoj, BiH i na Sveučilištu u Zadru. Voditeljica je *Sveučilišne škole hrvatskoga jezika i kulture* u Zagrebu. Istraživanja su joj usmjerena na hrvatski jezik, posebno iz kao ini (strani, drugi i nasljedni). Objavila je četrnaest knjiga, više od stotinu znanstvenih radova (na hrvatskome, engleskome i njemačkome) u Hrvatskoj i inozemstvu te sedamdesetak stručnih radova. Održala je oko sto i dvadeset izlaganja (tridesetak na engleskome) na znanstvenim skupovima u Hrvatskoj i inozemstvu (jedanaest pozvanih) te jedanaest javnih predavanja u inozemstvu. Bila je voditeljicom triju znanstvenih projekata s temom hrvatskoga kao stranoga, drugoga, nasljednoga i materinskoga jezika, sudjelovala je u četrnaest drugih. Osnovala je međunarodni znanstveni skup posvećen inojezičnome hrvatskome HIDIS, znanstveni časopis *Lahor*, biblioteku *KROATINI* te Odjel za hrvatski kao ini jezik u HFD-u. Bila je predsjednicom HFD-a, članica je Predsjedništva i uredništva časopisa *Suvremena lingvistika*. Bila je član ili predsjednica brojnih stručnih tijela za hrvatski jezik MZOŠ-u, NCVVO, AZOO. Govori engleski i njemački, služi se s još nekoliko jezika. Prevodila je stručne tekstove i filmove te naizmjenično i istovremeno izlaganja s engleskoga. Održala je više od stotinu javnih predavanja i izlaganja u Hrvatskoj. Na HRT-u povremeno surađuje gostovanjima ili priložima te kao jezični savjetnik ili stručnjak.

Malo poslije toga pristupiše Petru oni što ondje bijahu te mu rekoše: “Zbilja, i ti si njihov; ta i tvoj te govor izdaje.” (Mt 26,73)

ZAHVALE

Hvala svima koji su pomogli kako bih ovaj rad napisala - ponajprije svim divnim ljudima koji su sudjelovali kao ispitanici i bez kojih terensko istraživanje ne bi bilo moguće. Hvala svim dragim prijateljima koji su mi pomogli pronaći ispitanike i koji su na svoj način doprinijeli i pomogli kada bih se našla pred zidom. Hvala: Ivani, Mariju, Petri, Aniki, Mireli, Suzi, Vali i Mariji.

Zahvaljujem djelatnicima Osnovne škole S. S. Kranjčevića u Lovreću, posebno ravnatelju Anti što je podržavao moj rad, tajnici Marici na rješavanju svih administrativnih zavrzlama i dragim kolegama i prijateljima na pomoći i stručnim savjetima: Petru, Anđeli, Zvonimiri, Renati, Ružici i Hrvoju. Posebno hvala mojim prijateljicama Ani i Sandri koje su bile oslonac na ovom poslijediplomskom putu.

Hvala tete Dubi i teti Mirni na nedjeljnim objedima, potpori i ljubavi koju su pružale sve ove godine.

Veliko hvala mojoj obitelji: svekrvi Nadi na čuvanju djece i kuhanju, svekru Ivanu što je ponosan na mene. Hvala tati što je bio i ostao glas razuma, mami jer joj nikada ništa nije bilo teško i koji su me uvijek poticali da nastavim. Hvala Zvonimiru, Domagoju, Davoru što su uvijek tu kada nešto zapne i mojoj sestri Zrinki koja je najbolja starija sestra koja se o svemu brine.

Hvala mojoj mentorici prof. Zrinki Jelaski jer je sve ove godine uistinu bila ono što mentor jest: voditelj, nastavnik i odgojitelj, ali i puno više od toga.

Naposljetku, hvala Luki, Cvijeti i Mariji što su strpljivo čekali *dok je mama radila za školu*, na radosti koju mi neprestano daruju i zbog kojih govorim ovako kako govorim.

SAŽETAK

Svakodnevne promjene u društvu imaju utjecaja na život zajednice u cjelini kao i na život pojedinca. Dok je nekada bilo uobičajeno da pojedinac djetinjstvo provede u svojem mjestu rođenja, da se tu školuje, pronađe bračnoga druga i odgaja djecu, danas zbog velike pokretljivosti stanovništva, mnogi odlaze iz svojega mjesta kako bi se školovali, zaposlili, zasnovali obitelj. Oni sa sobom, u novu sredinu, osim svojih kulturnih i društvenih obrazaca, donose i svoj jezik, svoj govor koji se razlikuje od govora okoline te taj način mijenjaju kompaktnu jezičnu sliku. Ako takva osoba zasnuje obitelj s govornikom čiji je jezik većinski ili s govornikom čiji je jezik također manjinski u novoj okolini, pitanje je kako će to utjecati na idiolekt svakoga od njih. U ovom su radu istraživani govori pojedinaca čiji je vlastiti materinski idiom različit od jezika drugih članova obitelji ili okoline. Odabrani su govornici sa završenom srednjom školom i fakultetom jer bi završetkom školovanja svi govornici trebali postati okomito višejezični govornici koji vladaju svojim zavičajnim idiomom i standardnim jezikom te trećim idiomom koji je različit od njihova. Rad istražuje jezične i izvanjezične utjecaje na obiteljski idiolekt okomito višejezičnih govornika hrvatskoga jezika koji vladaju svojim mjesnim i standardnim hrvatskim idiomom, a zbog različitih životnih okolnosti ovladavaju i trećim hrvatskim idiomom – okolinskim ili supružničkim koji je različit od njihova vlastitoga mjesnoga idioma. Usmjeren je na one koji se u obitelji služe svojim osobnim ili standardnim idiomom, a rjeđe posežu za okolinskim idiomom. Promatrano je služe li se takvi pojedinci u sporazumijevanju u vlastitoj obitelji svojevrsnim međujezikom, odnosno međuidiomom koji ima promjenljiva obilježja ili stvaraju novi, kontaktni idiom. Govornici su podijeljeni u četiri skupine, a njihovi idiomi pripadaju jednoj od sljedeće četiri skupine: I. većinski u obitelji i u okolini, II. većinski u obitelji, a manjinski u okolini, III. jezik je članova obitelji međusobno različit i manjinski u okolini, IV. manjinski u obitelji i u okolini. U ispitivanju su sudjelovale dvije skupine govornika. Jednu skupinu čine govornici stonskoga govora, a drugu skupinu govornici imotskoga govora. U istraživanju je korišten polustrukturirani intervju kako bi se ispitalo koja jezična i izvanjezična načela utječu na odabir idioma. Intervjui su snimani, a zatim su dijelovi transkribirani. Dijelove zvučnih zapisa govornika poslušalo je i ocijenilo 6 ispitanika koji su procijenili koliko se snimljeni govori razlikuju od zavičajnih idioma Imotskoga odnosno Stona. Transkribirani dijelovi govora potom su analizirani, a promatrana je morfološka, sintaktička, semantička i leksička jezična razina kako bi se otkrilo koja su obilježja njihova zavičajnoga idioma ostala očuvana, a koja

su promijenjena te čime su zamijenjena. Nakon usporedbe ocjena i jezične analize navedena su načela koja utječu na odabir idioma.

U radu je potvrđeno je da nisu sve promjene zavičajnoga idioma ispitanika u okomito višjejezičnoj zajednici u skladu s početnim pretpostavkama te da se promjene ne događaju u skladu s podjelom prema skupinama, već su rezultat spleta različitih čimbenika što potvrđuju i procjenjivači i opis obilježja govora ispitanika. Potvrđeno je da okomito višjejezični govornici, čiji je vlastiti materinski idiom različit od jezika drugih članova obitelji ili okoline, nastoje svoj zavičajni idiom približiti standardnom modelu te je djelomično potvrđeno da okomito višjejezični govornici posežu za standardnim i okolinskim oblicima na leksičkoj razini kada su govornikovi materinski leksemi nerazumljivi ostalim članovima obitelji. Budući da u ispitivanju nije sudjelovao jednak broj ženskih i muških ispitanika, nije se potvrdilo da su okomito višjejezične govornice sklonije mijenjati svoj zavičajni idiom od govornika, kada im je materinski idiom različit od idioma drugih članova obitelji ili okoline, iako je usporedbom utvrđena mala razlika u korist ispitanika. Potvrđeno je kako na znatnije promjene u idiomu okomito višjejezičnih govornika utječe splet pojedinačnih, različitih čimbenika poput školovanja, posla, odrastanja izvan obiteljskoga doma, zatim uloga ispitanika u odgoju djece, svijest o vrijednosti vlastitoga idioma, status materinskoga i okolinskoga idioma u društvu i obitelji ili želja za vlastitim identitetom. Potvrđena je pretpostavka prema kojoj okomito višjejezični govornici nisu uvijek svjesni promjena vlastitoga materinskoga idioma u okomito višjejezičnoj zajednici. Hipoteza prema kojoj dojam procjenjivača o idiomu okomito višjejezičnoga govornika ovisi o udjelu dijalektalnih i standardnih ili okolinskih obilježja u govoru pojedinoga ispitanika djelomično je potvrđena jer osim broja i udjela relevantnih obilježja, važnu ulogu ima i uporaba zavičajnih leksema. Analizom idolekta ispitanika uočeno je koja su obilježja imotskoga i stonskoga idioma postojana, a koja su podložna promjenama i nestajanju. Radu su priložene tablice u kojoj su prikazana zavičajna obilježja imotskih i stonskih ispitanika u odnosu na standardna te ogledi govora ispitanika.

Ključne riječi: *okomita višjejezičnost, idiolekt, obiteljski jezik, standardni jezik, imotski idiom, stonski idiom*

Summary

Everyday social changes have an impact on the life of the community as a whole, as well as on the life of an individual. While it used to be a custom for an individual to spend childhood in their place of birth, to educate themselves, to find a spouse and raise their children, today, due to a great mobility of population, many leave their place of birth to educate themselves, to find a job, to start a family. Apart from bringing their cultural and social patterns into the new environment, they also bring their language, their speech that differs from the speech of the environment and, in that way, they change the compact language framework. The question is how the idiolect of each of them will be affected by the starting of the family with a speaker whose language is a majority-spoken language or with a speaker whose language is also a minority-spoken language in the new environment. This paper explores how the speeches of individuals whose native idiom is different from the language of other members of the family or the environment. It also explores linguistic and extralinguistic influences on the family idiolect of a vertically multilingual speaker of Croatian language who speaks the local and the standard Croatian idiom, and, due to different life circumstances, also a third Croatian idiom – the environmental idiom which differs from the local idiom. We selected speakers who completed high school and university education because, having completed their education, all speakers should be able to use the standard idiom, and partially also the environmental idiom or the idiom of their spouse as the third idiom. We researched whether such individuals use a certain interlanguage for the purpose of communicating within their own family, i.e. an interidiom with variable features, or they create a new, contact idiom. The speakers were chosen based on their belonging to one of four groups, according to whether their idiom is I. a majority-spoken idiom within the family and in the environment, II. a majority-spoken idiom within the family, and a minority-spoken idiom in the environment, III. different from the idiom of their spouse and a minority-spoken idiom in the environment, IV. a minority-spoken idiom within the family and in the environment. The respondents belonged to one of the two groups of speakers. One group encompassed the speakers from Ston, and the other the speakers from Imotski. By a semi-structured interview, we examined which linguistic and extracurricular principles influenced the choice of the respondent's idiom. The interviews were recorded, which served as audio material, and then the parts were transcribed and

analysed. Audio material was listened to and evaluated by 6 assessors who used scores to rate how much the recorded speeches differ from the local idiom of Ston and Imotski. The

transcribed material was analysed phonologically, morphologically, syntactically and lexically in order to discover which features of the local idiom had been preserved and which had been replaced and by what. After comparing personal speakers' views, the evaluation of six assessors and language analysis, the principles that affect the choice of idioms of vertically multilingual speakers were outlined.

Six hypotheses have been made in this paper, three of which are fully confirmed, two partially, and one is not confirmed. It has been shown that not all changes in the local language of the respondents in the vertically multilingual community are in line with the initial assumptions and that the changes do not occur according to the division by groups, but result from the variety of factors, which is confirmed also by the assessors and the characteristics of speech. It has been confirmed that vertically multilingual speakers, whose native idiom is different from the language of other family members or the environment, try to bring their local idiom closer to the standard model. It has been partially confirmed that vertically multilingual speakers use standard or environmental lexemes when the speaker's native lexemes are incomprehensible to the other members of the family. It has not been confirmed that vertically multilingual female speakers are more inclined to change their local idiom compared to male speakers, and when their mother idiom is different from the idiom of other members of the family or the environment, only a small difference was found in favour of the female respondents. It has been confirmed that the major changes in the idiom of vertically multilingual speakers are influenced by a variety of individual, different factors. Since all the speakers, with their graduate school, continued their education in another city, their local idiom became a minority-spoken idiom in the new environment. They had to use the standard language at the faculty, and they met and talked to speakers from other places, which was pointed out by some of them as a possible factor of change in their own speech. Regarding individual factors, one of them is growing up away from the family because of different life circumstances; the job has the most important impact on the choice of standard in vertical multilingualism, because the majority of respondents point out that in their work place they use, try to use or at least think they use the standard language; the children for

whom they try to preserve their native idiom and in that way transfer a part of the local identity; the status of native and environmental idiom within the society and within the family; the awareness of the value of personal idiom because it expresses identity and the

belonging to the personal language community; the desire to fit into a spoken environment or the desire for their own identity in a situation when they cannot use the mother tongue.

The assumption that vertically multilingual speakers are not always aware of changes in their native idiom in a vertically multilingual community has been confirmed. It has been partially confirmed that the impression of the assessor about the idiom of a vertically multilingual speaker depends on the share of dialectal and standard or environmental features in the speech of an individual respondent because, apart from the number and share of the relevant characteristics, an important role is played by the use of local lexemes. By analysing the idiolect of the respondents, we noted which characteristics of the idiom of Ston and Imotski are constant and which are susceptible to change and disappearance. The paper also presents the tables showing the local characteristics of the respondents from Imotski and Ston compared to the standard ones and the samples of the respondents' speech.

Key words: Croatian language, family dialect or environmental dialect as J3, idiolect, mother dialect as J1, standard dialect as J2, vertical bilingualism

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Osnovni pojmovi i teorijski okviri	1
- Ovladavanje jezikom	1
- Materinski jezik - obiteljski, roditeljski, kućni, zavičajni jezik	2
1.1.1. Dvojezičnost i višejezičnost	5
- Okomita dvojezičnost i višejezičnost	5
- Jezične pojave u okomitoj dvojezičnosti	6
- Istraživanja okomite dvojezičnosti u Hrvatskoj	8
1.1.2. Dijalektološki i sociolingvistički okvir	9
- Organski i neorganski idiomi	10
- Dijalektološka istraživanja u Hrvatskoj	11
- Jezici u dodiru	13
- Sociolingvistička istraživanja u Hrvatskoj	14
- Varijeteti	17
- Standardni jezik	19
1.2. Struktura rada	22
1.2.1. Ispitanici	23
1.2.2. Metodologija	28
1.2.3. Procjenjivači	29
1.3. Obilježja istraživanih organskih idioma	30
1.3.1. Imotski idiom	31
- Povijesne naznake	31
- Otvornički sustav	32
- Zatvornički sustav	34
- Naglasni sustav	37
- Leksik	40
- Stavovi prema novoštokavskim ikavskim idiomima	41

1.3.2. Stonski idiom	42
- Povijesne naznake	42
- Otvornički sustav	43
- Zatvornički sustav	44
- Naglasni sustav	46
- Leksik	49
- Stavovi prema novoštokavskim ijekavskim idiomima	50
2. OBITELJSKI JEZIČNI PROFILI	51
2.1. Stavovi govornika prema vlastitomu idiomu	51
2.1.1. Promjena vlastitoga idioma	51
2.1.2. Razlozi promjene vlastitoga idioma	57
2.1.3. Pokazatelji stavova prema idiomima	60
2.2. Dojam procjenjivača o govornicima	65
2.3. Pretpostavke, govornikov stav i procjenjivačev dojam	68
3. ANALIZA IDIOLEKTA	70
3.1. Imotski idiom	70
3.1.1. Obilježja idiolekta govornice Mime1	70
3.1.2. Obilježja idiolekta govornika Lima1	72
3.1.3. Obilježja idiolekta govornice Iime2	74
3.1.4. Obilježja idiolekta govornika Mima2	76
3.1.5. Obilježja idiolekta govornice Eime3	78
3.1.6. Obilježja idiolekta govornika Iima3	80
3.1.7. Obilježja idiolekta govornice Aime4	82
3.1.8. Obilježja idiolekta govornika Iima4	84
3.2. Stonski idiom	87
3.2.1. Obilježja idiolekta govornice Lase1	87
3.2.2. Obilježja idiolekta govornika Zasa1	89
3.2.3. Obilježja idiolekta govornice Nase2	90

3.2.4. Obilježja idiolekta govornice Zase3	92
3.2.5. Obilježja idiolekta govornika Tasa3	94
3.2.6. Obilježja idiolekta govornice Kase4	96
3.2.7. Obilježja idiolekta govornika Dasa4	97
3.3. Usporedbe	100
3.3.1. Obilježja idiolekta imotskih ispitanika	100
3.3.2. Obilježja idiolekta stonskih ispitanika	101
3.3.3. Pretpostavke i rezultati	103
H1	103
H2	104
H3	105
H4	106
H5	108
H6	109
4. ZAKLJUČAK	111
5. POPIS LITERATURE	115
6. PRILOZI	126
6.1. Prilozi I – Zavičajna obilježja imotskih ispitanika u odnosu na standardna	126
6.2. Prilozi II - Zavičajna obilježja stonskih ispitanika u odnosu na standardna	137
6.3. Prilozi III – Ogledi govora imotskih ispitanika	146
6.4. Prilozi IV – Ogledi govora stonskih ispitanika	156
6.5. Životopis doktorandice	167

1. UVOD

Jezik se kao jedinstveno ljudsko svojstvo često smatra sustavom znakova koji služe za sporazumijevanje, a prema kognitivnim je lingvistima svrha ljudskoga jezika komuniciranje značenja u najširem smislu te riječi. Kako jezik osim sporazumijevanja ima i vrlo različite uloge poput priopćavanja, uspostavljanja međuljudskih odnosa, upravljanja drugima, stvaranja, učenja, igranja, iskazivanja osjećaja i dr., a i važno je sredstvo kulture i identiteta jezične zajednice kojoj govornik pripada (Jelaska, 2009, 2013), njime se osim jezikoslovaca bave i mnogi drugi stručnjaci.

1.1. Osnovni pojmovi i teorijski okvir

U ovomu će se potpoglavlju kratko prikazati osnovni pojmovi kojima se služi u ovomu radu i teorijski okvir budući da predmet istraživanja obuhvaća pojmove kojima se bave različite jezikoslovne discipline i njihove grane: psiholingvistika (jezični razvoj, ovladavanje jezikom, okomita dvojezičnost), dijalektologija (narječja, mjesni govori), sociolingvistika (jezični dodir, stavovi prema različitim idiomima, urbani idiomi), iako se katkada isprepliću.

Ovladavanje jezikom

Jezikom se ovladava na dva načina: usvajanjem – spontani jezični razvoj na temelju prirodnih jezičnih djelatnosti primanja i proizvodnje u različitim stvarnim jezičnim situacijama i učenjem – svjesni jezični razvoj na temelju odabranih i posebno oblikovanih jezičnih djelatnosti i metajezičnih pojmova i pravila u izazvanim nastavnim situacijama (Jelaska, 2013). Iako su mnoga istraživanja pokazala da oba procesa supostoje i da su često isprepleteni te da ih je katkada teško razlučiti, u raspravama o jezičnome razvoju korisno ih je razlikovati (Medved-Krajnović 2010). Usvajanje materinskoga jezika dugotrajan je i jedinstven proces te ga sva djeca koja imaju sasvim obične sposobnosti mogu uspješno usvojiti (Kuvač, Cvikić 2003, 2005). Dijete usvaja jezik kako bi se sporazumijevalo s okolinom, dakle njegovo je usvajanje motivirano *potrebom funkcionalne komunikacije u svakodnevnim komunikacijskim situacijama* (Pavličević-Franić 2005:9). Usvajanje jezika osim jezične čini i intelektualnu

sastavnicu djetetova razvoja. U početku se dijete koristi konkretnim logičkim izričajima, potom apstraktnim gramatičkim kodovima da bi postupno razvilo pragmatičnu jezičnu kompetenciju. Pozitivan utjecaj na razvoj komunikacijskih sposobnosti imaju svi dječji sociolekti, neoleoške tvorbe te različiti sustavi u višejezičnome diskursa te ih zbog toga treba poticati (Pavličević-Franić 2005:11). Budući da se jezikom identificiramo, potvrđujemo pripadnost određenoj zajednici i kulturnome krugu, njime se izražavamo, stvaramo, iskazujemo osjećaje, Pavličević-Franić ističe važnost razvijanja pozitivnih stavova o jeziku, posebno materinskome, te nužnost poticanja svijesti o važnosti učenja jezika. Dok je prototipno usvajanje spontano, u prirodnim situacijama, jezik se različitim metodama uči svjesno u školi ili na posebnim tečajevima. Međutim, kako Z. Jelaska (2005) naglašava, usvajanje i učenje jezika dugotrajni su procesi, a podjela na naučeno i usvojeno nije uvijek oštra jer se s vremenom i naučeno znanje može usvojiti te naj način postati nesvjesno i spontano. To se odnosi na spontanost i umješnost u uporabi, a ne na sam način stjecanja jezika.

Materinski jezik - obiteljski, roditeljski, kućni, zavičajni jezik

Prvi jezik koji dijete usvaja zove se materinski jezik jer se prototipno usvaja od majke. Naziv materinski jezik uključuje i osjećajnu odrednicu jer način kojim majka uči dijete jeziku vezana su i uz djetetova razvojna, a ne samo jezična svojstva. Osim od majke dijete materinski može usvojiti i od neke druge bliske osobe – oca, bake, djeda pa materinski jezik ne znači nužno i majčin jezik (Jelaska 2005). U svojem je materinskom jeziku čovjek izvorni govornik, *donosi intuitivne sudove o oblicima, značenju i jezičnoj strukturi* (Katičić 1971, 33). Bliskoznačnica je materinskome jeziku roditeljski jezik jer ga dijete u prototipnim situacijama preuzima od roditelja, od majke i oca kojima je to zajednički jezik. Budući da dijete jezik usvaja u obitelji, naziv obiteljski jezik označava jezik kojim se članovi obitelji koriste u međusobnoj komunikaciji. To u užem smislu uključuje majku, oca, braću i sestre, a u širem baka i djeda ako žive u istoj kući te govore istim jezikom. Nazivu obiteljski jezik blizak je kućni jezik, koji uključuje moguće idiome zgrade, kuće ili imanja gdje se živi, a u rubnijim slučajevima i susjednu kuću u koju se redovito zalazi, posebno kada u njoj žive bliske osobe

poput rođaka ili kumova (Jelaska, Kusin 2005). Zavičajni jezik¹ označava jezik zajednice s kojim se govornik poistovjećuje, kao jezik kraja ili zemlje u kojoj je govornik rođen. Svi se ovi nazivi odnose na idiome koje dijete usvaja nesvjesno i spontano.

Okolinski jezik označava jezik okoline te uključuje odnos govornik – okolina. On može biti *većinski*, ako njime govori većina govornika određenoga područja ili države te ga se često naziva *nadređenim ili dominantnim*. Jezik koji je zakonski prihvaćen kao sredstvo sporazumijevanja na određenome ili cijelome području te na svim ili određenim službenim razinama naziva se *službeni jezik*. Ako je većinski jezik ujedno u službeni jezik neke države, onda se naziva državnim jezikom. Naziv okolinski jezik uključuje i zavičajne jezike kojima se govori u govornikovu okružju.

Iako su se mnogi jezikoslovci bavili različitim idiomima hrvatskoga jezika, malo je radova o obiteljskome jeziku. Uglavnom se spominju kao nazivi i navode se njihova osnovna obilježja (Jelaska 2005, 2013). U hrvatskome obitelji može biti shvaćena uža i šira. Uža obitelj uključuje majku, oca, braću i sestre, dok šira obitelj uključuje bake i djedove. Šire shvaćena obitelj uključuje i sve ukućane u rodbinskome odnosu, a najšira svu rodbinu. Kao jezični naziv, *obiteljski jezik* označava užu obitelj, a *kućni jezik* članove obitelji koji žive u istoj kući, zgradi, imanju. Kada u jednom kućanstvu žive dvije ili nekoliko obitelji koje govore istim jezikom, tada možemo govoriti o obiteljskom jeziku. Međutim, ako uža obitelj govori jednim, a drugi članovi kućanstva drugim jezikom, izraz obiteljski jezik odnosit će se samo na užu obitelj, a drugi jezik bit će kućni (Jelaska, Kusin 2005). Za razliku od obiteljskoga jezika, porodični jezik označava jezik članova široke obitelji s kojima se često viđa i razgovara. Z. Jelaska i I. Kusin (2005) iscrpno su opisali položaj jezika i idioma jedne obitelji. Kao primjer uzeta je jednojezična obitelj iz Pule koja govori triestinskim jezikom – dijalektom mletačkoga koji se govori na istočnoj obali Jadrana. Preseljenjem u Zagreb njihov jezik prestaje biti većinski i okolinski te postaje manjinski, obiteljski i doseljenički. Međutim, dolaskom novih članova u obitelj, dolaze i novi jezici i idiomi pa se mijenja i položaj dosadašnjih jezika i idioma. U primjeru su sudjelovala četiri naraštaja, tri obitelji, dva jezika te je prikazano kako se mijenja položaj jezika pojedinca tijekom života. Navest će se primjer za triestinski jezik koji je u početku materinski, obiteljski, većinski, okolinski potom manjinski, doseljenički,

---

1 U ovome se radu koristi nazivima zavičajni govor ili zavičajni idiom umjesto zavičajni jezik .

sezonski, susjedni i obiteljski, četvrtome naraštaju on je materinski, obiteljski, majčinski, predroditeljski, kućni, manjinski, doseljenički, sezonski i susjedni.

Kao opći i hijerarhijski neutralan izraz za jezični sustav D. Brozović (1970) upotrebljava termin idiom koji odgovara engleskim nazivima *lect* ili *variety*. Idiom može biti cijeli jezik poput hrvatskoga, standardni jezik poput hrvatskoga standardnoga jezika, dijalekt poput čakavskoga ikavskoga ili mjesni govor poput dubrovačkoga (Jelaska 2013). Temelj je dijalektološkoga istraživanja mjesni govor. Lokalni ili mjesni govor (za Škiljana 1994: 121, jezični sistem) obuhvaća sustav *zajednički govornicima na nekom geografski, a nerijetko i sociološki, ograničenom i relativno malenom prostoru* koji se razlikuje od standardnoga jezika većih geografsko-političkih cjelina i najčešće nema pisanoga oblika, a razlikuje se gradski i seoski, odnosno mjesni je govor *potpuna realizacija sistema na malom prostoru* (Moguš 1977: 3). Brozović organski idiom određuje kao govor jedne *socijalno čvrste, etnički homogene, zatvorene i definirane zajednice*, dakle organski je idiom govor *konkretnoga sela ili skupine uže povezanih sela, zaselaka, ili govor kojeg plemena odnosno roda* (Brozović 1970: 11). Mjesni su govori dio pojedinih skupina govora ili poddijalekta koji su pak dio dijalekta i narječja. Prema hijerarhijskoj ljestvici jezičnih sustava organski idiomi kao svoj sastavni dio imaju geografsko i teritorijalno područje uporabe. U hijerarhijskoj ljestvici neorganskih idioma najviši rang ima standardni jezik (Brozović 1970: 13). Standard i dijalekt razlikuju se s obzirom na prostornu rasprostranjenost te s obzirom na funkcionalnu opterećenost. Dok je standard nadregionalan, polifunkcionalan i polivalentan, dijalekt je prostorno ograničen i uglavnom monofunkcionalan (Mićanović 2006: 2). Osim što jezikom iskazuju pripadnost određenom području, govornici se jezikom identificiraju i s određenom društvenom klasom, dobnom ili etničkom skupinom i tada govorimo o socijalnim dijalektima ili sociolektima (Mićanović 2006: 2). Govornik tijekom jezičnoga razvoja ovladava različitim idiomima poput mjesnoga (topolekta) i područnoga (regiolekta) pa sve do različitih društvenih idioma (sociolekata) koji pripadaju njegovu materinskomu jeziku (Jelaska, 2013). Pojedinaac može imati i nekoliko društvenih idioma npr. obiteljski, kućni, dobni, stručni, što mu daje višestruki identitet.

I u vodoravnoj i u okomitoj raznolikosti najmanju jedinicu predstavlja jezični sustav pojedinca ili *idiolekt* (Škiljan 1994: 123). Osobni jezik ili idiolekt u posebnu je položaju prema različitim idiomima istoga jezika. Idiolekt počiva na ljudskoj potrebi i sposobnosti

pojedince da se svojim jezikom poistovjećuje s okolinom, prilagođava ga njoj, ali i da se u isto vrijeme jezikom i razlikuje od nje (Jelaska 2013). Idiolekt ne obuhvaća samo jezične osobitosti određenoga govornika, nego je on sklop jezičnih obilježja u svim vrstama njegovih djelatnosti, u primanju i proizvodnji svih idioma kojima se služi, što ga čini posebnom jedinkom.

1.1.1. Dvojezičnost i višejezičnost

Iako je velik broj znanstvenika definirao pojam dvojezičnosti, ne postoji jednostavna i općeprihvaćena definicija. Prema Bloomfieldovoj teoriji (1933) dvojezični su govornici samo oni koji su ovladali dvama jezicima kao izvorni govornici. Myers-Scotton (2006) smatra da su malobrojni jednako sposobni u oba jezika pa je dvojezičan svaki govornik koji može razgovarati o svakodnevnim temama na drugom jeziku, dok je po nekima dovoljno imati sposobnost u barem jednoj jezičnoj djelatnosti da bi se govorilo o dvojezičnosti (Macnamara 1967). Unatoč različitim određenjima osnovno je značenje dvojezičnosti vladanje, služenje dvama jezicima, odnosno *ovladanost jezikom bar u tome stupnju da se njime služi u različitim ulogama, izvanjski u sporazumijevanju i unutar pojedinca u spoznajnim djelatnostima* (Johnson i Johnson 1999 prema Jelaska 2005).

Okomita dvojezičnost i višejezičnost

Prototipna je dvojezičnost služenje dvama različitim jezicima, npr. hrvatskim i mađarskim, međutim, djeca katkada istovremeno usvajaju tri jezika, npr. engleski, hrvatski i njemački (Ivir-Ashworth 2006) te su trojezična ili višejezična (jezika koje istovremeno usvajaju može biti i više od tri). Takva je vrsta dvojezičnosti ili višejezičnosti vodoravna (horizontalna). Budući da suvremena određenja dvojezičnosti i višejezičnosti podrazumijevaju sposobnost komunikacijski učinkovite upotrebe jezika, a ne kao nekada razinu jezičnoga umijeća blisku umijeću izvornoga govornika, te uključivši i pojam okomite dvojezičnosti, u današnjem svijetu jednojezični pa čak i dvojezični govornici gotovo da i ne postoje (Hamers i Blanc 2000, Cook 2002, Medved Krajnović 2004).

Okomita dvojezičnost ili vertikalni bilingvizam svojstvo je govornika koji vladaju bar dvama idiomima jednoga jezika: svojim mjesnim i standardnim idiomom. Ova vrsta dvojezičnosti *razumijeva višejezični diskurs u kojem se ostvaruje okomiti prijenos jezičnih jedinica, odnosno diglosijski odnos različitih individualnih organskih idioma i hrvatskoga standardnoga jezika unutar sustava istoga materinskoga jezika* (Pavličević-Franić 2000: 1), dakle očituje se kao *odnos različitih dijalektalnih idioma i standardnoga jezika unutar istoga materinskoga jezika* (Pavličević-Franić 2005: 63).

Sa standardnim se idiomom djeca susreću još u predškolskom razdoblju, bar u medijima ili polazeći odgojne ustanove, ali tek polaskom u školu započinje sustavno učenje standardnoga jezika. Osim slušanja i govorenja kojima se ovladava spontano, jezične djelatnosti poput čitanja i pisanja moraju se učiti. U Hrvatskoj je hrvatski jezik obavezan predmet u osnovnoj i srednjoj školi te se na njemu održava nastava na gotovo svim predmetima. Hrvatski govornici koji su ovladali svojim mjesnim i standardnim idiomom postaju okomito dvojezični govornici. Dok se mjesni idiom usvaja spontano, u različitim jezičnim životnim situacijama, sustavno učenje standardnoga jezika započinje tek polaskom u školu. Završetkom školovanja (srednjoškolskoga i visokoškolskoga) svi bi učenici trebali ovladati standardnim idiomom, a budući da su u susretima s drugim mjesnim idiomima nekima donekle ovladali, bar u primanju, trebali bi biti okomito višejezični govornici hrvatskoga jezika.

D. Pavličević-Franić (2005) smatra da se u našim vrtićima i školama pojavljuju gotovo svi tipovi dvojezičnosti te da dijete predškolske ili rane školske dobi posjeduje različite razine ovladanosti materinskim jezikom. Dijete ima razvijen individualni (organski) idiom naučen kod kuće i to je razina prvoga usvojenoga jezika kojim je dijete progovorilo. U odgojno-obrazovnim institucijama koje polazi, dijete počinje usvajati norme standardnoga hrvatskoga jezika, razinu službenoga jezika. Istovremeno u tim institucijama, kroz kontakt s drugom djecom, upoznaje i substandardne podsustave hrvatskoga jezika.

Jezične pojave u okomitoj dvojezičnosti

Okomita dvojezičnost vjerojatno je češća od prototipne vodoravne jer se pojavljuje (gotovo) u svim jezičnim zajednicama, predstavlja zamršeniju pojavu za otkrivanje i opisivanje. Kao i kod prototipne višejezičnosti, i kod okomite višejezičnosti različiti jezični i izvanjezični

utjecaji presudni su u oblikovanju međujezika promjenljivih obilježja. Međujezik označava jezik onih koji ovladavaju drugim jezikom, u ovom slučaju idiomom, pri čemu pojam međujezika (Selinker 1972, 1992) pokazuje da se odstupa od inoga (ciljnoga) jezika, ovdje standardnoga ili pak okolinskoga idioma. Slično kao i u prototipnim višejezičnim situacijama, i u okomitoj višejezičnosti oblikovani je međujezik promjenljiv i dinamičan.

Iako postoje određene sličnosti, Dunja Pavličević-Franić naglašava da pojam međujezičnoga polja treba razlikovati od polja interferencije. Tijekom djetetova usvajanja standardnoga jezika *dolazi do međudjelovanja između jačega, dominantnoga sustava i usporednih, ali nejednakovrijednih sustava* i nastajanja polja u kojemu se preklapaju jezični elementi najmanje dvaju jezičnih sustava (Pavličević Franić 2000: 3). Međujezično polje može nastati preklapanjem tijekom uvođenja novoga sustava s već postojećim razvijenim sustavom ili se sustavi mogu usporedno razvijati. U ovome slučaju uvodi se novi jezični sustav, standardni jezik, uz već postojeći sustav, organski individualni idiom (Pavličević Franić 2000). Prema teoriji jezičnoga znaka (De Saussure, 2000) dijete učeći standardni jezik ne uči pojam, nego uči izraz i uporabu. Tako npr. usvajajući riječ *zrcalo* dijete ne uči pojam jer ga već zna, ali kao *ogledalo* ili *špiگل*, nego uči samo izraz. Pri tome su djetetu jednako komunikacijski daleke riječ i *zrcalo* i *mirror*, iako je riječ o različitim vrstama dvojezičnosti, o vertikalnoj i o horizontalnoj. Učenje novoga jezičnoga sustava utječe na razvoj i usvajanje novoga sustava te osvještava postojanje jezika kao općega sustava. Međutim, tijekom usvajanja i učenja jezika može doći i do poteškoća, odnosno stvaranjem međujezičnoga polja, nastalog preklapanjem različitih idioma hrvatskoga jezika, dolazi do pogrješaka. Hrvatski se autori, upravo da bi ih razlikovali od pojma pogrješke, služe nazivom odstupanje koje je prirodna, neizbježna jezična razvojna faza (Jelaska 2001, Novak 2002, Jelaska i sur. 2005). Pogrješke mogu otežati komunikaciju, ali je nikada ne mogu onemogućiti.

U ranojezičnome razdoblju pogrješke treba promatrati kao pozitivne pojave iz nekoliko razloga. One su dokaz da dijete zna „lingvistički misliti“ jer je usvojeno pravilo primijenilo u drugim dijelovima sustava. Pogrješke se događaju uvijek unutar, a ne izvan sustava te mogu biti iskorištene kako bi se postojeći jezični sustav dalje razvijao te olakšao usvajanje novoga sustava standardnoga jezika (Pavličević-Franić 2006).

Iako je pojava okomite višejezičnosti češća od vodoravne, istraživanja ove vrste višejezičnosti znatno je manje, posebno u hrvatskome jeziku. Istraženi su sustavi i pristupi koji bi predškolskom djetetu u ranoj fazi učenja olakšali usvajanje hrvatskoga jezika u sustavu okomite dvojezičnosti (Pavličević Franić 2000). Istraživanje o okomitoj dvojezičnosti u ranoj dobi provodilo se u zagrebačkim vrtićima i školama od 1991. do 2000. godine pri čemu je uočeno da zagrebačka gradska kajkavština polako gubi ulogu dominantnoga jezičnoga idioma. Pod utjecajem novoštokavskih govora dvojezičnost se tijekom vremena pretvara u višejezičnost. Na početku istraživanja više od dvije trećine djece govorilo je tipičnom zagrebačkom gradskom kajkavštinom. Međutim, tijekom vremena uočeno je povećanje unosa jezičnih elemenata iz standardnoga jezika te iz organskih novoštokavskih govora nauštrb kajkavskoga. Zagrebački je govor i dalje kajkavski što je najvidljivije na fonetsko-fonološkoj razini, dok se *interpolacija i interferencija standardnojezičnih i štokavskih elemenata više osjeća na gramatičkoj i leksičkoj razini* (Pavličević Franić 2005: 65). Ovakvo je stanje uvjetovano sociolingvistički i kulturološki te je posljedica poslijeratnih demografskih promjena. Mnogi doseljeni stanovnici čuvaju obilježja svojih rodničkih idioma i u novoj sredini pa tako i njihova djeca čuvaju i prenose ta jezična obilježja. Osim ovoga, na promjene utječe i snažno djelovanje standarda s kojim se djeca susreću kroz različite medije - na televiziji, animiranim filmovima, dječjoj literaturi (Pavličević-Franić 2000). Autorica je istraživala međuodnos materinskoga govora i standardnoga jezika kako bi učenik uspio ovladati objema normama (Pavličević-Franić 2001) te korpus novotvorenica karakterističnih za ranojezičnu fazu usvajanja jezika u odnosu na pragmatičnu jezičnu kompetenciju u sustavu okomito višejezičnoga diskursa (Pavličević-Franić, 2003) idioma. U radu iz 2009. autori (Velički, Velički 2009) istražuju prisutnost i uporabu germanizama u govoru djece od 4. do 6. godine na širem zagrebačkom području. U ispitivanju je sudjelovalo 120 djece iz različitih dječjih vrtića sa širega zagrebačkoga područja. O germanizmima u zagrebačkom govoru pisao je T. Magner u svom radu *A Zagreb Kajkavian Dialect* (1966) opisujući sve jezične razine zagrebačkoga kajkavskoga govora. U opisu leksika autor izdvaja riječi koje su njemačkoga podrijetla. Od 1100 popisanih riječi, 850 je germanizama. U istraživanju o zagrebačkom gradskom govoru, koje je krajem osamdesetih i početkom devedesetih proveo Šojat sa suradnicima, autor zaključuje da se od vremena Magnerovih istraživanja, posebno u govoru mlađih naraštaja, znatno smanjio broj germanizama čak i u samom središtu grada (Šojat

1998). B. Štebih (2002) kao uzroke sve manjeg broja germanizama u jeziku mlađih naraštaja Zagrepčana navodi utjecaj standardnoga jezika, doseljavanje stanovništva iz nekajkavskih govornih područja te sve jači utjecaj engleskoga jezika na govor mladih. Germanizmi se u zagrebačkome govoru razlikuju prema vremenu u kojem je došlo do jezičnoga posuđivanja te prema jezičnome prostoru iz kojega je posuđenice došla. Autori (Velički, Velički 2009) ističu da su germanizmi u hrvatskome jeziku rezultat dugogodišnje vodoravne višejezičnosti, dok u govoru djece mogu biti rezultat usvajanja organskoga idioma (materinskoga jezika) ili su pojava u odnosu okomite višejezičnosti. Dijete prvi jezik, materinski jezik, usvaja u obitelji i on ne mora biti jednak okolinskome. Tako je u istraživanju većini djece materinski bio različit od okolinskoga. Okolinski govor dijete usvaja u svim svojim sastavnicama slijedeći govorne modele iz okoline pa će tako usvojiti i germanizme, ako su prisutni u govoru okoline. Izostanak germanizama iz dječjega govora ukazuje na promjene u okolinskome idiomu, odnosno na prijelaz leksema iz aktivnoga u pasivni leksik.

1.1.2. Dijalektološki i sociolingvistički okvir

Dijalektologija je grana genetske lingvistike kojoj je polazište *govor određenoga mjesta, i to u prirodnome, organskom stanju, bez kakva jačega utjecaja moderne civilizacije* (Brozović 2004: 2). Dijalektologija proučava konkretni idiom – mjesni govor, ali i apstraktne jedinice kao što su skupine govora, dijalekt i narječje. Dijalektologija može biti *pomoćna znanost za etnologiju i sociologiju, za proučavanje kulture i civilizacije* (Brozović 2004: 2). Tradicionalna dijalektologija u Hrvatskoj opisuje govore sela te bilježi izgovor i morfologiju starijih informanata želeći opisati i istražiti autentičan najstariji govor. Osnovu istraživanja čine odgovori ispitanika na unaprijed pripremljena pitanja o određenoj jezičnoj karakteristici. Idealni je ispitanik osoba starije životne dobi koja cijeli život živi na istraživanome području ili je tek kratko izbivala. Opis organskoga idioma temelji se na *uopćavanju cjelokupnosti govornih značajki – idiolektima nekoliko pojedinaca* (Bašić 2012: 2). Za razliku od dijalektologije, sociolingvistiku zanimaju neorganski idiomi: standardni jezik i razni interdijalekti, razgovorni jezici, gradski govori te parcijalni idiomi (žargon, sleng i argo). Iako su dijalektologija i sociolingvistika različite grane jezikoslovlja, one su od samih početaka

sociolingvistike tijesno povezane te se međusobno dopunjuju i nadograđuju. Obje discipline proučavaju jezične varijacije i raznolikosti. Dijalektologiju zanimaju jezične varijacije koje su uvjetovane zemljopisnim faktorom – horizontalne raznolikosti, dok su u središtu sociolingvističkoga interesa varijacije uvjetovane društvenim raslojavanjem (Bašić 2012). Dok dijalektologija istražuje govor starijih ljudi, starosjedilaca i djece koja još nisu krenula u školu u najčešće ruralnim sredinama (Brozović 2004), nastojeći zabilježiti *stare jezične oblike prije nego što se promijene ili potpuno izgube* (Jutrović, 2010: 22), sociolingvistika se okreće istraživanju jezika u urbanim sredinama. Tako sociolingvisti razlikuju tradicionalnu, ruralnu, geografsku dijalektologiju - *dijalektologiju sela* (Halliday 1983: 172) od *socijalne, urbane, varijacionističke, sociolingvističke dijalektologije* (Jutrović 1986: 154).

Organski i neorganski idiomi

Hrvatska dijalektologija jezične varijetete dijeli na organske i neorganske. Organski su se idiomi razvili u *okvirima konkretne etničke civilizacije koji zadovoljavaju samo njezine komunikacione i ekspresione potrebe*. Genetskolingvističkoj hijerarhijskoj ljestvici organskih idioma pripadaju mjesni govori, skupina mjesnih govora, dijalekt, skupina dijalekata i jezik dijasistem. Razvojem društvenih zajednica javlja se potreba za *idiomima koji će biti jezični instrumenti tih nadgradnji* (Brozović 1970: 11). Temelj za izgradnju tih novih neorganskih idioma jesu organski idiomi koji i dalje žive paralelno s njima (Brozović 1970). Zbog toga na različitim jezičnim razinama dolazi do njihova međusobna utjecaja. Krenuvši od najniže, razine, hijerarhijskoj ljestvici neorganskih idioma pripadaju interdijalekti (idiomi u kojima je većina specifičnih osobina mjesnoga govora reducirana), razgovorni jezici ili gradski govori (kompromis između standarda i okolnih interdijalekata), parcijalni idiomi (žargon, sleng, argo), te kao najviši na ljestvici neorganskih idioma - standardni jezik (Brozović 2004). Samo mjesni govor i standardni jezik imaju *jasno definiran inventar supstancije i jasno definiranu strukturu* te ih se može smatrati konkretnim idiomima (Brozović 1970: 12). Prema Brozoviću organski idiomi ranga nižega od jezika predmet su proučavanja dijalektologije, problematikom grupiranja organskih idioma s rangom jezika bavi se poredbeni gramatika, dok se u kompetenciji sociolingvistike nalaze svi neorganski idiomi.

Tradicionalna dijalektologija u Hrvatskoj opisuje govore sela te bilježi izgovor i morfologiju starijih informanata kako bi dobila autentičan najstariji govor. Osnovu istraživanja čine odgovori ispitanika na unaprijed pripremljena pitanja o određenoj jezičnoj karakteristici. Idealni je ispitanik osoba starije životne dobi koja cijeli život živi na istraživanome području ili je tek kratko izbivala. *Opis organskog idioma temelji se na uopćavanju cjelokupnosti govornih značajki nekoliko pojedinaca* (Bašić 2012: 2). Kao osnovne pravce naše dijalektologije Božidar Finka navodi: *Sav dijalektološki rad u Hrvatskoj ima u poslijeratnom razdoblju dva osnovna pravca: 1. istraživanje i monografski opis pojedinih mjesnih govora, odnosno davanje sinteze o većem ili manjem broju dijalektoloških problema užega ili širega dijalektološkoga područja i 2. izrada dijalektoloških atlasa* (Finka 1979: 49). S. Hozjan uspoređuje novija dijalektološka istraživanja s Finkinima i zaključuje da se petnaestak godina poslije *nije puno toga promijenilo te da su institucije, organizacije i tijela u kojima i preko kojih djeluju hrvatski dijalektolozi gotovo iste kao i one koje spominje akademik Finka* (Hozjan 1996: 195). Hrvatska su narječja prilično opisivana te će se samo kratko spomenuti neka dosadašnja istraživanja.

Čakavsko je narječje istraživano još od samih početaka hrvatske dijalektologije. Antun Mažuranić objavljujući Vinodolski zakonik 1843. donosi glavna fonološka i morfološka obilježja suvremenoga vinodolskog govora. Krajem 19. st. o čakavštini piše Rešetar u svojoj disertaciji iz 1891., a početkom 20. stoljeća najveći hrvatski dijalektolog Stjepan Ivšić (1911). Mate Hraste opisao je govor rodnoga Hvara (Beograd 1937), a zatim i susjednih sjevernijih otoka te Istre (1967). U drugoj polovici 20. st. ističe se rad Josipa Hamma (1955), P. Ivića (1981), te Dalibora Brozovića (1975, 1988) koji je najviše proučavao govore Lastova, Krka i zadarskoga područja, a čakavsko je narječje podijelio na 6 dijalekata. Milan Moguš napisao je monografiju o senjskom govoru te je autor knjige o fonologiji čakavskoga narječja (1977). Božidar Finka autor je sažetoga pregleda čakavskoga narječja (1971), naputka za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora (1973), monografije o dugootočkim čakavskim govorima (1977), a s Mogušem je autor karte čakavskoga narječja (1981). Petar Šimunović proučavao je srednjodalmatinsku i istarsku čakavštinu (1972, 1977, 1985, 1986). Iva Lukežić autorica je monografije o ikavsko-ekavskom čakavskom dijalektu (1990), proučavala je govore Trsata, Bakra, Crikvenice, Klane i Studene, a s Marijom Turk obradila je govore otoka Krka (1998).

Vida Barac–Grum istraživala je čakavske govore Gorskoga kotara i sjeverozapadne čakavske govore (1993), Silvana Vranić (2005, 2011) govore na Pagu, u Istri i uz slovensku granicu te je proučavala i pitanje dočelnoga *l* u čakavskom narječju. Mira Menac–Mihalić istražuje glagolske oblike u čakavskome narječju (1989, 1992), Sanja Vulić čakavsku leksikografiju (1997, 1999), Snježana Hozjan proučava krčke govore (1990), Branimir Crljenko govore jugozapadne Istre (1994), dok se Josip Lisac bavi čakavskim leksikom u cjelini kao i čakavskim govorima zadarskoga područja, a 2009. objavio je monografiju *Čakavsko narječje*.

Prvo sintetsko djelo o kajkavskom objavljuje Ukrajinac Aleksandar Lukjanenko 1905. godine. Rad Stjepana Ivšića *Jezik Hrvata kajkavaca* iz 1934. prva je znanstvena klasifikacija kajkavštine temeljena na akcentuacijskoj strukturi kajkavskoga dijasistema. Iako nije izričito govorio o položaju kajkavskoga u zapadnoj skupini južnoslavenskih jezika, Ivšić je svojim radom opovrgnuo Lukjanenkovu, odnosno Belićevu, i Ramovševu pretpostavke o genetskoj pripadnosti kajkavštine slovenskim govorima. Zvonimir Junković objavio je *Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta* (1972). O kajkavštini su pisali M. Hraste (1960), D. Brozović (1965), Pavle Ivić (1968, 1986), a Stjepko Težak proučavao je miješane kajkavsko-čakavske govore te je opisao ozaljske govore (1981). Josip Jedvaj istraživao je kajkavštinu Bednje (1956), Ivan Kalinski razne kajkavske govore (1987, 1989), Josip Lisac goransku kajkavštinu (1997), Antun Šojat turopoljske govore (2010), Anita Celinić istraživala je gornjosutlanske dijalekte (2011), Velimir Piškorec podravske (2005), a Đuro Blažeka međimurske govore (2008). Veliki doprinos istraživanju kajkavštine pripada V. Zečević (1993) te Miji Lončariću koji je autor je mnogih radova o kajkavskim govorima, a 1996. objavio je i monografiju *Kajkavsko narječje*.

Iako su mnogi jezikoslovci istraživali štokavske govore, cjeloviti sintetski prikaz štokavsko je narječje dobilo tek početkom 21. stoljeća, a autor je Josip Lisac (2003). Milan Rešetar početkom 20. stoljeća istraživao je štokavsko narječje te je prvi koji se koristio fonografom u dijalektologiji. Kao rođeni Dubrovčanin pisao je o dubrovačkom štokavskom govoru (pribrajajući ga, kao i sve štokavsko, srpskom jeziku). Dalibor Brozović također se bavio dubrovačkim govorom proučavajući govor Cavtata koji je smatrao reprezentativnijim predstavnikom dubrovačkoga poddijalekta od izmiješanoga govora Grada (2005). Brozović, kojega Lisac smatra najboljim hrvatski dijalektologom poslije Ivšića, bavio se bosanskim govorima (2009). Božidar Finka proučava štokavske govore Slavonije (1973) i Gorskoga

kotara (1977). Slavonsku su štokavštinu istraživali: Ljiljana Kolenić (1997), posebno šokačke govore, Željko Jozić ikavskojekavske posavske govore (2004), a Bernardina Petrović među ostalim i leksik slavonskih govora (2004). Ankica Čilaš Šimpraga proučavala je kutinski govor (2010) te štokavske (i čakavske) govore između Krke i Neretve. O dalmatinskim novoštokavskim govorima, posebno o govorima Makarskog primorja pisala je Ivana Kurtović Budja (2009). Mate Šimundić pisao je govorima u Imotskoj krajini i Bekiji (1971), a imotskom štokavštinom bavile su se i Iva Lukežić (2003) i Tomislava Bošnjak Botica (2006, 2009). Lisac ističe da su stariji istraživači dijalekatskoj građi pristupali tradicionalno, a da je od sredine 20. stoljeća pristup strukturalistički, te u određenoj mjeri i generativan (Lisac, 2006).

Jezici u dodiru

Pojmovi višejezičnosti i dvojezičnosti komplementarni su pojmu jezika u dodiru, čije je rano proučavanje (Haugen 1953, Weinreich, Labov, Herzog 1968) pedesetih i šezdesetih godina 20. st. bilo velik poticaj razvoju sociolingvistike (Šćukanec 2011: 51). Sociolingvisti višejezičnim društvom shvaćaju skupinu u kojoj se upotrebljavaju dva ili više jezika, a da pri tom svaki član skupine ne mora govoriti ili razumjeti oba jezika. Mjesto je jezičnoga dodira svijest pojedinca koji tako postaje posrednik među dvjema jezičnim zajednicama. Posljedica jezičnoga dodira može biti površinsko leksičko ili strukturalno posuđivanje koje može dovesti do stvaranja ili izumiranja i nestajanja postojećih jezika (Sočanac 2005: 10). Iako se utjecaj jednoga jezika na drugi najčešće očituje u posuđivanju riječi, i ostale jezične razine podložne su interferenciji, ovisno o intenzitetu kontakta. Sam intenzitet ovisi o trajanju kontakta te o količini pritiska jedne grupe na drugu (Thomason 2005: 66 prema Šćukanec: 52).

Velimir Piškorec (2005) prihvaća podjelu Johannesa Becherta i Wolfganga Wildgena (1991: 57-103) na tri razine ostvarivanja jezičnih dodira: a) govor, b) jezik, c) jezični razvitak.

Razina govora, odnosno jezične uporabe (*parole*) koja obuhvaća aktualne posljedice u samoj situaciji jezičnoga dodira: *spontane prilagodbe, transfere, miješanja* koje se pojavljuju pri *kodnome preključivanju* (eng. *code - switching*). Razina jezika, odnosno jezičnoga sustava (*langue*) *odnosi se na sinkronijsku dijagnozu i dijakronijsku analizu pojedinih tragova jezičnoga dodira u kojem jezičnom sustavu* – misli se na posuđenice u leksičkome području,

ali i na drugim razinama jezičnoga sustava. Razina jezičnoga razvitka *podrazumijeva dijakronijski razvitak čitavih jezičnih sustava koji su u intenzivnom dodiru s drugim jezičnim sustavima* (Piškorec 2005: 20).

Lelija Sočanac (2005: 9) izdvaja nekoliko jezičnih pojava u višejezičnim zajednicama, a jedna je od njih jezično posuđivanje. Njemu su podložni svi jezici te je najčešći oblik međujezičnih utjecaja. Leksičkim posuđivanjem jezik primatelj popunjava svoje leksičke praznine ili jednostavno preuzima jezične elemente zbog neposrednih dodira među govornicima. L. Sočanac (2005) razlikuje kulturno posuđivanje koje zahvaća uglavnom leksičku razinu, dok intimno (blisko) posuđivanje može utjecati i na ostale jezične razine. Pojam interferencije predstavlja *odstupanje od normi obaju jezika do kojega dolazi u govoru dvojezičnih govornika pod utjecajem jezičnih dodira* (Sočanac 2005: 9). Kod interferencije ili transfera *jedan se jezik mijenja po uzoru na drugi, ali ne u potpunosti, nego uvijek s obzirom na pojedine elemente ili karakteristike jezika pod čijim je utjecajem dotični jezik* (Ščukanec: 53). Treći je mogući jezični fenomen u višejezičnim zajednicama prebacivanje koda ili strategija neutralizacije *pri čemu se dva ili više jezika/varijeteta ne mijenjaju u cijelosti, nego se miješaju u jezičnim izrazima* (Ščukanec 2011: 57), tijekom iste komunikacijske epizode koristi se dva ili više jezika. Kada se samo dio iskaza ponavlja u drugome jeziku, riječ je o prebacivanju koda, dok kod strategije neutralizacije dolazi do cjelovitoga ponavljanja (Ščukanec 2011).

Sociolingvistička istraživanja u Hrvatskoj

Već je rečeno da je temelj dijalektološkoga istraživanja mjesni govor koji se opisuje kao organski, homogeni, konkretni sustav u pojedinome jeziku. Zadaci su hrvatske dijalektologije proučiti sve jezične razine pojedinačnoga mjesnoga govora i skupine govora kako bi se odredio *razvoj njihovih jezičnih značajki u odnosu na zajedničko jezično ishodište svih triju hrvatskih narječja*. Težeći strukturalističkom opisu mjesnoga govora kao homogenoga sustava, dijalektolozi su odbacivali *nerazlikovne činjenice, varijacije razlikovnih činjenica* koje su pronalazili na terenu čak i kod najstarijih ispitanika. Iako je osnovni cilj dijalektologije zabilježiti *autentični, arhaični, neiskvareni organski govor* prije nego što se promijeni i izgubi, mnogi su hrvatski dijalektolozi upozoravali na potrebu sustavnoga

proučavanja novih pojava i promjena u organskim idiomima (Bašić, Malnar Jurišić, 2016). Brozović (1970) mjesni govor definira kao homogen, konkretan i organski, a standardni kao homogen, konkretan, ali neorganski te između njih smješta varijacije interdijalekta i supstandardnog jezika koji su povezani trećom kategorijom razgovornoga jezika koji je nehomogen, nekonkretan i neorganski.

Božidar Finka (1979) o čakavskom narječju navodi se ono postupno mijenja te da se čakavska dijalektologija mora usmjeriti na istraživanje novih tendencija i promjena u čakavskom narječju. Navodi samo neke: monoftongiziranje diftonga, pojavu fonema /h/, promjene u naglasnom sustavu, sinkretizam dativa, lokativa i instrumentala, prihvaćanje osobina hrvatskoga standardnog jezika na svim jezičnim razinama. Finka dvije godine poslije ponovno ističe nužnost: *da se više nego do sada pronikne u funkcioniranje dijalekata kao komunikacijskoga medija, da se zapaze i osvijetle rezultati međudijalekatskoga prožimanja i suodnosa mjesnih govora i dijalekata prema standardnome jeziku...* (Finka 1981: 42)

Iako je hrvatska dijalektologija usmjerena na istraživanje govora sela, i hrvatski su gradovi dobili svoje dijalektološke opise. Dunja Jutrović (2010) napominje da takva urbana dijalektologija nije socijalna dijalektologija jer izostaje sustavno povezivanje jezičnih i društvenih pojavnosti. Prvi je o zagrebačkom govoru, kao i o utjecaju standardnoga jezika na taj urbani idiom, pisao američki slavist T. F. Magner (1966) koji je opisao zagrebački kajkavski govor na svim jezičnim razinama. Antun Šojat (1979) ističe da je zagrebački kajkavski govor (i dalje) jezik socijalnoga prestiža u Zagrebu unatoč tome što se zagrebačka kajkavština stalno mijenja pod utjecajem standardnog jezika te se mnogi štokavski jezični elementi s nejednakom učestalošću pojavljuju u različitim društvenim skupinama. Prema Šojatu i *najtvrdi štokavci* nastoje svoj govor prilagoditi osobinama zagrebačkoga kajkavskog govora. U istraživanju s kraja osamdesetih i početka devedesetih godina, koje je proveo Šojat sa suradnicima, ističe se da se u govoru rođenih Zagrepčana, bilo koje dobi, miješa zagrebačka štokavština s izrazitim osobinama zagrebačke kajkavštine (Šojat i sur. 1998).

Mate Kapović (2006) istražio je najnovije jezične pojave u govoru Zagreba u kojemu uz proučavani općezagrebački govor supostoje još i stari zagrebački kajkavski govori te štokavski substandardi. Općezagrebački govor mlađih naraštaja štokaviziraniji je od govora koji je opisao Šojat te je pravi primjer miješanoga idioma specifičan za urbane sredine. Kapović (2004) je proučavao jezični utjecaj četiriju najvećih hrvatskih gradova: Zagreba,

Splita, Rijeke i Osijeka na svoju širu okolinu. Autor želi pokazati da govornici čiji organski idiom znatnije odstupa od standarda, a kada žele govoriti standardnim jezikom, svoj govor prilagođavaju govoru gradskoga središta svoje regije, a ne standardu te se čak od standarda još više udaljuju, naročito na fonološkoj i prozodijskoj razini. Postoje i iznimke pa tako govornici štokavskoga dalmatinskoga zaleđa, Dalmatinske zagore, makarskoga i dubrovačkoga primorja nemaju potrebu svoj govor prilagođavati splitskome jer je njihov govor fonološki i naglasno blizak standardu. Mijenjaju samo one naglaske koji bi mogli biti neprihvatljivi izvan područja njihova mjesnoga govora.

Dalibor Brozović (1976) pisao je o zadarskom idiomu kao o ostvarenome ili izvedbenome (tj. *realizacionom*) obliku dalmatinskoga razgovornoga jezika. Razgovorni zadarski idiom zanimljiv je jer odstupa od prosjeka više od ostalih realizacionih idioma u drugim dalmatinskim središtima. Brozović to tumači snažnim međusobnim utjecajima različitih idioma, posebno dva čakavska i dva novoštokavska te zadarskoga mletačkoga u izumiranju i arbanaškoga. Uz njih su i idiomi: standardnoga jezika, razgovornoga dalmatinskog jezika, nedalmatinskih južnoslavenskih razgovornih jezika, čakavskih i novoštokavskih interdijalekata. Osim o govoru Zagreba, Magner je pisao i o splitskom govoru. Uočio je svojevrsnu diglosiju u govoru Splita gdje se u formalnim situacijama govornici koriste standardnim jezikom, a u neformalnim situacijama, u obiteljskom okružju, na tržnici, školskom odmoru splitskim govorom. Splitski dijalekt unutar socijalne dijalektologije proučavala je Dunja Jutronić. U svojoj knjizi *Splitski govor od vapore do trajekta* (2010) analizira tekstove pisane splitskim dijalektom zadnjih pedesetak godina, čiji su autori pisci, putopisci, novinari, glumci. Tekstovi, odnosno autori, podijeljeni su u tri generacijske skupine. Analiza tekstova pokazuje da splitski govor ne nestaje, ali da se mijenja - što *sam od sebe*, što pod utjecajem standarda i drugih govora s kojima je u kontaktu. Dijalektne karakteristike koje su društveno neprihvatljive, stigmatizirane ili istaknute brže nestaju iz dijalekta od manje stigmatiziranih ili neistaknutih. Te jezične oblike zamjenjuju oblici iz standardnoga jezika što je posebno vidljivo u jeziku mladih generacija. Iako je splitski govor i dalje prepoznatljiv, autorica smatra da on više nije čakavski, nego određena vrsta polučakavskoga varijeteta.

Iva Lukežić (2008) istraživala je govor Rijeke, a to je područje zanimljivo jer tu supostoje i izmjenjuju se različiti idiomi - ujednačeni i hibridni obiteljski čakavski idiomi, žargonski idiomi te standardni jezik.

Vesna Zečević (2000) na temelju teorije jezičnih dodira opisala je varijacije koje su rezultat miješanja organskih idioma u situacijama graničnoga i arealnoga jezičnoga kontakta. Svaka kontaktna situacija *prvenstveno je izvanjezična pojava koja ima sociolingvistički karakter* te se određuje prema *društvenim vezama i odnosima pripadnika govora u kontaktu i prema odnosu strukture i elemenata te strukture samih govora u kontaktu* (Zečević 2000:5). Vesna Zečević izdvaja dvije situacije graničnoga kontakta *u kojima jedna kompaktna govorna cjelina graniči s drugom ili je njome okružena* (Zečević 2000:6). Proučava govore govor kajkavskih ikavaca u kutu između Save i Sutle, te u selima Horvati, Zdenčina i Lijevo Sredičko gdje se ostvaruje čakavsko – kajkavski kontakt te govor Hrvatskoga Sela kraj Topuskoga (kajkavsko – štokavski kontakt). Govori Čazme (kajkavsko – štokavski kontakt) i Senja (čakavsko – štokavski kontakt) predstavljaju situacije arealnoga kontakta u kojima *zajednice pripadnika različitih dijalekatskih idioma zbog zajedništva komunikacijske sredine polako mijenjaju svoju fizionomiju* (Zečević 2000: 6).

Varijeteti

Sociolingvistički pristup u proučavanju jezika odbacuje ideju o homogenosti jezične zajednice i njezinih idioma. Idiome opisuje kao sustave koji posjeduju urođenu heterogenost ili pravilnu raznovrsnost (Jutronić, 2010) polazeći od činjenice da su varijacije u govoru zavisne o socijalnim varijablama kao što su dob, rod, društveni status, podrijetlo, obrazovanje, kulturni identitet kao i o određenim društvenim okolnostima u kojima se taj jezik koristi (Berruto 1987 prema Bašić 2012). Prema Dubravku Škiljanu (1987) u svakodnevnome se životu neprestano susrećemo s različitim uporabama i velikim varijacijama istoga jezičnoga sustava kako u govoru društvenih grupa tako i pojedinaca. Budući da se svi mi različito koristimo uvijek istim sustavom ovisno o situaciji, komunikacijskim potrebama, prostoru i vremenu, možemo govoriti o različitim jezičnim varijetetima.

Svaka različita varijacija u kojoj se pojavljuje jezik naziva se varijetetom. *Varijetet je grupiranje jezičnih obilježja unutar kontinuuma koje je objašnjivo u okviru nekih dimenzija*

socijalnoga prostora (Downes 1984: 27, prema Kalogjera 1992: 128). Zbog toga da bi se definirao jezični varijetet, osim jezičnih obilježja moraju se uzeti u obzir i izvanjezični čimbenici poput društvene grupe, područja, dobi, spola i sl. Četiri su glavna izvanjezična kriterija kojima se mogu opisati i lokalizirati varijeteti: vrijeme, prostor, društveni sloj, odnosno društveno-kulturna sredina i situacija. S obzirom na ovu podjelu razlikuju se četiri klase varijeteta: dijakronijski - obuhvaća različite stadije ili povijesna razdoblja jezika, dijatopijski – odnosi se na teritorijalno, horizontalno raslojavanje jezika, dijastratički – odnosi se na socijalno, vertikalno raslojavanje jezika te dijafazijski varijeteti koji se odnose na situacijsku konstelaciju (Mićanović 2006: 2). Pojedini se varijeteti, poput regiolekt ili sociolekt, nalaze na presjecištu dijatopijskih i dijastratičkih varijacija (Dittmar 1997: 201, prema Mićanović 2006: 2). Tako razgovorni jezik pokriva područje između standarda i dijalekta kada se promatra prema kriteriju prostora, ali tim se nazivom označavaju i varijeteti koji više nisu ni dijalekt ni standard, odnosno regionalne varijante govorenoga jezika koje imaju prepoznatljiv regionalni karakter, ali su i dalje razumljive i na nadregionalnoj razini.

Joshua Fishman ističe da se u sociolingvistici termin varijetet koristi kao određenje bez vrijednosnoga suda te da *njihove vrline postoje samo u očima (ili ušima) njihovih promatrača...varijeteti svih se jezika mogu podjednako širiti i mijenjati...* Ipak kao posljedica funkcionalne diferencijacije varijeteti stječu simboličku i simptomatičnu vrijednost. *Jezični varijeteti dobivaju i gube na simboličkoj vrijednosti onako kako raste i opada status njihovih najkarakterističnijih i najizrazitijih funkcija* (Fishman 1978: 26). Dunja Jutrović (2010: 16) smatra da nam sociolingvistička istraživanja omogućavaju da budemo tolerantniji prema različitim varijetetima jer još vlada mišljenje da je standardni jezik vrijedniji i poželjniji od nekih varijeteta. Josip Silić (1996) pak ističe da nitko ne govori standardnim jezikom kao cjelinom nego se koristi jednim od njegovih funkcionalnih stilova.

Teorija jezičnoga prilagođavanja (eng. *communication accommodation theory*) jezične promjene objašnjava pretpostavkom da svaka promjena započinje prilagođavanjem govora ovisno o stavovima koje govornik ima prema određenome govoru i osjećaju pripadnosti određenoj grupi. Teorija pretpostavlja da će se govornik jezično prilagoditi, tj. približiti sugovorniku kada teži društvenom odobravanju sugovornika želeći se identificirati s njime. One dijalektne crte koje govornik dijeli sa sugovornikom sačuvati će, a odbaciti će one koje im nisu zajedničke. Do jezične promjene dolazi ako je jezično prilagođavanje prihvaćeno kao

poželjno od šire društvene mreže i traje vremenski dovoljno dugo. Ako se govornik želi razlikovati od svojih sugovornika i time naglasiti njihovu društvenu razliku, koristit će se jezičnim obilježjima koja su karakteristična za njegovu društvenu skupinu. Na taj način govornik izražava osjećaj identifikacije i pripadnosti samo svojoj grupi (Trudgill 1999). Trudgill naglašava da do jezične konvergencije može doći samo u neposrednoj govornoj komunikaciji (eng. *face to face interaction*) isključujući pri tom utjecaj elektroničkih medija kao jedan od uzroka jezičnih promjena jer ne postoji neposredni komunikacijski kontakt. Želeći objasniti kretanje jezičnih promjena, sociolingvisti se služe jednom od središnjih pretpostavka, a to je tzv. načelo ili pojam istaknutosti (eng. *principle of salience*). Jezična je crta ili karakteristika istaknuta onda kada je opažajno ili kognitivno zamjetljiva (Jutronić, 2010). Ako se određena jezična crta, koje su govornici postali svjesni, povezuju s određenom društvenom skupinom, ona može postati prestižna ili stigmatizirana. Tako će neke jezične karakteristike govornici smatrati prestižnima, dok će drugima pridavati negativnu konotaciju i stigmatizirati ih. Istraživanja jezičnih promjena pokazuju da *dijalekti u kontaktu sa standardnim jezikom najprije gube one dijalektne crte za koje se čini su društveno stigmatizirane ili istaknute* (Milroy 2002 prema Jutronić: 2010). Opisujući promjene u splitskom govoru Dunja Jutronić koristi se principom istaknutosti na sljedeći način: *one dijalektne karakteristike koje govornik standardnog jezika (a i dijalekta) osjeća kao društveno neprihvatljive ili istaknute, tj. kao neku vrstu pogreške, prve nestaju iz dijalekta. Stigmatizirane ili istaknute karakteristike odlaze brže, a manje stigmatizirane ili neistaknutije sporije* (Jutronić 2010: 32). Stigmatizirane karakteristike pokazatelj su da je u tijeku jezična promjena.

Standardni jezik

Standardni jezik Dalibor Brozović (1970: 28) definira kao *autonoman vid jezika, uvijek normiran i funkcionalno polivalentan, koji nastaje pošto se jedna etnička ili nacionalna formacija, uključivši se u internacionalnu civilizaciju, počne u njoj služiti svojim idiomom, koji je dotad funkcionirao samo za potrebe etničke civilizacije*. Krešimir Mićanović (2006: 2) standard opisuje kao nadregionalan, polifunkcionalan i polivalentan, a Dubravko Škiljan (1987) ističe da se standardni jezik formira dogovorom te da se njegova forma kodificira u gramatikama, rječnicima i pravopisima i najčešće postaje jezik državne uprave, školstva,

sredstava masovnih komunikacija (Škiljan, 1987). *Standard se uči u školi, njegova upotreba u pravilu priskrbuje prestiž i pogoduje stjecanju socijalnih povlastica* (Dittmar 1997 prema Mićanović 2006: 2). Peter Trudgill (1995) zastupa mišljenje da su svi varijeteti ravnopravni i pa je tako i standardni varijetet samo jedan od varijeteta. Premda naglašava da je standard *osobito važan*, ne može ga se smatrati boljim od drugih varijeteta. Nestandardni dijalekti inferiorni su u odnosu spram standardnoga, ne zbog lingvističke nejednakosti, nego je njihova inferiornost rezultat stavova koji odražavaju socijalnu strukturu društva. Nestandardni se varijeteti povezuju s njihovim govornicima koji pripadaju društvenim skupinama nižega statusa. Iako standardni jezik u široj javnosti uživa viši ugled od dijalekta i mjesnih govora, Damir Kalogjera (2010) ističe da dijalekt živi i kao mjesni govor i kao regionalna koine jer je njegov prestiž i ugled prikriven te njime govornik izražava važan dio svojega identiteta.

Hrvatski jezik obuhvaća standardni, odnosno književni jezik te sve narodne govore kojima se služe Hrvati. Početci standardizacije današnjega hrvatskog jezika sežu u XVIII. stoljeće. Međutim, i prije toga razdoblja na prostoru sjeverozapadne Hrvatske razvija se kajkavski standardni jezik, dok se na ostalim hrvatskim područjima, bez obzira na to pripadaju li štokavskom ili čakavskom narječju, utiru temelji današnjemu standardnom hrvatskom jeziku koji nastaje na organskoj novoštokavskoj podlozi zapadnoga tipa. U doba Hrvatskoga narodnog preporoda u prvoj polovici XIX. st. zapadna novoštokavština postaje temeljem općehrvatskoga jezičnoga standarda. Temelji standardizacije današnjega hrvatskoga jezika uglavnom su učvršćeni krajem XIX. stoljeća (mrežne stranice IHJJ-a). Međutim, postavlja se pitanje što se dogodilo s kajkavskim i čakavskim. Josip Silić smatra da (1998a: 483) *onoga trenutka kad smo donijeli odluku da nam štokavski jezik (svima zajedno) bude osnovica književnoga jezika donijeli odluku da nam kajkavski i čakavski jezik postanu dijalekti*. Iako je s lingvističkoga gledišta odnos između štokavskoga, kajkavskoga i čakavskoga isti i prije i poslije izbora štokavskoga kao osnovice standardnoga jezika, Mićanović (2006: 77) ističe da u *strukturnom smislu štokavski, kajkavski i čakavski imaju jednak status, ali u funkcionalnom smislu samo je štokavski jezik*. Budući da je za osnovicu standardnoga jezika izabran štokavski idiom, Silić (2009) smatra da su govornici štokavskoga u povoljnijem položaju prema neštokavskim govornicima, ali također ističe da se književni jezik stječe jedino učenjem.

U javnosti je stvoren osjećaj da su štokavski govornici u povlaštenom položaju jer je njihov govor bliži normi nego govor kajkavaca i čakavaca te da neštoštokavski govornici moraju uložiti znatan napor kako bi ovladali normom (Kalogjera 2001: 98). Zbog izjednačavanja (novo)štokavštine sa standardnim jezikom, što je posljedica koncepcije standardnog jezika hrvatskih vukovaca, Marko Samardžija napominje da (1997a:119) među novo(štokavcima) postoji mišljenje da ne moraju učiti književni jezik, dok kajkavci i čakavci drže da im je književni jezik težak za usvajanje ili čak da ga ne mogu naučiti. Raspravljajući o autonomnosti standardnoga jezika spram svoje dijalekatne osnovice, autor zaključuje da *nitko nije govornikom nekoga standardnoga jezika po svome mjesnome i(li) socijalnome podrijetlu* nego da je njegovo poznavanje rezultat učenja (Samardžija 1999a: 7).

Međutim, prihvatljivost pojedinoga idioma unutar istoga jezika nije jednaka. Tako i u Hrvatskoj govornici različitih mjesta nemaju jednake stavove o prihvatljivosti pojedinih idioma. Vesna Mildner istraživala je stavove govornika različitih mjesta u Hrvatskoj prema govoru njihova mjesta, ali i drugih mjesta i regija (Mildner 1998, 2009). Ispitanici su morali odrediti mjesto ili regiju iz koje govornik dolazi, a zatim iskazati svoj stav s dvanaest tvrdnji o prihvatljivosti ponuđenih primjeraka govora u različitim situacijama. Analiza rezultata istraživanja i usporedba s prethodnim pokazuje da su ispitanici postali tolerantniji prema različitim govornim varijetetima i manje zahtjevniji što se tiče uporabe standardnog oblika u različitim situacijama. U istraživanju iz 1998. najbolje su rangirani štokavski, slijede čakavski, a najlošije kajkavski govori. U istraživanju iz 2009. štokavski su govori i dalje najbolje rangirani, slijede kajkavski, ali čakavski se nisu jasno odredili kao sredina. U oba je istraživanja zagrebački govor rangiran bliže štokavskom. Kalogjera (1985) smatra da zagrebački govor nema sva strukturna, prozodijska i leksička svojstva historijskih kajkavskih govora, nego se približava štokavskom.

1.2. Struktura rada

Danas velik broj ljudi zbog školovanja, posla, ženidbe ili nekih drugih razloga odlazi iz mjesta rođenja, pa tako njihov mjesni idiom postaje manjinski u novoj okolini. Ako takva osoba zasnjuje obitelj s govornikom čiji je jezik većinski ili s govornikom čiji je jezik također manjinski u novoj okolini, pitanje je kako će to utjecati na jezik svakoga od njih. Govornik teorijski ima mogućnost odabira: može se služiti svojim materinskim idiomom, standardnim idiomom, može preuzeti okolinski idiom ili pak na temelju postojećih stvoriti vlastiti novi, koji može postati obiteljski idiom. Kako je iz istraživanja prototipnih višejezičnih obitelji poznato što utječe na odabir pojedinčeva idioma, pretpostavlja se da je tako i kod okomito višejezičnih obitelji. Tako se smatra da na odabir pojedinčeva hrvatskoga idioma u obitelji utječu: svijest o vrijednosti materinskoga mjesnoga idioma kojim se iskazuje identitet i pripadnost jezičnoj zajednici; status materinskoga idioma u društvu i njegov status unutar obitelji; status okolinskoga idioma u društvu i njegov status unutar obitelji; okolnosti u kojima se sporazumijeva.

Ovaj se rad bavi okomito višejezičnim govornicima hrvatskoga jezika. Cilj je ovoga rada istražiti jezične i izvanjezične utjecaje na obiteljski idiolekt okomito višejezičnoga govornika hrvatskoga jezika koji vladaju svojim mjesnim i standardnim hrvatskim idiomom, a zbog različitih životnih okolnosti ovladavaju i trećim hrvatskim idiomom koji je različit od njihova vlastitoga mjesnoga idioma. Radom se želi odgovoriti na pitanja koja se postavljaju o okomitoj višejezičnosti općenito, o višejezičnosti samoga hrvatskoga jezika, ali i o jezičnim promjenama unutar pojedinoga mjesnoga govora. Usmjeren je na one koji se u obitelji služe svojim materinskim, osobnim ili standardnim idiomom, a rjeđe posežu za okolinskim idiomom. U ispitivanju su sudjelovali okomito višejezični govornici čiji je vlastiti materinski idiom različit od jezika drugih članova obitelji ili okoline. Promatrano je služe li se takvi pojedinci u sporazumijevanju u vlastitoj obitelji svojevrsnim međujezikom, odnosno međuidiomom koji ima promjenljiva obilježja ili stvaraju novi, kontaktni idiom.

Smatra se da na odabir idioma (materinskoga, okolinskoga i standardnoga) u okomitoj višejezičnosti utječu isti izvanjezični čimbenici kao i na odabir jezika u prototipnoj višejezičnosti (svijest o vrijednosti vlastitoga idioma jer se njime iskazuje identitet i

pripadnost vlastitoj jezičnoj zajednici, status materinskoga i okolinskoga idioma u društvu i obitelji; želja za uklapanjem u govornu sredinu; želja za vlastitim identitetom u situaciji kada se ne može služiti materinskim).

U radu je postavljeno šest pretpostavki, odnosno hipoteza (kraticom H).

H1 Okomito višejezični govornici odabiru standardni idiom kada mijenjaju svoj materinski idiom jer je različit od jezika drugih članova obitelji ili okoline.

H2 Kada im je materinski idiom različit od idioma drugih članova obitelji ili okoline, okomito višejezične govornice sklonije su mijenjati svoj zavičajni idiom od govornika.

H3 Okomito višejezični govornici zamjenjuju svoje lekseme standardnima i okolinskima kada su oni nerazumljivi ostalim članovima obitelji.

H4 Pojedinačni čimbenici, poput školovanja ili odrastanja izvan obitelji zbog različitih životnih prilika ili posla utječu na znatnije promjene u idiomu okomito višejezičnih govornika.

H5 Okomito višejezični govornici nisu uvijek svjesni promjena vlastitoga materinskoga idioma u okomito višejezičnoj zajednici.

H6 Udio najistaknutijih obilježja zavičajnoga idioma djeluje na dojam procjenjivača o promjeni ispitanikova govora.

1.2.1. Ispitanici

U ispitivanju sudjeluju dvije skupine govornika koje govore različitim mjesnim govorima. U pojedinoj skupini svim je govornicima materinski govor isti, a riječ je o dvama novoštokavskim govorima. Jednu skupinu čine govornici stonskoga govora, a drugu skupinu govornici imotskoga govora. U svakoj su skupini odabrani ispitanici koji govore istim idiomom kako bi se mogli usporediti njihov govor sa starijim opisima pojedinoga govora te govori međusobno.

U ispitivanju sudjeluju okomito višejezični govornici čiji je vlastiti materinski idiom različit od jezika drugih članova obitelji ili okoline. Odabrane su osobe oba spola od 30 do 44 godine. Govornici imaju završenu srednju školu ili fakultet. Njihovi idiomi pripadaju jednoj od sljedeće četiri skupine navedene u (1) prema tomu govore li oba partnera istim ili različitim idiomom i koji je okolinski idiom.

(1)

I. većinski u obitelji i u okolini (jedan partner govori idiomom kojim govori i okolina)

II. većinski u obitelji, a manjinski u okolini (partneri govore istim idiomom u mjestu gdje se govori drugačije)

III. međusobno različiti idiomi u obitelji, a manjinski u okolini (oba partnera govore različitim idiomima u mjestu gdje se govori drugačije)

IV. manjinski u obitelji i u okolini (jedan partner govori idiomom kojim ne govori okolina).

Govornici teorijski imaju različite mogućnost odabira: mogu se služiti svojim materinskim idiomom, standardnim idiomom, mogu preuzeti okolinski idiom ili pak na temelju postojećih stvoriti vlastiti idiolekt, koji može postati i novi, obiteljski idiom.

Prema podjeli po skupinama pretpostavka je da će ispitanici iz I. skupine govoriti materinskim idiomom u obitelji te će katkada posezati za oblicima iz standardnoga jezika. Naime, ovu skupinu čine govornici čiji je idiom jednak okolinskome, ali je jezik njihova partnera različit. Kada ovi govornici i mijenjaju svoj materinski idiom, čine to zbog partnera, kako bi se prilagodili supruzi ili suprugu, odnosno kako bi izbjegli moguće nerazumijevanje unutar obiteljskoga jezika zbog partnerova nepoznavanja okolinskoga idioma. Također je pretpostavka da će ovu skupinu govornika procjenjivači ocijeniti ocjenom jedan, odnosno kao one koji nisu mijenjali svoj govor.

Ispitanici iz II. skupine također imaju mogućnost da unutar obitelji govore svojim materinskim idiomom, ali budući da je okolinski govor različit od njihova materinskoga idioma, oni osim posuđivanja iz standardnoga jezika, mogu posuditi iz okolinskoga govora. Oni ne moraju prilagođavati svoj govor partnerovu idiomu, niti okolinskome, kada su unutar obitelji, ali ako imaju djecu, to će u velikoj mjeri utjecati na njihov obiteljski jezik jer će djeca

unutar obitelji uglavnom govoriti okolinskim govorom. Pretpostavka je da će ovu skupinu procjenjivači ocijeniti višom ocjenom, odnosno kao one koji su malo mijenjali svoj materinski idiom.

U III. je skupini situacija raznovrsnija. Budući da je jezik članova obitelji međusobno različit i manjinski u okolini, ispitanik osim svojim materinskim, može posuđivati iz standardnoga, ili kako bi se prilagodio partneru i iz partnerova idioma. Treća je mogućnost posuđivanje iz okolinskoga idioma, pogotovo ako ispitanik ima djecu. U ovakvoj situaciji pretpostavka je da će ispitanik u još većoj, nego ispitanici iz prve i druge skupine, mijenjati svoj zavičajni idiom, stoga su očekivane ocjene više nego u prethodne dvije skupine što znači da su ispitanici dosta promijenili svoj materinski idiom.

Idiom ispitanika IV. skupine manjinski je u obitelji i u okolini. Ispitanik iz ove skupine nema „potporu“ niti partnera kao ispitanici druge skupine, a niti okoline kao ispitanici prve skupine. Ovdje je okolinski idiom dominantan, više nego kod ispitanika iz treće skupine. Ispitanik ima mogućnost ostati vjeran svojem materinskome idiomu, prilagoditi svoj govor partnerovu, a time i govoru okoline, ili se služiti standardnim jezikom. Pretpostavka je da će govornici ove skupine, zbog nepovoljnoga položaja, najviše promijeniti svoj materinski idiom i time biti ocijenjeni najvišom ocjenom - kao oni koji su dosta ili potpuno promijenili svoj zavičajni idiom.

Za istraživanje okomite višejezičnosti u hrvatskom, mogli su biti izabrani bilo koji govori hrvatskoga jezika jer je velik broj situacija u kojima članovi obitelji govore različitim idiomima ili idiomom različitim od govora okoline. Međutim, stonski i imotski govor odabrani su iz više razloga. Naime, iako su oba govora opisana, nije istraženo koliko se pojedini govor mijenja ili ne mijenja s obzirom na novonastale situacije njegovih ispitanika. Jedan je od razloga i specifičan odnos koji odabrane skupine ispitanika imaju prema svome kraju i jeziku, ali i specifičan odnos koji često ostali Hrvati imaju prema Dubrovniku i prema Imotskome pa tako i prema njihovim govorima. Dubrovnik (a Ston je bio drugi grad Dubrovačke Republike), u hrvatskoj povijesti i kulturi zauzima posebno mjesto. Budući da je stonski govor dio dubrovačkoga govora koji pripada novoštokavskome ijekavskom dijalektu te su njime pisana velika djela hrvatske književnosti, ali i zbog specifične uloge u povijesti hrvatske jezične standardizacije, njegovi su govornici razvili poseban odnos prema svome govoru. O tome još ne postoje podatci u znanstvenoj literaturi jer istraživanja Vesne Mildner o

prepoznavanju hrvatskih varijeteta nisu obuhvatila govornike tih dvaju mjesta (Mildner 1997, 1998, 2009).

S razlogom ili bez razloga ponosni na svoj kraj, a i na svoj govor koji je sastavni dio identiteta svakoga pojedinca, zasigurno su i neki govornici istraživanih govora upali u zamku tzv. povlaštenosti štokavskoga narječja (Kalogjera 2005, Silić 1998) zbog koje su poneki (novo)štokavci mislili da književni jezik ne moraju učiti (Samardžija, 1999). Škarić smatra da je s vremenom takvo pogrešno shvaćanje prepoznato u javnosti te da je i teorijski ispravljeno, ali primjećuje da zbog njega stradavaju novoštokavci. Oni su dovedeni u *bezizlaznu situaciju: govore li organski, govore sirovo, žele li u tome nešto izmijeniti, govorit će pogrešno*. Većina ih prevladava tu situaciju *urbanizacijskim glačanjem izgovora svoga lokalnog dijalekta* nastojeći svoj govor prilagoditi i približiti govoru nove (urbane) sredine te se na taj način identificirati s njome. Jedino su Dubrovčani *i zbog stare slave* izmakli tzv. *frustraciji dobrogovorećega sela* (Škarić 2006: 20). Tomislava Bošnjak Botica smatra da sličnost mjesnoga govora sa standardom predstavlja opasnost za novoštokavske govore te oni ni po čemu nisu u povlaštenom položaju jer dolazi do miješanja dvaju sustava pri čemu sustav mjesnog govora preuzima obilježja standarda, ali i obratno. Međutim, dok se standardnojezična norma brine o uvođenju dijalektnih obilježja u hrvatski standardni jezik, *preuzimanje jezičnih obilježja iz standarda u neki mjesni govor prepušteno je stihiji* (2009: 1). O utjecaju gradskih govora na govor okoline pisao je Mato Kapović (2004). U kontekstu urbane dijalektologije Peter Trudgill rabi pojam dijalektnoga dodira kao središnje karakteristike svake jezične promjene. Dijalektni je dodir tipološki različit od jezika u dodiru jer su govornicima obje varijante razumljive te se često prebacuju iz jedne u drugu.

Ispitanicima su imena zamijenjena šiframa, pri čemu su završni glasovi **-im(a)** oznaka imotskoga, a **-s(a)** stonskoga. Odabrani imotski i stonski govornici podijeljeni su u četiri skupine.

I. skupina

Ispitanica **Mima**¹, udana je, majka. U vrijeme ispitivanja imala je 35 godina. Završila je fakultet, radi kao nastavnica u školi. Živi i radi u Imotskom. Idiom njezina supruga manjinski je u obitelji i u okolini.

Ispitanik **Lim1** oženjen je i otac. Živi i radi u Imotskom. U vrijeme ispitivanja imao je 42 godine. Završio je fakultet i zaposlen je u veterinarskoj ambulanti. Idiom njegove supruge manjinski je u obitelji i u okolini.

Ispitanica **Lasa1** udana je i majka. Živi i radi u Stonu. U vrijeme ispitivanja imala je 37 godina. Završila je srednju školu i počela studirati na fakultetu. Zaposlena je u domaćoj tvrtki. Idiom njezina supruga manjinski je u obitelji i u okolini.

Ispitanik **Zas1** živi s partnericom. Živi u Stonu, a radi u Dubrovniku. U vrijeme ispitivanja imao je 30 godina. Završio je fakultet i zaposlen je kao nastavnik u školi. Idiom njegove partnerice manjinski je u obitelji i u okolini.

II. skupina

Ispitanica **Iima2** udana je i majka. Živi i radi u Zagrebu. U vrijeme ispitivanja imala je 41 godinu. Završila je fakultet, zaposlena je u državnoj službi. Sa suprugom dijeli zavičajni govor koji je manjinski u okolini.

Ispitanik **Mim2** oženjen je i otac. Živi i radi u Zagrebu. U vrijeme ispitivanja imao je 44 godine. Završio je poslijediplomski studij. Zaposlen je u stranoj tvrtki. Sa suprugom dijeli zavičajni govor koji je manjinski u okolini.

Ispitanica **Nasa2** udana je i majka. Živi u Zagrebu. U vrijeme ispitivanja imala je 36 godina. Završila je srednju školu. Sa suprugom dijeli zavičajni govor koji je manjinski u okolini.

Ispitanik **Sas2** oženjen je i otac. Živi u Zagrebu. Završio je višu školu, no tijekom istraživanja odustao je od sudjelovanja.

III. skupina

Ispitanica **Eima3** je udana. Živi i radi u Zagrebu. U vrijeme ispitivanja imala je 38 godina. Završila je fakultet, zaposlena je u gradskoj tvrtki. Idiom njezina supruga različit je od njezina i manjinski u okolini.

Ispitanik **Iim3** oženjen je i otac. Živi i radi u Zagrebu. U vrijeme ispitivanja imao je 30 godina. Završio je fakultet, zaposlen je u domaćoj tvrtki. Idiom njegove supruge različit je od njegova i manjinski u okolini.

Ispitanica **Zasa3** udana je i majka. Živi i radi u Zagrebu. U vrijeme ispitivanja imala je 39 godina. Završila je poslijediplomski studij, radi kao nastavnica u glazbenoj školi. Idiom njezina supruga različit je od njezina i manjinski u okolini.

Ispitanik **Tas3** oženjen je i otac. Živi i radi u Zagrebu. U vrijeme ispitivanja imao je 31 godinu. Završio je fakultet, zaposlen je u privatnoj tvrtki. Idiom njegove supruge različit je od njegova i manjinski u okolini.

IV. skupina

Ispitanica **Aima4** živi s partnerom. Živi i radi u Zagrebu. U vrijeme ispitivanja imala je 30 godina. Završila je fakultet, zaposlena je u stranoj tvrtki. Idiom njezina partnera jednak je okolinskome.

Ispitanik **Iim4** oženjen je i otac. Živi i radi u Zagrebu. U vrijeme ispitivanja imao je 41 godinu. Završio je fakultet, zaposlen je u stranoj tvrtki. Idiom njegove supruge jednak je okolinskome.

Ispitanica **Kasa4**, udana je i majka. Živi i radi u Imotskom. U vrijeme ispitivanja imala je 37 godina. Završila je fakultet, radi kao učiteljica u školi. Idiom njezina supruga jednak je okolinskome.

Ispitanik **Das4** je oženjen. Živi i radi u Zagrebu. U vrijeme ispitivanja imao je 30 godina. Zaposlen je u gradskoj tvrtki. Idiom njegove supruge jednak je okolinskome.

1.2.2. Metodologija

U istraživanju je korišten polustrukturirani intervju kako bi se ispitalo koja jezična i izvanjezična načela utječu na odabir idioma svih sudionika istraživanja te se na taj način pridonijelo spoznajama o oblikovanju idiolekta okomito višejezičnoga govornika hrvatskoga općenito, a posebno u obiteljskomu životu. Prvotno je bilo planirano da će ispitivani govornici popuniti upitnik koji se sastoji od dva dijela. U prvome dijelu sudionici bi iskazivali svoje svjesne stavove prema različitim hrvatskim idiomima s kojima su suočeni, dok su u drugomu trebali navoditi istovrijednice standardnih leksema u svojem materinskomu idiomu, u okolinskomu idiomu gdje žive s obitelji te vlastitome idiomu kojim se služe u obiteljskome

životu. Ispitanici su trebali odabirati ili dopunjavanjem ispisati svakodnevne lekseme kojima se služe u obiteljskomu životu, posebno one koje sami redovito proizvode. Međutim, budući da su svi sudionici ispitivanja ili u rodbinskoj ili prijateljskoj vezi s autoricom ili su barem njezini poznanici, te autorica poznaje njihov obiteljski govor, uočeno je da su se ispitanici koristili oblicima materinskoga idioma kojima se ne koriste u svojem, obiteljskom idiomu. Iste oblike, lekseme ispitanici nisu upotrebljavali u polustrukturiranom intervjuu te su to tijekom razgovora i potvrdili. Svi su ispitanici bili upoznati s ciljem istraživanja te im je objašnjen osnovni problem, a mnogi su rado i raspravljali o različitim jezičnim pojavama s kojima se susreću.

Budući da je kod prvih ispitanika, koje autorica najbolje poznaje i s kojima je krenula u istraživanje, uočen nesklad između upitnika i intervjua, upitnik je odbačen kao sredstvo ispitivanja, a stavovi sudionika te obilježja njihova govora analizirana su temeljem transkribiranih intervjua. Razgovori su bili snimani. Ispitanici su dali obaviješteni pristanak za snimanje i raščlambu njihova govora. Na početku su svi sudionici bili upoznati s temom rada, zatim su odgovarali na pitanja o stavovima prema svome govoru, obiteljskome, zavičajnome, okolinskome, a potom se razgovor nastavljao s unaprijed pripremljenim pitanjima, ovisno o sugovorniku tj. ovisno o temi o kojoj je sugovornik najviše htio govoriti. Pitanja su bila vezana za djetinjstvo, školovanje, odrastanje, druženje, obitelj, rodbinu, običaje, djecu, odgoj, posao, vjenčanje... Poznato je kako je teško postići da se govornici opuste i govore svojim zavičajnim govorom jer su svjesni snimanja te svoj govor približavaju standardu ili u ovome slučaju zavičajnom govoru. Stoga su se intervjui vodili u opuštenim razgovorima, uglavnom u domovima ispitanika (kod 10 ispitanika), u kafiću (4 ispitanika) i na poslu jedne ispitanice. Razgovori su trajali od jednog sata pa do nekoliko sati, a transkribirani su samo dijelovi razgovora u kojima ispitanici govore opušteno, onako kao što govore u svojoj obitelji.

1.2.3. Procjenjivači

Dijelove zvučnih zapisa ispitanika poslušalo je i ocijenilo 6 procjenjivača koji su trebali odrediti koliko se snimljeni govori razlikuju od zavičajnih govora Imotskoga odnosno Stona. Procjenjivači su govore trebali ocijeniti ocjenama od 1 do 5 navedenima u (2).

- (2) 1 – uopće nije promijenila / promijenio,
2 – malo je promijenila / promijenio,
3 – srednje je promijenila / promijenio,
4 – dosta je promijenila / promijenio,
5 – sve je promijenila / promijenio.

U ocjenjivanju dojma sudjelovalo je 6 procjenjivača, tri ženske i tri muške osobe. Najmlađa procjenjivačica u vrijeme ispitivanja imala je 30, a najstariji procjenjivač 65 godina. Svi imaju završen fakultet (dvije su profesorice hrvatskoga jezika, jedan profesor hrvatskoga i francuskoga jezika, učiteljica glazbene kulture, prof. povijesti, dr. veterina med.).² Uspoređeni su stavovi ispitanika s dojmovima procjenjivača. Transkribirani dijelovi govora potom su analizirani, a promatrana je morfološka, sintaktička, semantička i leksička jezična razina kako bi se otkrilo koja su obilježja njihova zavičajnoga idioma ostala očuvana, a koja su promijenjena te čime su zamijenjena. Nakon usporedbe ocjena i dojma te jezične analize navedena su načela koja utječu na odabir idioma.

1.3. Obilježja istraživanih organskih idioma

U ovomu će se dijelu rada kratko predstaviti imotski i stonski idiom, i to povijesne naznake, glavna jezična obilježja (otvornička, zatvornička, naglasna) te stavovi dobiveni istraživanjem u kojemu su kao ispitanici sudjelovali studenti kroatistike i fonetike Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.

---

2 Procjenjivač *prof. povijesti* govornik je stonskoga govora, a procjenjivač *dr. vet. med.* imotskoga govora te je prvi ocjenjivao samo govornike stonskoga, a drugi samo govornike imotskoga govora. Time za svaki govor imamo pet, a ne šest ocjena.

1.3.1. Imotski idiom

Prvi sustavan opis imotskoga idioma rad je Mate Šimundića iz 1971. Govor Imotske krajine i Bekije.³ Imotski pripada novoštokavskim ikavskim idiomima ili govorima, kako ih naziva tradicionalna kroatistička literatura, jugozapadnoga tipa. Šimundić smatra da su susjedni hercegovački govori imali, i još uvijek vrše, snažan utjecaj na ovaj govor, ali da se u njemu osjećaju (posebno u zapadnom dijelu Krajine) elementi čakavskoga narječja. O čakavskim elementima u štokavskom govoru imotske krajine pisala je Iva Lukežić (2003). Autorica prikazuje štokavizme i čakavizme unutar fonološke i morfološke razine imotskoga govora pri tome razlikujući općeštokavske, dijalektne štokavske, lokalne štokavske, štokavsko-čakavske i čakavske jezične značajke. Rad T. Bošnjak Botica i M. Menac–Mihalić (2006) bavi se vokalizmom i akcentuacijom govora Lovreća nastalim terenskim istraživanjem nastojeći dopuniti postojeći opis, a promjene u lovrečkome govoru koje su se dogodile od Šimundićeve istraživanja šezdesetih godina 20. st. istraživala je T. Bošnjak Botica (2009).

Povijesne naznake

Migracije ili kretanje stanovništva imali su presudnu ulogu u povijesti ovoga kraja, ali kao najvažnija Šimundić (1971) ističe pomicanja od dolaska Turaka naovamo. Iako je kretanja stanovništva bilo i prije, ona nisu bila tako značajna kao nakon turske najeзде. Prva kretanja započinju početkom 15. stoljeća kada Turci postupno osvajaju Hercegovinu. Glavne su migracije bile krajem 17. i početkom 18. stoljeća kada se na ovim prostorima izmjenjuje turska i mletačka vlast. Sljedeće brojnije napuštanje zabilježeno je tijekom prvih godina austrijske vladavine, poslije pada Mletačke Republike. Polovicom 19. stoljeća, a nastavlja se početkom 20. stoljeća započinje odseljavanje stanovništva u Ameriku, a usporedno s njim i u Bosnu te Slavoniju. Za vrijeme II. svjetskoga rata stanovništvo odlazi u Slavoniju i Srijem. Dolaskom Jugoslavije i time novoga društveno-političkoga ustroja, seosko se stanovništvo

---

3 Šimundić istražuje govor dva područja – Imotsku krajinu i Bekiju koji, iako pripadaju različitim kotarima (danas različitim državama), čine jedinstvenu cjelinu s gravitacijskim središtem – Imotskim. U današnje vrijeme ta su područja i dalje blisko povezana, ali ipak ne onoliko kao u Šimundićevo vrijeme. Raspad Jugoslavije i nastanak novih država donosi granice koje su podijelile ovaj kraj i ljude, a Imotski je zbog toga izgubio značaj kao trgovačko (nadaleko je bio poznat imotski *pazar*) i administrativno središte, a otvaranjem škola u susjednoj Hercegovini i kao obrazovno središte. Neko novo jezično istraživanje bilo bi zanimljivo jer bi pokazalo koliko su nove društveno-političke prilike utjecale i na govor ovih područja. U ovome radu navest će se samo značajke koje se odnose na govor Imotske krajine.

seli u Split i Zagreb, što je nastavljeno do danas. U zapadne europske zemlje, na privremeni rad, najviše se odlazilo osamdesetih godina, što se ponavlja i u današnje vrijeme, samo s razlikom da su nekada uglavnom odlazili muškarci kako bi prehranili obitelj, a danas odlaze cijele obitelji pa ne možemo govoriti o privremenom radu nego o odlasku. Imotska krajina pripada Splitsko-dalmatinskoj županiji te se dijeli na osam općina i na grad Imotski. Prema popisu stanovništva na područje Imotske krajine danas živi oko 30 000 (29 739) stanovnika, a od toga u općini Imotski trećina cjelokupnog stanovništva (10 764). O tome koliko se stanovnika odselilo posljednjih godina nema točnih podataka jer iseljavanje još uvijek traje.

Otvornički sustav

Opis otvorničkoga sustava u nastavku teksta najvećim je dijelom preuzet iz spomenutoga članka Tomislave Bošnjak Botica i Mire Menac–Mihalić (2006) te dijelom dopunjeno radovima Ive Lukežić (2003) i Mate Šimundića (1971).

Otvornički sustav čini pet otvornika *a e i o u* u dugim i kratkim slogovima koji se mogu ostvariti na bilo kojem mjestu u riječi. Osim njih kao samoglasnik pojavljuje se slogotvorno *r*. Redukcije su otvornika su česte, a najčešće se reducira otvornik *i*. Redukcije su ostalih otvornika rijetke. Primjeri u nastavku teksta preuzeti su iz rada T. Bošnjak Botica i M. Menac – Mihalić (2006).

Otvornik *i* može biti reduciran: u sredini riječi kao u (3) ili u otvorenome zadnjem slogu kao u (4).

(3) *četiri > četri, Marijan – Marjana – Marjanu;*

(4) *biti > bi^t tražeći > tražeć, ili > il tako il nikako, ali > al ja znan, li > jel ti ladno
meni se čini > men se čini, jesi li bio > jes li bio odnesi to > odnes to*

Otvornik *e* može biti reduciran: u otvorenome zadnjem slogu kao u (5), u zatvorenome zadnjem ili jedinom slogu kod glagola *htjeti* gdje supostoje primjeri s redukcijom i bez redukcije kao u (6), u srednjemu slogu ispred *r* kao u (7), u početnome položaju u posuđenicama kao u (8).

- (5) *ajde > ajd (ali i ajde), poviše > poviš kuće*
- (6) *oš – neš uz očeš – nečeš*
- (7) *matrijal*
- (8) *eletrika > letrika*

Otvornik **o** može biti reduciran: u prednaglasnome slogu kao u (9), u pokaznim zamjenicama kao u (10), u prilogu *koliko* kao u (11), u izvedenicama navedenima u (12), u pridjevu i prilogu na *–šn* kao u (13) te u završnome nenaglašenomu otvorenomu slogu kao u (14).

- (9) *onako > nako, ovako > vako, ovoliko > vliko*
- (10) *u ove dane > u ve dane*
- (11) *koliko > kliko*
- (12) *kliki, vliki; nliko, tliko*
- (13) *vlišni, tlišni, klišno*
- (14) *nego > neg, nek, svatko > svak*

Otvornik **u** reducira se samo u središnjim slogovima u prilogima navedenima u (15).

- (15) *ovuda > ovdan, onuda > ondan.*

Redukcija otvornika **a** zabilježena je: u prilogima *sada, kada* kao u (16), u toponimu u (17), u posuđenici u (18), u pridjevu u (19) te rijetko u vokativu *brte* kao dio poštapalice u (20).

- (16) *sada > sad, kada > kad*
- (17) *Aržano > Ržanovo*
- (18) *aspirin > spirin*
- (19) *lagana > lagna*
- (20) *brati > brte: Neće brte naprid pa da si Bog.*

Odraž je jata u pravilu ikavski, kao u primjerima u (21). Time je imotski govor zajedno s okolnim (hercegovačkim, bosanskim i dalmatinskim govorima) dio širokoga područja koji se gotovo u potpunosti prostire od mora do Save te od Neretve do Zadra (Šimundić 1971).

- (21) *bičva, bidan, dica, prikjuče, ritkost, sidit, trišnja, vinčat se, žliba;
letit, oslabit, razumim, gori, digdi; biliji, kriposniji, zriliji*

Ekavski je refleks jata potvrđen u primjerima navedenima u (22), a akavski u primjerima u (23), naveden prema Lukežić (2003).

(22) *breska, cesta, kljen, postelja, zanovetat, železarija; obe, ovde, potle.*

(23) i. *potlapodne, pranjijok* (čakavske jezične značajke)
ii. *praska, prama* (općeštokavske jezične značajke)

Reducirati se može i više otvornika kao u primjerima u (24), prema T. Bošnjak Botica, M. Menac–Mihalić 2006.

(24) *u ime Isusovo (ti bilo) > misusovo, u ime Oca > moca .*

Zatvornički sustav

Zatvornički sustav najvećim je dijelom opisan prema članku *Čakavsko u štokavskome govoru Imotske krajine* I. Lukežić (2003) te dopunjen radovima T. Bošnjak Botica (2009) i Šimundića (1971). Zatvornički sustav imotskoga idioma sastoji se od glasova navedenih u (25).

(25) zvučni šumnici:	b d g	z ž	ž ʒ
bezvučni šumnici:	p t k	f s š	c č ć
zvonačnici ili sonanti:	m n ņ l l̥	r	v j

Slivenik *đ* zasvjedočen je u primjerima navedenima u (26).

(26) *čađa, krađa, leđa, rađa, suđa, vridat, ziđat*
dođen, iđen, izaden
pođi, sađi, uniđi
đilet, mesliđan, ređipet, vandelje

Nalazi se i nekoliko primjera s čakavskim refleksom *j* umjesto *đ*, kao u (27).

(27) *gospoja, Gospojina, java, Jure, mejaš, brujet, jaketa, jušto.*

Slivenik *dž* nalazi se u posuđenicama u (28), u sufiksu *–džija* kao u (29), te u primjerima: (30).

- (28) *badžo, džaba, džep, džigarica,*
 (29) *undžija, duvandžija, galamdžija*
 (30) *Džajuša, Džidžanove staje, Gadžuša, Kujundžuša.*

Među zatvornicima se ne pojavljuje tjesnačnik *h* pa ga nema u riječima sličnima standardnima, kao u (31), neovisno o položaju, ili je zamijenjen drugim zatvornicima, primjerice *j* kao u (32), *k* kao u (33) ili *v* kao u (34).

- (31) *hajduk > ajduk, grah > gra, puno žutih cvitova > puno žuti cvitova,*
dovedoh > dovedo, mahovina > maovina⁵, strahovati > straovat
 (32) *siromah > siromaj, Mihovil > Mijovil*
 (33) *Čeh > Ček, orahhnjača > oraknjača*
 (34) *gluh > gluv, suv, kuharica > kuvarica*

Tjesnačnik *f* javlja se uglavnom u posuđenicama (M. Menac Mihalić: 2005) kao u (35). Iva Lukežić navodi da *f* izostaje te da se na njegovu mjestu u starijim i novijim posuđenicama pojavljuju dvousnjeni zapornik *p* ili usnenozubni zvonačnik *v* kao u (36). Međutim, T. Bošnjak Botica (2009) pretpostavlja da će to obilježje uskoro nestati jer mlađi govornici imaju isključivo *f*.

- (35) *On je u svon filmu. Nije mu po ćefu.*
 (36) *Mustapić, pratar, prigat, Stipan; Ravajel, trevit, vacada, vaculet.*

Bočnik se *l* pojavljuje u primjerima kao u (37), ali se katkada zamjenjuje kliznikom *j*, kao u (38). To je također utjecaj ili ostatak čakavskoga narječja koji postupno nestaje te još Šimundić (1971) predviđa da će u skoroj budućnosti potpuno nestati. Ovaj refleks nalazi kod starijih i govornika srednjih godina, a u govoru mlađih govornika vrlo rijetko. T. Bošnjak Botica (2009) navodi da je ovo obilježje danas nestalo te su navedeni primjeri u potpunosti zamijenjeni oblicima s *lj*.

- (37) *beljit se, bolji, cedulja, cmilje, čaprljat, čeljade, nedilja, zemlja*
 (38) *boje, cmije, čejade, najutit se, nediya, zemja.*

Nosnik *n̩* čest je u sustavu. Prema štokavskome načelu dočetno *l* zamijenjeno je samoglasnikom –*o*. Tako nastali samoglasnički sljedovi promijenjeni su na način da je slijed *ao* stegnut u *a*, a u sljedove *io*, *eo*, *oo*, *uo* umetnuto je hijatsko *j*.⁶ Potvrđeni su i primjeri imenica i pridjeva sa čakavsko-štokavskim očuvanim neizmijenjenim dočetnim slogovnim *l* na kraju riječi kao u (39).

(39) *anđel, apostol, Bartul*

Zatvornički skupovi **stj* i **skj* daju *šč* kao u (40). Treba napomenuti da je u Šimundićevo vrijeme cijelo područje Imotske krajine bilo šćakavsko što on dovodi u vezu s čakavskim narječjem, kao i I. Lukežić (2003), koja šćakavizam svrstava među štokavsko – čakavska obilježja.

(40) *blišćit, guščerica, klišća, puščat, raščika, šćap, šćeta, šćipalice, vodokršće.*

Redukcije šumnika pojavljuju se u sredini riječi kao u (41), na kraju riječi kao u (42) te u naglasnoj cjelini kao u (43).

(41) *brastvo, osponjit, osukat, ošćenit, ozgar, prisinoć;*

(42) *budalas, dese, deve, jope, koris*

(43) *češlja se, ima ćemo, ispo kuće, pri kućon.*

Dočetno *-m* prelazi u *-n* u promjenjivih riječi kao u (44), u brojeva i priloga, kao u (45). Iva Lukežić (2003) popisala je zamjene *ž* sa *r* u primjerima navedenima (46).

(44) *s mojon dobron materon, svecon, iden; nan*

(45) *sedan, osan; baren*

(46) *moren / meren, moreš / more, kare*

---

⁶ Refleksi su trojaki: iza zatvornika je refleks *o*, iza otvornika *a* ništica, a iza ostalih otvornika *jo*: *dijo, so, dobrodoša, trujo, vesejo, bojo, griza, iša, doci, gostijona, koci, stočić.*

Naglasni sustav

Naglasni sustav čine četiri novoštokavska naglasaka te zanaglasne dužine. Svi slogovi osim zadnjega mogu biti naglašeni. Silazni naglasci na nepočetnom slogu mogu biti: u novijim riječima stranoga podrijetla i imenima kao u (47), G mn. i u izgovornim cjelinama kao u (48).

(47) *salmoněla, akumulâtor; kaladõnt; Argentîna, Magdalêna*

(48) *Dalmatînacā; klikõš*

Zanaglasne dužine ostvaruju se jednako dugo ili nešto kraće od dugih naglasaka (Bošnjak Botica, Menac – Mihalić 2006). Prema Šimundiću (1971) duljina je bitna karakteristika u strukturi imotskoga govora te je cjelovito sačuvana u određenim oblicima imenica, zamjenica, pridjeva, brojeva i glagola kao u (49) i pokazuje tendenciju otpornosti i daljnje širenja. Gubi se u samo manjem broju leksema, kao u (50).

(49) *kùcē, kùcõn, kùpūsā, radòstīn; dèbelī, stríčēv; čitā, odnèsosē*

(50) *cvitić i cvitīć, dīvera i dīvēra*

Kratkosilazni i dugosilazni se naglasak prenosi na proklitiku i provodi se gotovo u potpunosti, kao u (51)

(51) *nā brdo, ù kuću, zá nju, dvá kila, sedàn godīnā, pó kila, nē razumīn*

Neodređeni se pridjev ž. r. razlikuje naglaskom od određenoga, kao u (52). Naglaskom se razlikuju m. i sr. r. jd. i mn. te ž. r. mn. od ž. r. jd. kao u (53).

(52) *bolēsna - bōlesnā*

(53) *gōrak, gōrko, gōrke – górka*

Oblici glagolskoga pridjeva radnoga u ženskom rodu nekih glagola imaju dugouzlazne naglaske, kao u (54), prema B. Bošnjak Botica, M. Menac – Mihalić (2006). T. Bošnjak Botica (2009) ističe da u mlađih govornika neodređeni oblik pridjeva ž. r. s dugouzlaznim naglaskom prelazi u „standardni“ oblik s kratkosilaznim naglaskom, kao u (54), te da gl. pridjev radni ž. r. također slijedi rečeno, kao u (55).

(54) *prislána > prīslana*

(55) *donīla > dōnila*

U I jd. imenica muškoga i srednjega roda gubi se nastavak - *en* te i iza palatala na dočetu osnove slijedi nastavak -*on*, kao u (56). Kratka množina imenica muškoga roda potvrđena je u primjerima u (57).

(56) *brdašcon, mužon*

(57) *brci, brigi, duvi, ključi, listi, sudi, žulji*

Ujednačeni su množinski oblici u D, L i I svih sklonjivih riječi: s nastavkom -*in* u imenica muškoga i srednjega roda, u zamjenica, pridjeva i rednih brojeva kao u (58), s nastavkom -*iman* u imenica muškoga i srednjega roda kao u (59), s nastavkom -*an* u imenica ženskoga roda kao u (60).

(58) *bronzinin, jajin, selin; ovin, svojin; bratovin, zelenin; prvin, petin*

(59) *daniman, prstiman*

(60) *bačvan, glavvan, sestran*

Oblik upitne i odnosne zamjenice sa značenjem *neživo* je *šta*, I jd. osobne zamjenice *ja* te povratne zamjenice glasi kao u (61). Pokazne zamjenice imaju oblik kao u (62), neodređena zamjenica u N jd. muškoga roda glasi *vas*, pokazne i upitno-odnosne zamjenice glase kao u (63).

(61) *s menon, ti - s tebon, sa sebon*

(62) *ovi, oti, oni, ti, ta*

(63) *ko, iko; naki, taki; ovliki, vlišni; klike, kolišni, klišni*

Oblici zamjenica s naveskom -*zi* kao u (64) mogu se još čuti samo kod starijih govornika (T. Bošnjak Botica, 2009). Komparativ i superlativ pridjeva imaju oblik kao u (65), a često je umetanje dativa osobne zamjenice u superlativ kao u (66).

(64) *njojzi; našizi, njegovizi, njizi, onizi, svojizi, vašizi*

(65) *lagnji – najlagnji, lišpi – najlišpi*

(66) *naj ti je gore*

Oblici su za brojeve poput primjera navedenih u (67)

- (67) *četri, sedan / sedon, osan / oson, dvajest, trijest, četrest / četerest, šeset, dvista, pestotina, iljadu / ijadu, milijun / melijun; jedanest, dvanest, devetnest*

Glagoli druge vrste u infinitivnoj osnovi imaju *–ni–* umjesto *–nu* kao u (68).

- (68) *prikinit, ušćinit*

Dočetak infinitivne osnove jotiran je analogijom prema prezentskoj osnovi kao u (69). Oblici glagola složenih od glagola *ići* glase kao u (70). Infinitivi i glagolski prilozi gube završno *i*, kao u (71).

- (69) *dolićat, mećat, zalićat se*

- (70) *izać, obać; izađen, obađen; izađi, obađi*

- (71) *bit, reć, tit, čuvajuć, imaduć*

Čest je proširak *–d–* u osnovi prezenta i imperativa:, kao u (72). Česte su dvojake prezentske osnove i nastavci u prezentu i imperativu: kao u (73) te dvojaki oblici u prezentskome 3. l. mn. kao u (74). Imperativ 2. lica jednine i 1. i 2. lica množine glasi, kao u (75), prema I. Lukežić (2003).

- (72) *dadnen – dadnete – dadnite.*

- (73) *mavaju – mavajte/ mašu – mašite*

- (74) *misle/mislu, nose/nosu, vide/vidu*

- (75) *muč, mučmo, mućte*

Često je slaganje glagola s G umjesto s A u primjerima tipa kao u (76).

- (76) *čut ćaće, gledat ovaca, susrist dice.*

Katkada se u perfektu ispred nenaglašenoga *se* povratih glagola čuva nenaglašeno *je*, kao primjer u (77) prema Miri Menac Mihalić (2005). Josip Lisac (2003) navodi model rečenice čije je obilježje nepoznati subjekt kao u (78).

- (77) *Skuvala ti je se manistra.*

- (78) *odvelo ga, ubilo ga*

Leksik

Na leksik imotskoga govora utjecaj su izvršili jezici vladajućih naroda u imotskom kraju (turski, talijanski, njemački) kao i utjecaj govora susjednih sredina te jezika i dijalekata sredina u koje su stanovnici ovoga kraja odlazili i boravili. Turcizmi, talijanizmi i germanizmi česti su u političkom, upravnom i školskom nazivlju kao u (79).

(79) *kadija, Dogana, čauš, telal, alvir, kamara, ronda, stima, gruntovnica, aptak*

Pedesetak godina od Šimundićeva istraživanja Tomislava Bošnjak Botica (2009) istražuje promjene koje su zahvatile govor Lovreća. Promjene nalazi na svim jezičnim razinama, ali one se najsnažnije očituju u leksiku. Autorica kao uzrok promjena navodi više izvanjezičnih čimbenika kao što su: gotovo potpuno nestajanje stočarsko–ratarskoga načina privređivanja zbog čega nestaju mnogi nazivi predmeta i pojava iz svakodnevne upotrebe, veća pokretljivost stanovništva, masovni odlazak na privremeni rad u inozemstvo, produženje obveznoga školovanja te pojava masovnih medija, novina, radija i televizije. Iako autorica istražuje govor Lovreća, njezina se zapažanja mogu primijeniti na cjelokupni govor Imotske krajine. Izdvojila je samo neke lekseme koji su nestali ili će uskoro nestati: romanizmi kao u (80), germanizmi kao u (81), turcizmi kao u (82) te domaće, hrvatske riječi kao u (83). Neki od spomenutih uzroka doveli su u mnogim ruralnim sredinama Hrvatske do promjene načina života, a time i govora.

(80) *bagulina, balun, dotrina, guća, lapeš, letrika, libar, medik, oštija, pomada, relo, solar, sumprešat, šešula, šimize, vumarit, vuština;*

(81) *ganak, araus, aptak, briktas, cibok, curik, uncut, valinga, vasovat, vort;*

(82) *bajbuk, baška, čanjak, čibučit, čolan, đol, sevap, tazi, vrtutma;*

(83) *bubatak, ciniji, cunjat se, iskonica, kljukac, kreja, maća, mašice, mrazit, očenit, ojica, oslen, otrbuva, otspanjit, zasponjit, prokidat, prispit, vrcon...*

Tomislava Bošnjak Botica (2009) zaključuje da je taj proces neizbježan i da se može utjecati jedino na njegov intenzitet ta da će najveći utjecaj na govor Lovreća kao i drugih hrvatskih krajeva biti utjecaj (pseudo)standarda.

U istraživanju Vesne Mildner (1997) ispitanici, studenti fonetike i defektologije u Zagrebu, prosječne dobi od 21 godine, morali su odrediti mjesto, odnosno regiju iz koje govornik dolazi, slušajući 15 govornika, studenata iz 15 gradova i mjesta Hrvatske. U istraživanjima iz 1998. i 2009. ispitanici, studenti fonetike i kroatistike u Zagrebu, morali su još iskazati svoj stav s dvanaest tvrdnji o prihvatljivosti ponuđenih primjeraka govora u različitim situacijama. Stavovi o prihvatljivosti govora preuzeti su iz ranijega ispitivanja stavova prema jezičnim varijetetima (Jakovčević 1988). Iako u ovim istraživanjima među analiziranim govorima nema primjera imotskoga govora, može se usporediti s govorom Sinja jer oba govora pripadaju zapadnoštokavskim ikavskim idiomima. Tako je u ovim ispitivanjima govornik iz Sinja na samome začelju prema uspješnosti prepoznavanja. U prvome je istraživanju (Mildner 1997) prepoznat s 21%-tnom točnošću, a u zadnjem (Mildner 2009) identificiran je s 18% točnosti. U istraživanjima stavova ovaj je govor dio skupine govora s najmanjom točnošću prepoznavanja. Ovaj je govor najprihvatljiviji za mjesto iz kojega dolazi govornik, ali je manje prihvatljiv u drugim mjestima. Prihvatljiviji je za pisanje komedija nego za pisanje tragedija. Nisko je ocijenjena prihvatljivost u sredstvima javnoga priopćavanja kao i želja ispitanika da tako govore. Među zanimanjima ovakav je govor prihvatljiviji za prodavače, nego za liječnike, a najmanje je prihvatljiv za nastavnike. Ispitanici bi se radije družili, nego se vjenčali s osobom koja ovako govori. Prema prosječnim ocjenama ispitanika ovisno o stupnju slaganja s ponuđenim stavom govor je Sinja u prvome istraživanju (1998) rangiran od šestoga do osmoga mjesta, a u istraživanju iz 2009. u nekim je stavovima na jedanaestom mjestu.

1.3.2. Stonski idiom

Stonski govor dio je dubrovačkoga govora koji pripada novoštokavskome ijekavskom dijalektu. Opis stonskoga idioma u ovomu radu preuzet je iz članka Krešimire Gudelj (2011).

Povijesne naznake

Stonsko je područja naseljeno još od mlađega kamenoga, a najstariji dokazi o naseljenosti nađeni su u špilji Gudnji. Ispod brda Svetoga Mihajla, u blizini prevlake koja veže kopno s poluotokom Pelješcem, u antici se razvilo naselje koje je u srednjem vijeku dobilo potpuno urbanizirani oblik. Pod imenom *Turris Stagno* Ston se prvi put spominje na rimskome zemljovidu *Tabula Peutingeriana* iz II. stoljeća. Antička imena *Stamnes*, *Stamnum* – *Stagnum* sačuvana su u kasnijim izvorima, a povezuju se sa značenjem podvodnoga mjesta, mrtve vode, ali i slanoga jezera, što sve odgovara izgledu i značajkama užega stonskog područja (Zaninović 1987). Ston je u srednjemu vijeku bilo središte Zahumlja pod imenom *Stagnum* te ga spominje i Konstantin Porfirogenet. Tijekom srednjega vijeka na ovome su se području izmjenjivali mnogi vladari od dukljanskih, bizantskih i srpskih vladara do domaćih kneževa. Akti splitskih crkvenih sabora godine iz 925. i 928. godine spominju stonsku biskupiju kao jednu od najstarijih na hrvatskom etničkom prostoru. Dubrovačka Republika godine 1333. od bosanskoga kralja Stjepana Kotromanića kupuje Ston i Pelješac i tako oni postaju njezin sastavni dio sve do pada Republike 1808. (Lupis 2010). Dubrovčani su pomno odabrali lokaciju za izgradnju novoga Stona i Maloga Stona koji su povezali fortifikacijskim sustavom, a sve s ciljem da očuvaju vezu s ostalim dijelovima Rata, povežu Malo i Veliko more, obrane zapadne granice i tamošnja solila (Beritić 1954). Dubrovčani su poticali naseljavanje Stona potičući najprije dolazak stanovnika iz zaselaka staroga Stona, ali su dopuštali i stanovnicima Neretve da grade kuće u Stonu. Budući da je Ston bio administrativni centar (sud, žandarmerija, financije, solana, bolnica) te se u njemu nalazio i stalni garnizon vojske, to je umnogome utjecalo na demografska kretanja. Ston je s obzirom na broj stanovnika svoj vrhunac doživio početkom 20. stoljeća, a od tada se broj stalnih stanovnika uglavnom smanjuje. Prema popisu stanovništva iz 2011. Ston ima 550 stalnih stanovnika, dok u cijeloj općini živi 2410 stanovnika. Danas je Ston sastavni dio Dubrovačko-neretvanske županije i središte općine koja obuhvaća 18 naselja na jugoistočnom dijelu poluotoka Pelješca. Nalazi se

59 km sjeverozapadno od županijskoga središta Dubrovnika, između općina Dubrovačko primorje i Janjina te na granici s Bosnom i Hercegovinom.

Otvornički sustav

U stonskome se govoru razlikuje šest otvornika, jednoglasnika (*i, e, a, o, u*) i dvoglasnik (*ie*), pri čemu su visoki otvornici *i u*, srednji *e o*, niski je otvornik *a*, a dvoglasnik *ie* kreće se od visokoga prema srednjemu mjestu, kao u (84). Kao što se vidi kada ih se uspoređi s imotskim otvornicima, razlikuju se fonološki tako što imaju dvoglasnik koji imotski nema, i što se dugo *a* ostvaruje drugim glasom (Gudelj, Jelaska 2014).

(84) Kratki			Dugi		
i	ɒa	u	i		u
ie			ie		
e		o	e		o
	a			ɐ	

Svi otvornici mogu biti dugi i kratki, naglašeni i nenaglašeni, ali samo se otvornik *a* različito oblikuje s obzirom na duljinu. Kada je glas *a* pod dugim naglaskom, izgovara se zatvoreniije nego u standardnom jeziku, odnosno u dugim je slogovima pomaknuta artikulacija glasa *a* prema *o*. To znači da se *a* izgovara zatvoreniije u riječima s dugosilaznim i dugozlaznim naglaskom, kao u (85) te kada je na *a* zanaglasna dužina, ako u (86).

(85) *bârka, frâtar, glâd, jâje, strâh, vrâtio, grâna, nâčin, vjenčânje, zapâeliti, vážan*

(86) *cîgâr, îzâžēm, pògledām, uobičājen*

U određenim položajima može doći do redukcije ili gubljenja otvornika. Nestati mogu i naglašeni i nenaglašeni otvornici, u sredini i na kraju riječi, kao u (87). Ipak, najčešće dolazi do gubljenja nenaglašanih otvornika u sredini riječi, a vrlo rijetko do gubljenja naglašanih otvornika. Zijev se uklanja sažimanjem. Otvornička skupina *ao* rijetko ostaje neizmijenjena te se *ao* steže u *o* u muškom rodu gl. pridjeva radnoga, imenskim riječima i vezniku *kao*, kao

u (88). Zijev može nastati i nakon ispadanja zatvornika. I tada se otvorničke skupine obično sažimlju; *ae* steže se u *e* u brojevima kao primjeri u (89), *oe* koja je nastala ispadanjem sonanta *j* najčešće daje *o* u povratno posvojnoj zamjenici kao u (90), dok se *aa* u infinitivu i glagolskom pridjevu radnom glagola *stajati* i *spavati* nakon ispadanja *j* odnosno *v* sažima u *a*, kao u (91).

(87) *pjăn, ovliko, četri, plīvat*

(88) *znô, nàšo, pòso, ko*

(89) *jedànes, dvànes, trìnes*

(90) *svôga, svômu*

(91) *more stâ, àjde spât, stâla je*

Odraz je jata (i)jekavski i ostvaruje se jednosložno u kratkim i u dugim slogovima, kao u (92). Ikavski oblici priloga tumače se utjecajem obližnjih ikavskih govora kao u (93).

(92) *cijena, lijep, pripovijedati, mjèsec*

(93) *góri – dóli, ôdi*

Slogotvorno *r* izgovara se kratko, kao u (94), osim u riječi *kȓsta* koja ima dugouzlazni naglasak.

(94) *cřkva, mřtav, sřce, cřn*

Česti su navesci ili pokretni otvornici, i to pokretno *a* u G i A jednine riječi s pridjevsko-zamjениčkom promjenom kao u (95) pokretno *e* ili *u* u D i L jednine riječi s pridjevsko-zamjениčkom promjenom kao u (96) te pokretno *a* uz prijedloge kao u (97) i prilog *jũčẽra*.

(95) *Mâlōga voza, svākakvōga,*

(96) *Mâlōme/u moru; nẽkome/u, mōme/u*

(97) *ũza se, prẽda se*

Zatvornički sustav

Zatvornički sustav stonskoga idioma sastoji se od glasova navedenih u (98). Kao što se vidi, zatvornički se sustav fonološki razlikuju od imotskoga u kojemu izostaje tjesnačnik **h** kao u

(25), te se nepčani slivenici ostvaruju drugačijim glasovima, tj. alofonima (Gudelj, Jelaska 2014).

(98) zvučni šumnici:	b d g	z ž	ž ʒ
bezvučni šumnici:	p t k	f s š h	c č ć
zvonačnici ili sonanti:	m n ŋ l ʎ	r	v j

Tjesnačnik **h** češće se čuva, kao u (99) nego što se gubi, za razliku od imotskoga idioma. Ako nestaje, onda je gubljenje samo na početku riječi, kao u (100).

(99) *krùh, strâh, púhati*

(100) *òčete, àjde*

Kada je glas *h* dio zatvorničke skupine, *hv* daje *f* u *fála*, a umjesto *hvàtati* nalazi se *hìtati*. Izgovor glasa *l* napetiji je nego u standardnome jeziku, a takav izgovor nije uvjetovan njegovim položajem te se pojavljuje ispred i iza otvornika, i zatvornika. Česta je delaterizacija glasa *lj* u *j* kao u (101), pogotovu u starijih govornika, dok u mlađih možemo naći i oblike u kojima ona nije provedena.

(101) *ùje, poje*

Nepčani bočnik *lj* ne izgovara se kao jedan glas, nego kao slijed bočnika *l* i kliznika *j*, poput primjera u (102), a tako je i s bočnim nosnikom *nj* koji se izgovara kao slijed nosnika *n* i kliznika *j*, kao u (103).

(102) *l+júbav, l+jùbičice*

(103) *n+jǐhov, N+jèmačkā*

Dočetno *-m* prelazi u *-n* ili u nazalizirani vokal u glagolskim nastavcima kao u (104), u imeničkim i pridjevsko-zamjениčkim nastavcima kao u (105) te u leksičkim morfemima nepromjenjivih vrsta riječi, kao u (106).

(104) *dǐgnēn, popijēn*

(105) *Pòd lāđon, s mòjon séstron*

(106) *sěđan, osan*

U govoru se slabije razlikuju *č* od *ć* odnosno *dž* od *đ* te ih pojedini govornici svode samo na dva glasa, tzv. srednje *č* i *ž*. Osim starijih jotacija, prisutna je i najnovija jotaciju u kojoj *j* iz refleksa jata jotira i ostale zatvornike, a ne samo *l* i *n* kao u standardnome jeziku. Jotira se *t* i *d*, kao u (107). U zatvorničkim skupinama s epentetskim *l* prisutni su i nejotirani oblici, kao u (108). Na početku riječi često se gubi prvi zapornik ili okluziv kad je početni u konsonantskoj skupini, kao u (109)

(107) *čèrala, pòčeralà, žèd, vžèla, zèvojka*

(108) *grôbje, zémja, kopje, đivji, pròvjeno*

(109) *ćêr, čèla, šènica, tìca*

U sredini riječi skupina *-ds-* daje *s*, *-sc-* daje *c*, a skupina *-ts-* daje *s*, tj. gubi se prvi glas kao u (110).

(110) *odsvakuda -> òsvukuda*

prasca -> práca

bogatstvo -> bogàstvo

Na kraju riječi često se gubi zapornik kada je u dočetnom položaju, kao u (111). Kako se osim prijedloga, veznika i niječne čestice *ne* kao prednaglasnice mogu pojaviti i brojevi, gubljenje zapornika pojavljuje se i na granici među riječima, tj. u izgovornim ili fonetskim riječima, kao u (112). Zabilježena je promjena *s > š* ispred palatala *nj* zbog asimilacije po mjestu tvorbe, kao u (113).

(111) *kost -> kôs, napast -> nápas, jedanaest -> jèdanes, grozd -> grôz*

(112) *deset godina -> desè godina, dvadeset -> dvaès godina, trideset -> triès godina*

(113) *š njíme*

Naglasni sustav

Kod svih je govornika zabilježen četveroakcenatski sustav koji ima svoje posebnosti u odnosu na druge govore novoštokavskoga tipa.⁷ Gdje je u standardu kratkosilazni naglasak u

⁷ J. Lisac (200: 108) ističe dvije posebnosti: kanovački akcent i skraćivanje zanaglasnih duljina. Kanovački akcent ili kanovačko duljenje Halilović (1996) tumači kao *pojavu u kojoj se u dvosložnim, trosložnim*

ženskomu rodu glagolskoga pridjeva radnoga, u stonskome govoru taj naglasak preskače na sljedeći slog te se dulji i pojavljuje kao dugouzlazni, kao u (114).

(114) *popíla, doníjela, dobíla, ubrála, zasúla*

Redovito je prenošenje naglasaka na prednaglasnicu kada se nađe ispred riječi sa silaznim naglaskom, kao u (115).

(115) *Jè l' te strâh òd mene? Nà noge? Nà more. Nè straši se.*

U Stonu se, kao i na čakavskom području Lastova, Korčule i zapadnoga Pelješca, govori *mòre* (*Málo mòre, Vèliko mòre*).

Dvosložna muška imena koja završavaju na –o dekliniraju se kao u (116), a posvojni pridjev od tih osobnih imena glasi *Mátov*.

(116) *Máto – Mátá – Mátu*

Imenice ženskoga roda koje završavaju na zatvornik u I jd. imaju u nastavku –i, kao u (117).

(117) *s mòjon ràdosti*

Jednosložne imenice imaju kratku množinu, kao u (118), a takvih pojava ima i kod višesložnih imenica, kao u (119).

(118) *bori, jéži, púži*

(119) *čägji, gòlubi*

Podjednako se koriste oba oblika upitno-odnosne zamjenice, zabilježeno je i *što* i *šta*. Pokazne zamjenice u muškom rodu imaju u kosim padežima oblike kao u (120), a u N jd. m. r. zabilježen je *ti* (*tí húncut*). Uz oblike posvojnih zamjenica u G mn. česti su i oblici kao u (121). Enklitički oblik osobne zamjenice *ona* u A redovito glasi *je*.

(120)	N	<i>òvāj</i>	<i>tāj / ti</i>	<i>onāj</i>
	G A	<i>ovega</i>	<i>tèga</i>	<i>ònega</i>
	D L	<i>òvemu</i>	<i>tèmu</i>	<i>ònemu</i>

---

i četverosložnim riječima ispred kratke ultime kratkouzlazni akcent dulji i javlja kao dugouzlazni pa se tako i i Stonu govori: ótok, djéca, dóbra, zémja, séstra, gótov, kóza.

- (121) G   *mojih / mòjijeh*
           G   *tvojih / tvòjijeh*

Brojevi, brojevni pridjevi i brojevnice imaju oblike kao u (122)

- (122) dvadeseti > *dvádesti*, trideseti -> *trídesti*
        pedeset > *pése*
        čëtvoro, četvèrica

Česte su dubletne potvrde kao u (123).

- (123) *pôc* i *pôj*, *mòžeš* i *mòreš*

Infinitivi najčešće gube završno *-i*, a katkada cijeli infinitivni nastavak, kao u (124). Umjesto *-nu-* tematski glagoli imaju *-ni-* kao u (125). Glagoli nepotpunoga značenja za dopunu imaju infinitiv (*mògu zázva*).

- (124) plivati -> *plívat*, zvatí -> *zvăt*
        dogoditi -> *dogòdi*, zazvatí -> *zàzva*

- (125) podignuti -> *pòdignit*, poginuti -> *pòginit*

Često u prezentu 3. l. mn. glagoli II. skupine, sva tri razreda (Jelaska 2005, Botica Bošnjak 2013) imaju nastavak *-u*, kao u (126), prema navodima Josipa Lisca (2003).

(126) 2. razred	govoriti:	govore -> <i>gòvoru</i>
	nositi:	nose -> <i>nòsu</i>
3. razred	vidjeti:	vide -> <i>vìdu</i>
4. razred	trčati:	trče -> <i>třču</i>

Za zanižekani prezent glagola biti stariji govornici koriste oblik *níjesam*, a mlađi uglavnom *nísam*. Očuvan je glagolski prilog sadašnji, dok se glagolski prilog prošli izgubio. Vrlo se rijetko mogu čuti aorist i imperfekt.

Instrumental sredstva gotovo uvijek dolazi s prijedlogom *s*, kao u (127).

- (127) *s bârkon*

Umjesto prijedložno-padežne konstrukcije *kod* + G redovito se koristi *u* + G , a katkada uz prijedlog *od* dolazi lokativ, kao u (128).

- (128) *pòšli ù mene*
òd njemu

U sintaksi Lisac ističe i učestalost konstrukcije *za* + infinitiv u funkciji finalne dopune te jedninske oblike u značenju množine, kao u (129).

- (129) *vína za pīt*
ràtovali s Talijánom

Leksik

Leksik ovoga područja obiluje posuđenicama romanskoga podrijetla u svim semantičkim poljima, kao u (130).

- (130) *incèrata, kíkara, òmbrela, štèrika, očále, bàreta, kùšin, strámac, škafètin, čómbo, kòltrina, spenza, tèča, gratakež, škovàcijera, bòtija, pjät, pantàruo, bòkar, šugàman, škoj, kòno, vāla; regàlati, fùndati, arìvati, sènjati, rovìnati, merìtati, bestìmati, destrìgati; nàpengan, šporak, kòntenat*

Osim mnogih romanizama u uporabi su i lokalizmi i arhaizmi, kao u (131), dok su turcizmi kao u (132) i germanizmi kao u (133) rijetki. Međutim, zbog utjecaja standardnoga jezika kao i zbog demografskih kretanja mnoge romanizme i arhaizme upotrebljavaju samo stariji govornici.

- (131) *dúndo, àrla, nèput, bjèčva, crèvjje, čùča, gùdin, krpàtur, špîrlica, prìkle, kàčica, stóčić, žmùo, òžica, pīlo, krīješva, čejáde; ùžeći*

- (132) *màrama, ùtija, bàrjak; hālav*

- (133) *pûpica, špàher, cùkar*

Obilježja imotskoga i stonskoga idioma, kao dvaju štokavskih idioma, uspoređena su u radu K. Gudelj i Z. Jelaska (2014).

Stavovi prema novoštokavskim ijekavskim idiomima

U istraživanjima Vesne Mildner dubrovački je govor, a stonski je dio dubrovačkoga govora, prepoznavan s visokom točnošću. U istraživanju iz 1998. na drugom je mjestu s točnošću prepoznavanja od 70%, a deset godina poslije na prvome mjestu s 86% točnosti. Što se tiče stavova prema dubrovačkom govoru, u oba je istraživanja ovaj govor visoko prihvatljiv za mjesto iz kojega govornik dolazi, ali visoka je kritičnost prema prihvatljivosti u drugim mjestima. Dubrovački je govor prihvatljiviji za pisanje komedija nego tragedija. S obzirom na zanimanje najmanje je prihvatljiv za nastavnika, zatim za liječnika, prihvatljiviji je za prodavača u trgovini. Ispitanici su najkritičniji prema uporabi ovoga govora u sredstvima javnoga priopćavanja, spremniji su družiti se s osobama koje tako govore, nego se s njima vjenčati. U drugome je ispitivanju porasla prihvatljivost ovoga govora kao vlastitoga, ali je smanjena prihvatljivost dubrovačkoga kao govora onih s kojim bi se ispitanici mogli družiti. Prema prosječnim ocjenama ispitanika dubrovački je govor u oba istraživanja ravnomjerno raspoređen po cijelom rasponu.

2. OBITELJSKI JEZIČNI PROFILI

Ispitanici su podijeljeni u dvije grupe. Jednu grupu čine govornici kojima je imotski govor zavičajni, a drugu grupu govornici kojima je stonski govor zavičajni idiom. U prvoj je grupi osam govornika, četiri ženske i četiri muške osobe, a u drugoj je sedam ispitanika: četiri ženske ispitanice i tri muška ispitanika, budući da je jedan ispitanik odustao nakon početka istraživanja.

2.1. Stavovi ispitanika prema vlastitomu govoru

U ovomu će se potpoglavlju opisati stavovi ispitanika prema vlastitomu govoru, njegovoj mogućoj promjeni, razlozima zašto su promijenili ili nisu promijenili svoj govor. Navodit će se i primjeri njihovih transkribiranih izjava.

2.1.1. Promjena vlastitoga idioma

Ispitanica **Mima1** smatra da je govor promijenila odlaskom na fakultet u drugi grad u kojemu je nakon studija neko vrijeme ostala živjeti. Zasnovaši obitelj, vraća se u Imotski. O svome govoru nakon povratka govori da je raznolik, opisuje se zapravo kao okomito višejezičnoga govornika kao u (134) i (135).

(134) *Baš ono kad sam došla tu da su mi rekli da iman ono zagrebački naglasak, al' ja u biti to na sebi stvarno ne primijetim. To nakon nekog vremena se to izgubi.*

(135) *Budući da radim u školi, ono s djecom pričam na taj način tako kako pričam - dakle književni. S mužom ono isto nastojim tako i ne znan možda eventualno možda kad s materom pričam da pričam drugačije. Ne mogu sad to baš razgraničiti, al' mislim da se to nešto strašno ne razlikuje, možda koja riječ ikavice - i to je to. Baš da sad neke lokalizme koristim, ne baš.*

I ispitanik **Lim1** navodi da je promijenio svoj idiom uslijed života, tj. studija u Zagrebu, no on se povratkom u Imotski vratio svojemu prvotnomu, organskomu idiomu, kao što se vidi u

(136). Smatra da ponovno govori kako je i prije govorio. Iako je govor njegove supruge različit od njegova kao i od okolinskoga govora, smatra da svoj govor u obitelji nije mijenjao, da govori kao što je prije govorio.

(136) *Bio jesan prominio govor pa san se vratio. (...) Sa san se ponovo prešalta na imotski ka san se vratio i sa ženon i dicon isto ovako govorin.*

Premda se školovala izvan Imotskoga te zaposlila i nastanila u Zagrebu, ispitanica **Iima2** smatra da svoj zavičajni idiom u obitelji, nije mijenjala. Tumači da tako govori zbog djece jer bi voljela da i oni, s njom, tako govore. Iako ističe da svoj govor nije promijenila, ikavski oblik *dite*, mijenja ijekavskim *dijete*, te ne prenosi naglasak na proklitiku: *ni mǎlo* što se vidi u (137).

(137) *Ne, ni mǎlo nisan prominila govor jer ne razmišljan o tomu, jer je to spontani govor. Ja ovako govorin zbog dice. Volila bi da mi djeca tako govore kad su s menon. Starije dijete govori, mlađe ne, tako ne govori. On govori više zagrebački.*

Ispitanik **Mim2** ističe da je svoj zavičajni idiom promijenio, na samo na poslu, nego i u obitelji, iako su njegov i suprugin zavičajni idiom isti te time većinski u obitelji kao što se navodi u (138).

(138) *Ovo je moj govor, isti je ko i van. Isti, isti u kući ko i sa suradnicima, isti. Dosta se koristi književni jezik, dosta sam izbacio iz jezika ikavicu i taj naglasak.*

U (139) se vidi stav ispitanice **Eima3** koja smatra da svoj zavičajni idiom unutar obitelji uopće nije promijenila, te je zbog toga iznenađena što je odabrana kao ispitanica u istraživanju.

(139) *Baš san rekla mužu – šta ću ja govorit kad ja nisan ništa minjala.*

Ispitanik **Iim3** smatra da je svoj zavičajni govor promijenio na način da katkada unosi elemente standardnoga jezika te to primjećuje i njegova supruga, što znači da u obitelji govori jezikom promjenjivih obilježja kao u (140).

- (140) *Nekad se prebacin, ne na zagrebački, nisan neee, pokušavan se samo na književni. Žena mi govori da je najgluplje kad me čuje onako kad pričam književno pa tri riječi kažen književno, a onda mi uleti „mliko“.*

Ispitanica **Aima4** kako bi izbjegla nesporazume zbog različitih idioma unutar obitelji, svoj govor leksički prilagođava tako da izraze za koje misli da ih suprug ne bi razumio, zamjenjuje isključivo standardnima iz čega se može zaključiti da svoj govor smatra promijenjenim, ali ne previše kao u (141) i (142).

- (141) *... ja u stvari i govorin... nije da se trudin nešto prominit. U stvari ja govorin kad pričam s M. normalno. Pričam, nije da ja sad s njen nešto se trudin književno. On je iz Zagreba i kažen ti... nije da ja sad s njen ono minjan neke riči - eventualno ako ne razumi... onaj... ne znan šta ... sad se ne mogu nečeg sitit.*

- (142) *Dobro, na poslu se trudin, neću sad na poslu priča..., ali ja kad sam ono kod kuće, ja se ne trudin s Marijen pričat književno jer mi je to ono, to mi je naporno, to mi je glupo, da, to mi je stvarno debilno. Najgore mi je kad se neko silno trudi ne ubacit književno, nego ka se trudi ove zagrebačke izraze forsirat, a vidi se da mu ono ne stoji nikako i da mu to nije...*

Premda ispitanik **Iim4** navodi da ne razmišlja o tome kako govori, već govori spontano, svjestan je da je u novoj okolini svoj govor mijenjao, ali prema njegovu sudu ne previše što se vidi u (143).

- (143) *Ne razmišljan puno o tome, govorin onako kako mi dođe, ali mislin da nisan baš minja.*

Stav je ispitanica **Lase1** da svoj govor nije promijenila unatoč tome što je suprugov zavičajni govor različit od njezina kao i od okolinskoga govora. Ipak, napominje da katkada govori suprugovim idiomom kao u (144).

- (144) *Ja jedino nekad, ako ponekad, ono se zafirkavam pa nekad izleti nešto ko što on govori, ali ja držim svoje, i ode san, doma san i ja njega ispravljam da se ode, u nas tako ne govori.*

Premda je svjestan da iz suprugina idioma, koji je različit od njegova, posuđuje pojedine lekseme, ispitanik **Zas1** ne smatra da je u obitelji mijenjao svoj govor, kao na poslu kada nastoji govoriti standardnim jezikom, jer leksičko posuđivanje razlikuje od promjene govora što se vidi u (145). Budući da je zaposlen kao nastavnik u školi, i na poslu se koristi različitim idiomima navodeći da ne govori jednako kada predaje i kada je riječ o neobaveznom razgovoru s učenicima, također u (145).

- (145) *...sigurno koristim neke riječi koje P. koristi, a ja nisan koristio, ali govor mijenjam ne. Na poslu moram težiti standardu, mislim da od toga doma nisan ništa prenosio. Na poslu ovisi je li radin poso ili ćaskan s djecom. Kad radin poso, onda ipak se trudim govoriti standardnije i razgovjetnije i jednostavno je ljepše slušati to, a doma ne, doma govorim kako sam naučio.*

Ispitanica se **Nasa2** sa suprugom i djecom doselila iz Stona u Zagreb, ali ne misli da je svoj obiteljski govor zbog promjene okoline puno mijenjala, tumači to i time što nije zaposlena. Sa suprugom i djecom govori zavičajnim idiomom, iako su djeca zavičajni idiom zamijenila okolinskim. Premda smatra da promjena okoline nije u znatnijoj mjeri utjecala na njezin govor, primjećuje da i ona, radi lakšega sporazumijevanja s govornicima većinskoga okolinskoga govora, riječi zavičajnoga idioma zamjenjuje standardnim oblicima pa dio toga prenosi i u govor u obitelji kao u (146).

- (146) *Ja ode ne radin pa mislim da nisan nešto puno promijenila. S djecon pričam onako ko što sam i dole govorila, ali isto mi je susjeda rekla da kad na telefon pričam sa svojima da me ona ništa ne razumije, a meni se uopće ne čini da je to nešto drukčije, meni se*

čini da je to uvijek isto. Ja recimo, kad ođe pričan s ljudima koji su iz Zagreba i ka treban reć balančana, ka treban reć pantaruo ili tako, onda govorim vilica i patlidžan jer jednostavno mi se ne da stalno prevodit, a onda nekad tako i doma rečem.

Ispitanica **Zasa3** smatra da je svoj zavičajni idiom promijenila dolaskom u srednju školu u Zagreb gdje je završila fakultet i poslijediplomski studij. Unatoč tome što svoj zavičajni govor smatra dosta promijenjenim, ipak je iznenađena, pomalo i razočarana, kada sugovornici, posebno oni koji poznaju idiome bliske njezinu zavičajnome, ne prepoznaju odakle je s obzirom na govor što se vidi u (147). Ispitanica **Zasa3** sve članove svoje obitelji opisuje kao okomito višejezične govornike kao u (161).

(147) *Ja mislim da sam i ja dosta promijenila svoj govor. Iako, ko mi je reko? Jedna mi je ženska rekla, a ova, A., redateljica, kad smo prvi put razgovarale i kad me pitala, otkle sam. Iznenadila se i rekla da se meni uopće ne osjeća dubrovački naglasak. Ali to me isto čudi. Ali onda isto kad smo drugi put malo duže razgovarale, rekla: „Pa dobro, možda van se ipak malo čuje.“ A ona ima tu neke veze s Metkovićem pa me čudi kako to nije skužila.*

Ispitanik **Tas3** smatra da svoj govor nije morao mijenjati zbog posla, ali ga je promijenio zbog supruge, čiji je organski idiom različit od njegova kao i od okolinskoga, te uslijed života u različitim gradovima u kojima je okolinski različit od njegova zavičajnoga idioma kao u (148).

(148) *Odma san dobio poso i direktor je Dalmatinac. Tako da to je jedna dobra stvar onako, ovaj... mogu priča kako hoću jer i on priča po svomu. On je iz Zadra. Ipak, mislin da san promijenio, jesan, ne ko što je moj brat promijenio, ali jesan jer san se selio, pa upoznaš nove ljude i T. drugačije govori, ali nisan skroz. Mislin da govorin malo književnije, ne po njezinome, ko što mi žena govori, to ne, ni zagrebački, nego više književni.*

Ispitanica **Kasa4** krajem osnovne škole iz Stona dolazi u Zagreb gdje je nastavila školovanje, a potom se i zaposlila pa je njezin zavičajni idiom postao manjinski u novoj okolini. Nakon udaje seli se u Imotski gdje je njezin idiom manjinski i u okolini i u obitelji. Ispitanica **Kasa4** smatra da je svoj organski idiom promijenila tako što svoj leksik prilagođava sugovornicima kada misli da je ne razumiju. Tada riječi iz zavičajnoga idioma zamjenjuje standardnim oblicima. Osim leksičkoga prilagođavanja, ispitanica i morfološke oblike iz zavičajnoga, poput deklinacije vlastitih imena ili tvorbe posvojnih pridjeva zamjenjuje standardnim ili oblicima iz okolinskoga govora kao u (149).

- (149) *Promijenila sam govor, iako, promijenila sam govor, ali ne na imotski zato što mi se moj više sviđa, a i zbog posla koji radim, zbog toga. Ja ne govorin sa svojom djecom ko što govorin s mamom ili sa sestrom, ali ustvari želim da se čuje odakle sam. Na poslu naravno govorin drugačije, trudim se govorit drugačije ne ovako ko što govorin doma, ali promijenila sam, sve ono što ne govorim stonski, govorim književni trudim se govorit književni. Naravno da doma ne govorin književni, ali puno izraza koje mislin da me neko ne bi razumio stonski ja govorin književni. Rijetko kad ću upotrijebit izraz koji je imotski zato što, samo ako mi se sviđa, tipa konoba, kad nečije ime govorim, i nazive.*

Dekliniram imena onako ko što se ovdje deklinira, ali samo ako je riječ o ljudima koji su odavdje, ako je riječ o nekom odozdo, iz Stona, onda neću, onda ću ga deklinirat stonski recimo Pero, Pera, Peru neće bit Pere, Peri i tako dalje. Iako u početku nisan skoro ništa mijenjala, svoj govor, onako ko što san govorila, zadnje vrijeme primjećujem da neke stvari mijenjam, čak da, i više nego prije, ali baš zbog toga da ne moram ništa posebno nikome objašnjavat, nego da sebi pojednostavnim život...

Ispitanik **Das4**, kao i ispitanica **Kasa4**, svoj je organski idiom mijenjao prilagođavajući leksik sugovornicima, najviše supruzi čiji je govor jednak okolinskome, a sve kako bi izbjegao dodatno objašnjavanje. Ispitanik **Das4** koristi se i izrazima iz okolinskoga, ali to tada posebno naglasi te ističe kako je njegova supruga, unatoč tome što žive u njezinu rodnome gradu, svoj govor u obitelji promijenila više od njega preuzevši mnoge oblike iz njegova zavičajnoga idioma kao u (150).

- (150) ... jesan da, promijenio san govor. Mislin, čeo - ne čeo jesan, mislin realno jesan. Ne koristin sve riječi koje bi inače koristio zato što mi je tako lakše, da joj ne moram objašnjavat, ali to nije veliki broj riječi. ... A. je promijenila svoj govor više puno nego ja. Koristi i stonske riječi: primjer đe, čak se otac jedi na nju. Iz zagrebačkoga koristim neke riječi. Da, slabo, ali koristim neke riječi. Neke onako u kontekstu kad pričam s nekim iz Zagreba, onda da me lakše svati, upotrijebim njegovu riječ, ali samo u tom smislu. Kad to rečen, to čak naglasim - zabrijo je i tako nešto pa tako i s A.

2.1.2. Razlozi promjene vlastitoga idioma

Ispitanica **Mima1** smatra da je osim školovanja i života u drugome gradu na njezin govor utjecao posao kao i to što suprug nije iz Imotskoga, što se vidi iz (135) i (151).

- (151) Čini mi se da više zbog muža pričam književni, čak mislim više zbog njega. Lokalizama što koristim... možda mater, čaća, lito, ikavicu malo.

Ispitanik **Lim1** smatra da je na njegov govor utjecalo druženje s govornicama drugih dijalekata tijekom studiranja, te da su na njegov govor najviše utjecali slavonski govori koji su bili najbliži njegovu zavičajnome govoru, kao u (152).

- (152) Bio jesan prominio govor pa san se vratio. Zato što san pokupio iz Zagreba neke stvari, ne zagrebačke nego mješancu gori ko je s menon živio po domovin. Nesvjesno san pokupio puno stvari, to san primijetio, od Slavonaca koji su slično s nama jer san s njima bio u domu, nesvjesno pokupiš to, to mi je par ljudi reklo ka izgovorin neku rič.

Ispitanik **Mim2** smatra da je svoj govor promijenio zbog posla kojim se bavi te ističe da na isti način govori i u obitelji, sa suprugom i djecom, kao u (138). Premda to ne kaže izravno, standardni jezik smatra najprihvatljivijim idiomom i u obitelji, prihvatljivijim od njegova

organskoga kao i od okolinskoga idioma što se vidi iz (155) jer tako želi da govore njegova djeca.

Ispitanik je **Iim3** svoj zavičajni idiom mijenjao zbog posla te je to utjecalo i na jezik unutar obitelji što se vidi u (140). Iako kaže da na poslu nastoji govoriti standardnim jezikom, on se i na poslu koristi različitim idiomima. Možemo zaključiti da, ovisno govori li s kolegama ili s poslovnim partnerima, svoj jezik prilagođava tako da s nadređenima ili onima koji su poslovno važniji, nastoji govoriti isključivo standardnim jezikom, dok je s kolegama dozvoljen i jezik koji je mješavina njegova organskoga idioma i standardnoga jezika kao u (153).

(153) *... ma dobro na poslu tu i tamo kroz zafrkanciju mi kažu pričaj književno, al' onda san ja još uporniji u tome da pričam... Ja san reka od nas deset u uredu vas deve ćete propriča imotski a ne ja... Ma ja isto, gle, jer pazi u poslu tako iman, iman kontakte sa svakakvin ljudima i sa ti između ostalog iman ono, ne znan vodim I. kao korisnika di je haed njihov je sidi u B. Mislin ja san s njim stvarno odličan. Ja san s njim stvarno odličan i... ovaj i... obeća mi je čak ovo lito da će doć u Imotski, ali, ali ovaj... isto tako pokušavan ne želin da taj čovik... stekne dojam da mu ja pričam kao na imotski, po imotskon naglasku da ga provociran i baš zato želin pokušavan baš biti malo književan. Iako ne znan koliko to dobro zvuči ka ja pričam književno pa se ja malo prešaltan.*

Budući da se idiomi ispitanice **Aime4** i njezina supruga razlikuju, ona ističe da zbog supruga mijenja one izraze koje on ne razumije kao u (142). Troje ispitanika smatra svoj govor nepromijenjenim ili malo promijenjenim. Ispitanica **Iima2** ističe da svoj organski idiom ne mijenja zbog svoje djece što se može tumačiti da je organski idiom bitna sastavnica njezina identiteta koju želi prenijeti i na svoju djecu što se vidi u (137). I kod ispitanice **Eime3** čuvanje zavičajnoga idioma unutar obitelji kao i kod ispitanika **Iim4** može se tumačiti kao dio identiteta u novoj okolini, kao i u obitelji jer supružnici govore različito od njih. Ispitanica **Eima3** izrazila je iznenađenje zašto je ona upravo ona izabrana kao ispitanica u istraživanju, kao što se vidi iz (139), budući da smatra da je promjena zavičajnoga idioma, u novoj okolini, neprihvatljiva. Iz stava ispitanika **Iima4** da ne razmišlja kako govori, daje se iščitati

kako je to dio njegova identiteta koji nije podložan promjenama te zbog toga o svome govoru ne treba uopće razmišljati, kao u (143).

Ispitanica se **Lasa1** nakon školovanja u Dubrovniku, vratila u Ston, zaposlila te zasnovala obitelj. Suprugov organski idiom je štokavski, ali različit od njezina. Budući da je suprug došao u njezino mjesto, ona, u šali, ističe da se zbog toga on treba prilagođavati njezinu, većinskome, okolinskome idiomu. Napominje da se ona samo katkada u šali koristi izrazima iz njegova idioma, iz čega se može zaključiti da ona svoj organski idiom ne mijenja, ni u obitelji, zbog svijesti o vrijednosti vlastitoga idioma, kao u (144). Ispitanik **Zas1** od supruge je preuzeo pojedine izraze, ali to ne smatra promjenom govora kao kada predaje jer radi kao nastavnik u srednjoj školi, gdje nastoji govoriti standardnim jezikom, u (145). Budući da je suprugov i njezin idiom zajednički, a djeca ga razumiju, ali ne govore istim idiomom, ispitanica **Nasa2** ne smatra da je svoj zavičajni govor dolaskom u Zagreb promijenila. Ipak, napominje da se koristi izrazima iz standardnoga jezika kako bi izbjegla nesporazume sa sugovornicima koji govore idiomom različitim od njezina pa katkada tako govori i u obitelji kao u (146). Ispitanica **Zasa3** smatra da je svoj zavičajni govor dosta promijenila. Kao razlog **Zasa3** navodi školovanje jer je umjesto u bližem Dubrovniku, srednju školu upisala u Zagrebu gdje je potom diplomirala i magistrirala te se zaposlila. Iako je u Zagreb došla s 14 godina, ona u svoj organski idiom unosi standardne oblike, a ne one iz okolinskoga idioma. Kao i ispitanica **Zasa3** i ispitanik **Tas3** svoj zavičajni govor smatra promijenjenim, a kao razlog navodi promjene mjesta života zbog školovanja i posla kao i to što je njegov i suprugin međusobno različit te različit od okolinskoga što se vidi u (148). Ispitanica **Kasa4** svoj je govor opisala kao raznolik. Dok na poslu nastoji govoriti isključivo standardnim jezikom, jer radi kao učiteljica, svoj govor u obitelji opisuje kao stonski sa ponekim standardnim oblicima i samo rijetko onima iz okolinskoga imotskoga govora. Unatoč tome što kaže da svojim govorom, koji je manjinski u okolini i u obitelji, ne želi odudarati od sredine u kojoj živi, ipak ističe da želi da se prepozna odakle je. Time pokazuje da je promjene u njezinu govoru utjecao stav o njezinu identitetu te stav o vrijednosti vlastitoga zavičajnoga idioma, što se vidi u (149). Ispitanik **Das4** također smatra da je svoj govor promijenio, a na to je utjecala nova sredina u kojoj je njegov govor manjinski kao i supruge koja govori većinskim okolinskim idiomom. Ali kao što je promjena okoline i suprugin govor bio razlog promjena u njegovu govoru, isto tako je i on, prema njemu u još većoj mjeri, utjecao na govor svoje supruge koja je izraze iz svojega zavičajnoga idioma zamijenila onima iz njegova, kao u (150).

2.1.3. Pokazatelji stavova prema idiomima

Ispitanica **Mima**¹ ističe da suprugu jedino smeta kada se njihova kći koristi izrazima iz okolinskoga govora, koje nitko iz njezine obitelji ne upotrebljava, a dijete ih je usvojilo u vrtiću, kao u (154).

- (154) ... *al' smo primijetili da otkad mi mala ide u vrtić da ona koristi strašno, strašno puno izraza koje ja ni moji roditelji nikad ne koristimo: **undan**, **tute** i tako neke stvari koje ona čuje u vrtiću i koje mi uopće ne koristimo. Da, ona to stvarno koristi pa onda muž dobije tikove kad čuje **tute**... Ne smeta mu kad čuje **mliko**, **lito**, al' **undan**, **tute** to stvarno dobije tikove i onda trudi se ispraviti, al' ikavica ono tipična naša - to ne, dapače.*

Iako to ne kaže izravno, ispitanica **Iima**² svoj zavičajni idiom smatra prikladnim samo unutar obitelji ili među govornicima kojima je on također materinski jer ističe da bi ona željela da njezina djeca govore kao i ona, ali samo kada govore s njom. Time što je naglasila da jedno dijete *govori više zagrebački*, može se iščitati njezin stav o okolinskome kao manje poželjnom idiomu unutar obitelji kao u (137). Ispitanik **Mim**² navodi da svoj zavičajni idiom mijenja standardnim jezikom kao u (138). Očito je da on standardni jezik smatra primjerenijim, prikladnijim i od svojega zavičajnoga (imotskoga) idioma kao i od okolinskoga (zagrebačkoga) idioma jer i svoju djecu tome uči što se vidi u (155).

- (155) ... *pa ja ih učim da govore književnim, ne branim im da govore zagrebački ili imotski, ali ja bi volio da oni govore književni.*

Tome u prilog ide i mišljenje njegovih sugovornika, koje **Mim**² ističe i na koje je ponosan, kako njegov govor ne prepoznaju kao imotski, nego ga svrstavaju među slavonske. Iz ovoga se može zaključiti da su slavonski govori, prema njegovu stajalištu, neutralniji i bliži standardnome jeziku, kojemu on teži, od njegova zavičajnoga idioma kao u (156).

- (156) ...*čak me često ljudi smatraju da ja dolazim iz Slavonije zbog svog govora, kao da ja... Ljudi mi kažu: „Pa ja nikad ne bi vjerovo da si ti iz Imotskoga.“ Svi se iznenade s tim.*

Ispitanica **Eima3** svoj organski idiom smatra nepromijenjenim premda je manjinski u okolini i različit od suprugova. Osim što time iskazuje svoj stav o vrijednosti vlastitoga zavičajnoga idioma, zamjenu zavičajnoga idioma okolinskim smatra neprihvatljivom te je s negodovanjem prepričavala takvu situaciju kao u (157). Time nije izravno iskazala svoj stav o okolinskome, ali očito je da zamjena zavičajnoga idioma okolinskim prema **Eimi3** predstavlja odbacivanje vlastitoga identiteta izraženog govorom.

(157) *Ja i moja prijateljica smo ti bile u dućanu i ona s prodavačicom samo što nije kajkala. Da ja nisan bila tamo ja ne bi virovala da je to ona.*

Ispitanik **Iim3** u svoj zavičajni govor katkada unosi elemente standardnoga jezika, a nikada one iz okolinskoga, zagrebačkoga govora kao u (140). Na poslu, s kolegama, govori jezikom promjenjivih obilježja te se ne želi u potpunosti odreći svojega govora koji je dio njegova identiteta, na koji je on ponosan. Unatoč tome što svoj organski idiom smatra vrijednijim od okolinskoga, očit je njegov stav kako je zavičajni govor manje vrijedan od standarda u poslovnome okruženju jer s nadređenima i važnim poslovnim partnerima govori isključivo književnim kao u (153). Govoreći kako bi želio da njegovo dijete govori, iskazao je svoj stav o okolinskome, zagrebačkome, koji je uopćio kao kajkavski, te je neprihvatljiv unutar obitelji, a time i manje vrijedan od njegova zavičajnoga, suprugina te od standardnoga kao u (158).

(158) ... *kaj, samo ne po kajkavski, samo da ne govori kajkavski!*

Ispitanica **Aima4** svoj zavičajni mijenja u obitelji samo kada je suprug ne razumije. Standardni je prihvatljiv samo kako bi se izbjegli nesporazumi, ali u obitelji prednost daje svojem zavičajnome. Ima negativan stav, kao i ispitanica **Eima3**, prema govornicima koji izraze iz zavičajnoga govora zamjenjuju izrazima iz okolinskoga/zagrebačkoga govora kao u (142). Od svih ispitanika jedino ona razlikuje govor imotskoga sela od govora grada Imotskoga. Ispitanica smatra svoj govor gradskim, koji je različit od govora okolice, a sugovornici govor okolice/sela prepoznaju kao imotski govor. Time ona izriče svoje mišljenje o stavu govornika prema različitim hrvatskim govorima, a prema kojemu se imotski govor

doživljava kao govor sela, a time i manje vrijedan. Zbog toga ona i ističe kako joj često sugovornici kažu da ne govori kao da je iz Imotskoga kao u (159).

- (159) *Često ti meni znaju ljudi reć kao: „Ti uopće ne pričaš ko da si iz Imotskog. Imam prijateljicu iz Imotskog i skroz drugačije...“ I onda ka pitan odakle je točno prijateljica, ono ispadne iz Ciste, iz Lokvičića. Uopće mislin, vjerojatno neko ko je malo iz daljeg ne čuje te razlike, ali ogromne su razlike i točno možeš pripoznat iz kojeg sela ko dolazi. Različito, vrlo različito pričaju sela od, od grada.*

Svojim stavom prema kojemu ne razmišlja previše kako govori, te kako smatra da svoj zavičajni govor nije u većoj promijenio, a okolinskim se koristi samo u šali, ne spominjući pritom standardni jezik, ispitanik **Iim4** među svim idiomima prednost daje svojem zavičajnome kao u (143).

Ispitanica **Lasa1** smatra svoj idiom najprihvatljivijim u obitelji jer je to ujedno i govor okoline. Suprugov idiom prihvatljiv je samo kada se šali, a standardni jezik ispitanica ne spominje što se vidi u (144). Za ispitanika **Zasa1** standardni je idiom najprihvatljiviji za posao, ali samo kada predaje, dok zavičajnome idiomu daje prednost pred standardnim u neformalnim situacijama kao i u obiteljskom okružju kao u (145). Iako ispitanica **Nasa2** u (146) napominje da katkada izraze iz svojega organskoga idioma, radi lakšega sporazumijevanja, mijenja standardnim oblicima, djeluje kako prema njezinoj procjeni najviši status uživa njezin zavičajni, zatim standardni, dok o okolinskome nije iznijela niti pozitivan, niti negativan stav premda njime govore njezina djeca. Na vrijednosnoj ljestvici ispitanice **Zase3**, na najvišem je mjestu standardni jezik, zatim slijedi njezin organski idiom, potom okolinski zagrebački, dok se suprugov, koji je također manjinski kao i njezin, uopće ne može rangirati jer je dosta promijenjen te se ne može prepoznati kao jedan od hrvatskih organskih idioma što se vidi u (160). Premda ispitanica **Zasa3** ističe da joj ne smeta kada djeca govore okolinskim zagrebačkim idiomom, ipak prednost daje standardnim oblicima kao u (161).

- (160) *Moj muž je iz V. i nije puno utjecao na govor mene i djece jer on uopće ne govori slavonski, ne možeš mu uopće odrediti otkud je, i nije... Možda tu i tamo, koristimo neku riječ koju on koristi, ali drugih utjecaja mislim da je imo jako, jako malo. On je naučio sve riječi koje mi govorimo, on je naučio naš dijalekt, a mi se nismo imali baš*

nešto prilagođavat njemu. On svoj govor nije promijenio, samo sve razumije.

- (161) *Moja djeca govore dosta neodređeno. Neodređeno zato što razumiju sve kako se govori u Stonu. Tu i tamo, odnosno u školi, možda govore kaj, ali ne mogu reć da imaju neki baš zagrebački naglasak. Možda u školi imaju, ali doma ne govore previše zagrebački. Govore bliže onako ko što ja govorim i sviđa mi se taj njihov naglasak. Ne podržavam ih da govore „jesi poglèdao“, nego „jesi pògledao.“ Voljela bi da govore književno ili nekom mješavinom, ali mogu oni upotrebljavat kaj ako žele, ali podržavan ih da ne govore poglèdati, nego pògledati. B. je prije, nakon prvog razreda ili prije, trebalo mu je puno vremena da se iza ljeta, jer cijelo ljetu budu u Stonu, u mojih, u nona i none, puno mu je trebalo da se prebaci sa stonskog naglasaka na zagrebački i onda je namjerno upotrebljavao riječi koje ja naučio u Stonu od prijatelja, a koje ni ja ne govorim tipa bándra ili šta ja znam. Namjerno ih je upotrebljavao u školi. Trebalo mu je puno vremena dok se isključi i dok se prebaci na zagrebački govor, a učiteljica je bila pametna pa ga nije ispravljala. To je njoj bilo slatko. Nije, nije se bunila.*

Ispitanik **Tas3** opisuje sebe kao okomito višejezičnoga govornika, ali u obiteljskom okružju, kada govori sa suprugom ili s djetetom, pojedine izraze iz zavičajnoga govora ne želi zamijeniti standardnim oblicima, ili inačicama iz zavičajnoga govora supruge pa se može zaključiti da svoj organski idiom smatra poželjnijim idiomom od standardnoga, okolinskoga ili suprugina organskoga idioma kao u (162).

- (162) *... patata je patata i ja od patate neću odustat nikad, ali u T. je kumpir. Ona kaže frigani kumpir, ja kažen prigana patata pa ćemo vidjet kako će mala reć.*

Ispitanica **Kasa4** svoj obiteljski jezik opisuje kao međujezik promjenjivih obilježja u kojemu su pojedini oblici iz njezina organskoga idioma često ili u potpunosti zamijenjeni oblicima iz standardnoga idioma tek rijetko onima iz okolinskoga kao u (149). Očito je da standardni idiom smatra najprihvatljivijim u okomito višejezičnoj obitelji pa zbog toga tako razgovara sa svojom djecom, u (163), koje opisuje kao okomito višejezične govornike hrvatskoga. Smatra

da imotski govor ostali govornici hrvatskoga smatraju manje poželjnim i od njezina zavičajnoga, a posebno od standardnoga jezika što se vidi u (164).

(163) *Moja djeca govore nono i none za baku i djeda, ali govore baba i did. I ja isto tako govorin. Inače ništa drugo ne govorin ikavicom. To je vjerojatno jedina riječ koju govorin ikavicom. Ne znam, mislin svjesna san toga da ako živimo u Imotskom da će mi djeca govorit imotski iako ja ne mogu reć da forsiram, ali moj utjecaj je jak, tako da zasad, mlađa je tek počela govorit, a starija govori, ali ona govori, ja mislin da zasad govori nekakvom mješavinom. Bilo je smiješno. Ona miješa stonski i imotski pa onda govori na primjer: „Nu, mama, dundo krivo vozi.“ ... Jedno vrijeme je govorila ikavicom, ali sad zadnje vrijeme ona ne govori ikavicom. Čak neke stvari koje ja ne govorin književno, ona govori književno. Na primjer ona kaže, ona neće reći pinjur, ja kažen pantaruo, a ona će reć vilica i tako ima nekih izraza koje su vjerojatno iz crtića, priča ili ne znan - vrtića, ali mislin ovo ikavica – jekavica, mislin da je to moj utjecaj jer bi inače govorila kako sredina govori, ikavski bi govorila.*

(164) *Ne ispravljam, nikad je ne ispravljam ako nešto reče imotski, nekad neke stvari koje mi se ne sviđaju ponovim onako ko što bi ja voljela da ona reče, ali ne kažem joj da ona mora tako govoriti... Ali s druge strane mi se sviđa jer to je štokavski govor, blizak je književnom, ali ne bi voljela da... Ima ljudi u Imotskom koji meni govore ljepše i onih koji govore ružnije. Tako da ne mogu reć da svi govore jednako. Nažalost, imotski govor se u Hrvatskoj ne percipira kao neki lijepi govor i zato bi volila da malo ga, kao da malo to ublaži, taj govor...*

Ispitanik **Das4** svoj organski idiom smatra najprihvatljivijim idiomom unutar obitelji. Kada je potrebno, koristi se oblicima iz okolinskoga koji je ujedno i idiom njegove supruge, ali to u govoru posebno istakne što se vidi u (150). I ispitanica **Kasa4** primjećuje slično u svojem govoru, kada se koristi izrazima iz okolinskoga, u (165).

(165) *... kad neko nešto kaže, onda ja ponovim ko što je taj reko, neki izraz, a ne koristim onda svoj ili književni jer mi to eto isto tako olakšava.*

2.2. Dojam procjenjivača o govornicima

U ovomu će se potpoglavlju navesti ocjene koje su procjenjivači davali pojedinim govornicima. Od srednjih vrijednosti izračunat će se prosjek, mod i medijan (koji su jednaki u svim slučajevima osim u jednomu) te raspon. U tablicama 1 i 2 govornici su poredani prema predviđenim skupinama, u tablicama 3 i 4 prema visini ocjene koju su im dali procjenjivači. Masno su napisane ukupne ocjene koje su u skladu s predviđanjima kada su ispitanici bili podijeljeni u skupine.

Tablica 1 - Ocjene i srednje vrijednosti imotskih ispitanika

<i>Govornici</i>	<i>Ocjene</i>	<i>Prosjek</i>	<i>Mod</i>	<i>Medijan</i>	<i>Raspon</i>	<i>Promjena</i>
<i>Mima1</i>	3 2 3 2 4 –	2,8	–	3	2-4	srednje
<i>Lim1</i>	1 1 1 1 1 –	1	1	1	1	uopće nije
<i>Iima2</i>	3 2 2 2 3 –	2,4	2	2	2-3	malo
<i>Mim2</i>	4 4 4 4 5 –	4,2	4	4	4-5	dosta
<i>Eima3</i>	1 1 2 2 2 –	1,6	2	2	1-2	malo
<i>Iim3</i>	3 2 3 2 2 –	2,4	2	2	2-3	malo
<i>Aima4</i>	3 3 4 4 3	3,4	3	3	3-4	srednje/dosta
<i>Iim4</i>	1 1 2 2 2	1,6	2	2	1-2	malo

Tablica 2 - Ocjene i srednje vrijednosti stonskih ispitanika

<i>Govornici</i>	<i>Ocjene</i>	<i>Prosjek</i>	<i>Mod</i>	<i>Medijan</i>	<i>Raspon</i>	<i>Promjena</i>
<i>Lasa1</i>	1 1 1 1 1	1	1	1	1	uopće nije
<i>Zas1:</i>	2 2 3 2 2	2,2	2	2	2-3	malo
<i>Nasa2:</i>	2 2 2 2 2	2	2	2	2	malo
<i>Zasa3:</i>	4 4 4 4 4	4	4	4	4	dosta
<i>Tas3:</i>	3 3 2 3 3	2,8	3	3	2-3	srednje
<i>Kasa4:</i>	3 3 3 3 2	2,8	3	3	2-3	srednje
<i>Das4:</i>	3 2 3 2 2	2,4	2	2	2-3	malo

Kao što se vidi u prethodnim tablicama, tek se za troje ispitanika u svakoj skupini može reći da su od procjenjivača dobili donekle očekivane ocjene pa se može smatrati da pripadaju predviđenim skupinama. Drugi su dobili sasvim suprotne ocjene ili ocjene koje se za dvije

razine razlikuju od očekivanih, označeni su kurzivom u tablicama. Među imotskim ispitanicima takvi su svi ostali, među stonskima je takav samo jedan ispitanik.

Tablica 3 - Ocjene i srednje vrijednosti imotskih govornika

<i>Govornici</i>	<i>Ocjene</i>	<i>Prosjeck</i>	<i>Mod</i>	<i>Medijan</i>	<i>Raspon</i>	<i>Promjena</i>
Lim1	1 1 1 1 1 –	1	1	1	1	uopće nije
Eima3	1 1 2 2 2 –	1,6	2	2	1-2	malo
lim4	1 1 2 2 2	1,6	2	2	1-2	malo
Iima2	3 2 2 2 3 –	2,4	2	2	2-3	malo
Iim3	3 2 3 2 2 –	2,4	2	2	2-3	malo
Mima1	3 2 3 2 4 –	2,8	–	3	2-4	srednje
Aima4	3 3 4 4 3	3,4	3	3	3-4	srednje
Mim2	4 4 4 4 5 –	4,2	4	4	4-5	dosta

Tablica 4 - Ocjene i srednje vrijednosti stonskih govornika

<i>Govornici</i>	<i>Ocjene</i>	<i>Prosjeck</i>	<i>Mod</i>	<i>Medijan</i>	<i>Raspon</i>	<i>Promjena</i>
Lasa1	1 1 1 1 1	1	1	1	1	uopće nije
Nasa2:	2 2 2 2 2	2	2	2	2	malo
Zas1:	2 2 3 2 2	2,2	2	2	2-3	malo
Das4:	3 2 3 2 2	2,4	2	2	2-3	malo
Tas3:	3 3 2 3 3	2,8	3	3	2-3	srednje
Kasa4:	3 3 3 3 2	2,8	3	3	2-3	srednje
Zasa3:	4 4 4 4 4	4	4	4	4	dosta

U tablici 5 zajedno su spojeni i stonski i imotski govornici. Kao što se vidi, samo je jedan govornik dobio jednu ocjenu 5 (jako je promijenio govor), ali ukupno je raspon od 1 (uopće nije promijenio ili promijenila) do 4 (jako je promijenio ili promijenila). Samo su četiri govornika dobila ocjene 1, ali tek kod dvoje tu ocjenu svi dijele, a za ostalo dvoje preteže ocjena 2 (malo su promijenilo govor). Tek su dva govornika dobila ocjenu 4. Iako su samo četiri ispitanika dobila posve jednaku ocjenu od svih procjenjivača, osim u jednom slučaju (Mima1) razlika je samo jedna ocjena.

Tablica 5 - Ocjene i srednje imotskih i stonskih govornika

<i>Govornici</i>	<i>Ocjene</i>	<i>Prosjeak</i>	<i>Mod</i>	<i>Medijan</i>	<i>Raspon</i>	<i>Promjena</i>
Lim1	1 1 1 1 1	1	1	1	1	uopće nije
Lasa1	1 1 1 1 1	1	1	1	1	uopće nije
Eima3	1 1 2 2 2	1,6	2	2	1-2	malo
lim4	1 1 2 2 2	1,6	2	2	1-2	malo
Nasa2:	2 2 2 2 2	2	2	2	2	malo
Zas1:	2 2 3 2 2	2,2	2	2	2-3	malo
Iima2	3 2 2 2 3	2,4	2	2	2-3	malo
lim3	3 2 3 2 2	2,4	2	2	2-3	malo
Das4:	3 2 3 2 2	2,4	2	2	2-3	malo
Tas3:	3 3 2 3 3	2,8	3	3	2-3	srednje
Kasa4:	3 3 3 3 2	2,8	3	3	2-3	srednje
Mima1	3 2 3 2 4	2,8	–	3	2-4	srednje
Aima4	3 3 4 4 3	3,4	3	3	3-4	srednje
Zasa3:	4 4 4 4 4	4	4	4	4	dosta
Mim2	4 4 4 4 5	4,2	4	4	4-5	dosta

2.3. Pretpostavke, govornikov stav i procjenjivačev dojam

U tablici 6 navedeno je skupno riječima (dojam i brojem) što se očekivalo u odnosu na poznate podatke o svakomu od imotskih ispitanika, što oni sami misle o svojem idiomu i koliko su ga promijenili te dojam procjenjivača o njihovoj promjeni. U tablici 7 to je isto navedeno za stonske govornike.

Tablica 6 - Imotski govor u obiteljskom okružju

<i>Govornici</i>	<i>Početna pretpostavka o promjeni</i>	<i>Vlastiti stav o promjeni zavičajnoga idioma</i>	<i>Dojam procjenjivača o promjeni</i>
Mima1	- nije	- promijenila	2,8 – srednje
Lim1	- nije	- nije	1 – nije
Iima2	- malo	- nije	2,4 – malo
Mim2	- malo	- promijenio	4,2 – dosta
Eima3	- srednje	- nije	1,6 – malo
Iim3	- srednje	- malo	2,4 – malo
Aima4	- dosta	- malo	3,4 – srednje
Iim4	- dosta	- malo	1,6 – malo

Kao što se vidi u tablici 6, samo za jednoga govornika (Lim1) slažu se i pretpostavka, i vlastiti stav i dojam procjenjivača. Kod druga se dva ispitanika slaže vlastita i procjenjivačeva procjena (Iim3, Iim4), a kod jednoga, tj. jedne ispitanice, pretpostavka i procjenjivačeva ocjena (Iima2).

Tablica 7. - Stonski govor u obiteljskom okružju

<i>Govornici</i>	<i>Početna pretpostavka o promjeni</i>	<i>Vlastiti stav o promjeni zavičajnoga idioma</i>	<i>Dojam procjenjivača o promjeni</i>
Lasa1	- nije	- nije	1 – nije
Zas1	- nije	- malo	2,2 – malo
Nasa2	- malo	- malo	2 – malo
Zasa3	- srednje	- promijenila	4 – dosta
Tas3	- srednje	- promijenio	2,8 – srednje
Kasa4	- dosta	- promijenila	2,8 – srednje
Das4	- dosta	- malo	2,4 – malo

Kao što se vidi u tablici 7, među stonskim govornicima čak se za tri ispitanika slažu i početna pretpostavka, i vlastiti stav, i dojam procjenjivača (**Lasa1**, **Nasa2**, **Tas3**), a za druga dva usklađeni su vlastiti stav i dojam procjenjivača (**Zas1**, **Das4**). Za dvije ispitanice ne slaže se ništa **Zasa3**, **Kasa4**).

Kada se skupine spoje i promotre svi ispitanici, svih petnaest govornika, kod pet se slaže pretpostavka s ocjenom procjenjivača: kod dvoje iz prve skupine (**Lim1** i **Lasa1**), dvije govornice (**Iima2** i **Nasa2**) iz druge skupine te kod jednog govornika (**Tas3**) iz treće skupine. Razliku između pretpostavke i ocjene od jedne razine nalazimo kod šest govornika: kod govornika (**Zas1**) iz prve skupine, troje iz treće skupine (**Eima3**, **Iim3**, **Zasa3**), te dvije govornice iz četvrte skupine (**Aima4** i **Kasa4**). Razliku između pretpostavke i ocjene od dvije razine nalazimo kod pet govornika: (**Mima1**) iz prve skupine, (**Mim2**) iz druge skupine te (**Das4** i **Iim4**) iz četvrte skupine.

3. ANALIZA IDIOLEKTA

Opis govora izrađen je na građi transkribiranih tekstova govornika, zbog čega izostaju neka od obilježja proučavanih govora jer je opisano samo ono što je potvrđeno. Prvih 18 obilježja u imotskome govoru te prvih 12 u stonskome govoru izdvojeni su kao svojstvena obilježja imotskoga odnosno stonskoga govora. Njihova pojavnost u govoru svakoga pojedinoga govornika uspoređena je s ocjenama ispitanika kako bi se otkrilo koje obilježja govora utječu na dojam prema kojemu su govornici ocijenjeni. Osim obilježja svojstvenih svakomu idiomu, opisana su i ostala obilježja idioma pojedinoga govornika. Govornici su uspoređeni i s obzirom na broj obilježja svojstvenih njihovu zavičajnomu idiomu očuvanih u njihovu govoru.

3.1. Imotski idiom

Pojedini govornici imotskoga idioma imaju redom: 9, 13, 10, 9, 13, 10, 8, 15 od 18 obilježja, što znači da je raspon od 8 do 15, no broj tih obilježja, kao što se vidi, ne pada predvidljivo.

3.1.1. Obilježja idiolekta govornice Mime1

Potvrđeno je 9 od 18 obilježja. Potvrđena su obilježja navedena u (166).

(166)

1. Ikavski refleks jata: *dvi (tisuće desete), mliko, svitu, lipo, cilo, vrime, uvik, dite, nevista, lito, nigdi, did, (bi) tila, život, poludila, vidila, doli, svugdi*
2. Zamjena e > i: *vrimenta, niki*
3. Gubljenje *i*⁸: *živila, doli, prezime, prezimena, napravili, poludila, ostavila, vidila san, izludila, govorila, odlučila*
4. Gubljenje: *ao- > 0: reka, doša, pita, posa*
5. Zamjena dočetnih *m* u *n* u gl.: *govorin, iman, znan, (ne) čujen, pripoznajen, radin, pitan, mislin,*

---

8 Za ovo obilježje navode se primjeri u kojima se *i* ne gubi u potpunosti te je označen kao *i*.

znan, uspoređujen, san (bila, vidila, pričala, rekla, odlučila, govorila), vidin, i iden

6. Zamjena dočetnih *m* u *n* u im. riječi: *ćacon, materon*

8. Glas *h*: gubljenje: *oću, tio, (bi) tila, aj*

11. Gubljenje zatvornika - završni: *ka*

14. Zadržavanje nenepčanih otvorničkih nastavaka: *mužon*

Nisu potvrđena obilježja navedena u (167), ali su pronađena obilježja navedena u (168)

(167)

3. Gubljenje: glasa *o*: -

7. Glas *h*: zamjena: *h > v*: -

9. Šćakavizam: -

10. Onepčanje/palataliziranje: -

12. Dodavanje zatvornika: -

13. Ujednačeni oblici *Dmn.*, *Lmn.*, *Imn.* u svih sklonjivih riječi: -

15. Glagol *moći > more*: -

16. Upitni prilog *gdje > di*: -

17. Zamjenica *mi*: -

(168)

- zamjena *ie > e*: *ovde*

- gubljenje završnoga *i* kod infinitiva: *nać, ispravit, razgraničit, ić, reć, (ću/će) imat, zadržat,*

(se neću/se neš) udavat, (ću) živit, (nemoj) se ljutit

- gubljenje završnoga *i* kod veznika: *al*

- gubljenje KV- > 0 : *se ne(će)š udavat*

- A jd. umjesto N jd. imenice: *mati > mater: mater i ćaća mi žive na katu*

- ujednačeni oblici kondicionala: *bi* umjesto *bih/bismo/biste: ja bi tila zadržat svoje*

- G jd. umjesto A jd.: *on čak ono i vrta ima*

- upitno-odnosna zamjenica *što: šta*

Leksik

imotski govor: *mater, ćaća, ćaćinu; undan, tute* (primjer imotskoga leksika koje koristi samo kći, a naučila je u vrtiću).

- anglizam: *okej*

Promjene u naglasku i duljini: *kilometar* > *kilòmetra*, *vrtić* > *vrtić*

- glagol *pričati* u značenju *govoriti*

Dvoje procjenjivača ocijenilo je govor imotske govornice **Mimel** ocjenom 2 – malo je promijenila, dvoje procjenjivača ocjenom 3 – srednje je promijenila, jedan procjenjivač ocijenio ju je ocjenom 4 – dosta je promijenila. Srednja ocjena za govornicu **Mimu1** jest 2,8 – srednje je promijenila. Ocjena se slaže sa stavom ispitanice da je svoj govor promijenila. Međutim, ovo odstupa od naše pretpostavke da govornik čiji je govor većinski u obitelji i u okolini neće mijenjati svoj zavičajni idiom. Promjene u njezinu govoru mogu se tumačiti na nekoliko načina. Prvo je odlazak na fakultet u drugi grad u kojemu je okolinski govor različit od njezina zavičajnoga idioma, a u kojemu je nakon studija ostala živjeti i raditi. Osim školovanja i života u drugome gradu, na njezin je govor utjecao posao jer ispitanica radi kao nastavnica u školi gdje s učenicima i kolegama govori standardnim jezikom. Budući da je suprugov govor različit od njezina, i u obitelji mnoge riječi iz zavičajnoga govora, zbog supruge, mijenja standardnim oblicima.

3.1.2. Obilježja idiolekta govornika Lima1

Potvrđeno je 13 od 18 obilježja. Potvrđena su obilježja navedena u (169).

(169)

1. Ikavski refleks jata: *podilimo se, dvi, dite, ritko, lipo, briga, prominio, rič, di, didon, liti, dicon, negdi, doli, nigdi, bi namistio, sititi se, (ne) smimo, san pobiga, litnji, prolitnji*

2. Zamjena e > i: *gori, ne triba*

3. Gubljenje i: *doli, previše, radili (bi/su), vratili se, recimo, govorit, dogodilo se, igrali bi, imali bi*

5. Gubljenje: ao- > 0: *(nisan se) igra, voza, osta, zaigra, pročita, moga, iša, pobiga, otiša, reka, gleda, ima, sta, čeka, prešalta*

6. Zamjena dočetnih m > n u gl.: *govorin, (je/ni)san, šutin, se sićan, (ne) znan, izgovorin*

7. Zamjena dočetnih m > n u im. riječi: *(s) babon, didon, Anon, Imotskon, radijacion, materinon, kin, peton, (s) menon, ženon, dicon, drugon*

8. Glas h: zamjena: h > v: *kuva*

9. Glas h: gubljenje: *ladnija, ladno, ajde, ovi(h), odma*

11. Onepčanje/palataliziranje: *litnji, prolitnji*
12. Gubljenje zatvornika: završni: *pe(t), devedese(t), dvadeset(t), ka(d), sa(d), tak(v)a*
13. Dodavanje zatvornika: *čujo*
14. Ujednačeni oblici Dmn., Lmn., Imn. u svih sklonjivih riječi: *domovin, zidovin*
17. Upitni prilog *gdje: di*

Nisu potvrđena obilježja navedena u (170), ali su pronađena obilježja navedena u (171).

(170)

4. Gubljenje: glasa o: -
10. Šćakavizam: -
15. Zadržavanje nenepčanih otvorničkih nastavaka: -
16. Glagol *moći > more*: -
18. Zamjenica *mi*: -

(171)

- zamjena o > u: *ujutru*
- gubljenje završnoga *i* kod infinitiva: *igrat, čitat, pisat, govorit, ić, padat, bit*
- gubljenje završnoga *i* kod čestica: *li > l'*
- sažimanje *ao > o*: *ko*
- gubljenje središnjega *i*: *če(i)tri*
- gubljenje početnoga zatvornika: *(t)ko*
- gubljenje središnjega zatvornika: *neko, niko*
- ujednačeni oblici kondicionala: *bi* umjesto *bih/bismo/biste*: *Ka bi osta u Imotskon, onda bi se igra tu oko kuće.*
- navezak s prijedlogom *s* : *sa tri metra*
- glagoli druge vrste u infinitivnoj osnovi imaju *-ni-* umjesto *-nu-*: *poginili su*
- *A* za živo m.r.jd. umjesto *A* za neživo: *jesan pe puta u životu zaigra nogometa*
- gubljenje infinitivnoga nastavka: *Baba je imala kravu pa bi mi išli čuva krave u brdo.*
- osobna zamjenica *ja*: *s menon*
- upitno-odnosna zamjenica *što*: *šta*
- rečenica s nepoznatim subjektom: *reklo na televiziji*

Leksik

- imotski govor: *kužina, škure, falio bi, vanka*
- umjesto standardnoga oblika im. m. r. *bicikl* > *biciklo*, s. r., *mëtar* > *mëtra*
- međujezični leksem: *mješanca*

Svi su procjenjivači govor imotskoga govornika **Lima1** ocijenili ocjenom 1 – uopće nije promijenio pa je njegova srednja ocjena 1 – uopće nije promijenio. Ocjena se slaže sa stavom govornika da svoj govor nije mijenjao kao i s pretpostavkom da govornik iz 1. skupine svoj govor neće mijenjati. Govornik **Lim1** smatra da je utjecaj drugih govora, zbog kojih je svoj zavičajni tijekom studiranja mijenjao, nestao povratkom u Imotski te da on sada govori zavičajnim idiomom kao i prije odlaska na fakultet. Iako je suprugin govor različit od njegova, a time i manjinski, svoj govor u obitelji nije mijenjao. Iako je pretpostavka da je govornik **Lim1** završenim školovanjem naučio standardni jezik, on nema potrebe u svakodnevnoj komunikaciji njime se služiti jer je njegov okolinski ujedno i njegov zavičajni. Kada bi govorio drugačije od okoline, izdvajao bi se svojim govorom. Za razliku od **Mime1** koja govor mijenja i zbog posla, **Lim1** na svome poslu govori zavičajnim idiomom. Naime, **Lim1** je veterinar te smatra da bi bilo neprihvatljivo da sa svojim klijentima govori bilo kako osim zavičajnim idiomom.

3.1.3. Obilježja idiolekta govornice Iime2

Potvrđeno je 10 od 18 obilježja. Potvrđena su obilježja navedena u (172).

(172)

1. Ikavski refleks jata: *prominila, mlika, sliva, cile, najlipši, uvik, lipo, dvi, dice, tio, se sitin, volila bi, doli, negdi, dvista (iljada)*
2. Zamjena e > i: *triba, okriće, gori, ispid*
3. Gubljenje i: *san vidila, doli, dobili, govorila bi, napravila, stavila, sadila, bi (kupila, bila, bio)*
5. Gubljenje: ao- > 0: *reka, da*
6. Zamjena dočernih m > n u gl.: *razmišljan, iman, mislin, (ne) znan, čekan, se sitin, kažen, govorin, san se ufurala, san vidila, san rekla, jesan govorila, nađen*

7. Zamjena dočetnih $m > n$ u im. riječi: *onon mojon škrinjon babinon starinskon, imotskin, (sa) bilon kavon, vikendon, (s) crnon kavon, s menon*
8. Glas *h*: zamjena: $h > v$: *kuvala*
9. Glas *h*: gubljenje: *i(h), nji(h), različiti(h), svoji(h), oću tio, (dvista) iljada, amo, neki*
12. Gubljenje zatvornika: završni: *pe(t), ka(d), sa(d) taka*
16. Glagol moći: *more*

Nisu potvrđena obilježja navedena u (173), ali su pronađena obilježja navedena u (174).

(173)

4. Gubljenje: glasa *o*: -
10. Šćakavizam: -
11. Onepčanje/palataliziranje: -
13. Dodavanje zatvornika: -
14. Ujednačeni oblici Dmn., Lmn., Imn. u svih sklonjivih riječi:-
15. Zadržavanje nenepčanih otvorničkih nastavaka: -
17. Upitni prilog *gdje > di*: -
18. Zamjenica *mi*: -

(174)

- zamjena $o > i$: *ujutro > jutri*
- zamjena $ie > e$: *ode, onde*
- upitno-odnosna zamjenica *što: šta*
- gubljenje završnoga *i* kod infinitiva: *kupit, doć, ić, restaurirat, napravit, bit, nać*
- gubljenje završnoga *i* kod veznika: *al*
- gubljenje središnjega *i*: *četiri > če(i)tristo*
- gubljenje KV- > 0 : *o(će)š*
- A jd. umjesto N jd. imenice *mati*: *Čuvala me baba Mara, ćaćina mater.*
- ujednačeni oblici kondicionala: *bi* umjesto *bih/bismo/biste*: *Volila bi, volila bi pa volila bi kuću kupit gori na Bazani.*
- navezak s prijedlogom *s*: *sa detaljima*
- sredstvo s prijedlogom *s(a)*: *s crnon kavon*
- etički dativ: *ja bi ti tu kuću sutra kupila, e, tako bi ti ja*
- *po godine*

Leksik

- imotski govor: *škure, katrige, odrne, đirani, ćaćina mater, derljavina, pazar, ćuko, ćukica, vanka, biciklo*
- promjena naglaska: *kàzalište > kǎzališta*
- razgovorni, okolinski: *filin, san se ufurala, izrenovirala bi, oriđiđi, obojala bi*

Troje procjenjivača ocijenilo je govor imotske govornice **Iime2** ocjenom 2 – malo je promijenila, dvoje ocjenom 3 – srednje je promijenila, pa je njezina srednja ocjena 2, 4 – malo je promijenila. Ocjena se slaže s pretpostavkom da će govornici 2. skupine biti procijenjeni kao oni koji su malo promijenili svoj govor, ali odstupa od procjene same ispitanice koja smatra da u obitelji govori svojim zavičajnim idiomom, odnosno da svoj govor u obiteljskom okružju nije promijenila. Njezin je zavičajni idiom u obitelji većinski pa ona ističe kako je to jedini mogući način spontane komunikacije te na taj način govori upravo zbog svoje djece, a kada ne govori zavičajnim, koristi se oblicima iz standardnoga jezika. Na takve je promjene u njezinu zavičajnome govoru mogao utjecati posao na kojemu je primjereno služiti se jedino standardnim jezikom jer ispitanica **Iima2** obnaša visoku dužnost službenice u državnoj upravi.

3.1.4. Obilježja idiolekta govornika Mima2

Potvrđeno 9 od 18 obilježja. Potvrđena su obilježja navedena u (175).

(175)

1. Ikavski refleks jata: *najlipši, dvi (iljade pete, tisuće pete) did, nediljon, igdi*
2. Zamjena e > i: *ujist, gori*
3. Gubljenje i: *kupovinu, Mihovila, Velika Gospa, Josip, rodilištu, otišao, recimo, skupili bi se, gledali bi, gradili, se vratila, slavilo, prilagodila se, nisu naučili*
5. Gubljenje: ao- > 0: *iša, uša, ža*
6. Zamjena dočetnih m > n u gl.: *mislin, san (vidio)*
7. Zamjena dočetnih m > n u im. riječi: *(sa) okviron, nediljon*
9. Glas h: gubljenje: *tio, (dvi) iljade (pete), prekrasni*

12. Gubljenje zatvornika - završni: *sa*

15. Zadržavanje nenepčanih otvorničkih nastavaka: *stočićon*

Nisu potvrđena obilježja navedena u (176), ali su pronađena obilježja navedena u (177).

(176)

4. Gubljenje: glasa *o*: -

8. Glas *h*: zamjena: *h > v*: -

10. Šćakavizam: -

11. Onepčanje/palataliziranje: -

13. Dodavanje zatvornika: -

14. Ujednačeni oblici Dmn., Lmn., Imn. u svih sklonjivih riječi: -

16. Glagol *moći > more*: -

17. Upitni prilog *gdje > di*: -

18. Zamjenica *mi*: -

(177)

- zamjena *ie > e*: *ode, onde*

- upitno-odnosna zamjenica *što: šta*

- gubljenje završnoga *i* kod infinitiva: *živjet, gledat*

- gubljenje završnoga *i* kod veznika: *al, l'*

- ujednačeni oblici kondicionala: *pa bi mi ušli u tu kuću*

- navezak s prijedlogom *s* ispred riječi u I koja počinje samoglasnikom: *sa okviron*

- gubljenje središnjih slogova u brojeva: *devedesprve, devedesosme, devedesdevete*

- sažimanje otvorničke skupine *-ao > o*: *vjerovao > vjerovo*

- neodređena zamjenica *sve > svo*: *svo vrijeme*

- deklinacija imenice *pas*: *N: pas, G: pasa*

Leksik imotskoga govora: stočićon, ćuko, naditi, lajiv

Četvero procjenjivača ocijenilo je govor imotskoga govornika **Mima2** ocjenom 4 – dosta je promijenio, a jedan ispitanik ocjenom 5 – sve je promijenio, a srednja je ocjena 4,2 – dosta je promijenio. Ocjena odstupa od pretpostavke da će govornici 2. skupine biti procijenjeni kao

oni koji su malo promijenili svoj govor, ali ne odstupa od procjene samoga govornika koji smatra da ne govori svojim zavičajnim idiomom. Iako govornici ove skupine govore različitim govorom od okolinskoga, njihov je govor većinski u obitelji stoga je očekivano stanje kao kod govornice **Iime2** koja je malo promijenila svoj govor. Na promjene u govornikovu zavičajnome idiomu mogao je utjecati posao jer **Mim2** ističe da on na isti način govori u obitelji i na poslu te se mnogi sugovornici iznenada kada kaže da je iz Imotskoga. Također je moglo utjecati i školovanje jer jedini iz skupine imotskih govornika ima završen poslijediplomski studij. Međutim, budući da ocjena za dvije jedinice odstupa od očekivane, to se tumači na sljedeći način. Iako je **Mim2** kao govornik odgovarao kriterijima 2. skupine govornika, u razgovoru s njim otkriveno je da je zbog zdravstvenih problema kao dijete, od 4 do 8 godine života, proveo u drugome gradu te bio izložen drugim dijalektima i govorima te je to najviše utjecalo na njegov idiolekt koji se danas u velikoj mjeri razlikuje od imotskoga govora.

3.1.5. Obilježja idiolekta govornice Eime3

Potvrđeno je 13 od 18 obilježja. Potvrđena su obilježja navedena u (178).

(178)

1. Ikavski refleks jata: *srida, lipo, čovik, virovat, svagdi, odoli, ovdí, di, (ne) razumin*
2. Zamjena $e > i$: *gori*
3. Gubljenje i : *dolí, koliko prezime, ostavila bi, nisan se srodila, prihvatili su, dočekali ga, pomiri se*
5. Gubljenje: $ao- > 0$: *reka, iša, uša, doša, konta, moga, saša*
6. Zamjena dočetnih $m > n$ u gl.: *(ni)san (srodila, rekla, mora), govorin, objasnin, iden, smatran, doživlavan, kažen, (ne) znan, vidin, razumin, pričan*
7. Zamjena dočetnih $m > n$ u im. riječi: *prezimenon, punin povjerenjen, auton, mercedeson, volanon, ovin, onon, tin, onon*
9. Glas h : gubljenje: *(h)ajde, reko(h), nji(h)*
11. Onepčanje/palataliziranje: *iđem*
12. Gubljenje zatvornika: *završni: pe(t), šes(t), deve(t), ka(d)*

- 13. Dodavanje zatvornika: *čujō*
- 14. Zadržavanje nenepčanih otvorničkih nastavaka: *mužon*
- 16. Glagol *moći*: *more, moreš*
- 17. Upitni prilog *gdje*: *di*

Nisu potvrđena obilježja navedena u (179), ali su pronađena obilježja navedena u (180).

(179)

- 4. Gubljenje glasa o: -
- 8. Glas *h*: zamjena: *h > v*: -
- 10. Šćakavizam: -
- 15. Ujednačeni oblici Dmn., Lmn., Imn. u svih sklonjivih riječi: -
- 18. Zamjenica *mi*: -

(180)

- zamjena *ie > e*: *dole, posle, onde*
- gubljenje završnoga *i* kod infinitiva: *bit, doć, ljutit, ostavljat, virovat, zaustavit*
- gubljenje završnoga *i* kod čestica: *al', il', l'*
- gubljenje naveska: *toga > tog*
- gubljenje otvornika u sredini riječi: *br(a)te*
- sažimanje *ao > o*: *ko*
- gubljenje središnjega *i*: *če(i)tri*
- gubljenje početnoga zatvornika: *(t)ko*
- gubljenje središnjega zatvornika: *neko, niko*
- upitno-odnosna zamjenica *što*: *šta*
- ujednačeni oblici kondicionala: *bi* umjesto *bih/bismo/biste*: *ostavila bi svoje prezime*
- sredstvo s prijedlogom *s(a)*: *sa auton*
- navezak s prijedlogom *s* ispred riječi u I koja počinje samoglasnikom: *sa ovin*
- gubljenje infinitivnoga nastavka: *njemu će nesta ribe*
- uporaba etičkoga dativa: *dole smo ti mi bili, to ti nema*
- u perfektu ispred nenaglašenoga *se* povratih glagola čuva nenaglašeno *je*: *kad je se pročulo*

Leksik

- imotski govor: *ćaća, momak, matere, pazara, pijaci, nije konta, nasrid, gori, doli, nu, bona*
- razgovorni/okolinski: *kvak, nije kužio*

Dvoje procjenjivača ocijenilo je govor imotske ispitanice **Eime3** ocjenom 1 – nije promijenila, a troje ocjenom 2 – malo je promijenila dok je srednja ocjena 1,6 – malo je promijenila. Ocjena odstupa od procjene da će govornici 3. skupine srednje promijeniti kao i od procjene same govornice da nije promijenila svoj govor. Pretpostavljeno je da će govornik 3. skupine u većoj mjeri, nego govornici iz prve i druge skupine, mijenjati svoj zavičajni idiom, ali ovdje to nije potvrđeno. Ovakve procjene možemo tumačiti činjenicom da je govornikov idiom u obitelji ravnopravan s idiomom partnera te su oba manjinska u okolini. Zbog toga se govornica odlučuje na idiom koji je njoj najprirodniji, na svoj materinski. Takvome stavu prema zavičajnome idiomu doprinosi stajalište govornice **Eime3** prema kojemu, unatoč nastojanju da se koristi standardnim jezikom, na njezinu se poslu međusobno uvažavaju različiti govori, jer radi u tvrtki u kojoj su kolege iz različitih krajeva Hrvatske.

3.1.6. Obilježja idiolekta govornika Iima3

Potvrđeno je 10 od 18 obilježja. Potvrđena su obilježja navedena u (181).

(181)

1. Ikavski refleks jata: *mliko, cilog, dvi, uvik čovik, lito, misto, miseci, osićaš se, sidi, didovo, nigdi*
3. Gubljenje *i*: *koliko, dobila, otvorila, ljudima, odličan*
5. Gubljenje: *ao- > 0*: *osjeća, moga, upozna, doša, odsjeda, zva, reka, školova, obeća*
6. Zamjena dočetnih *m > n* u gl.: *mislin, nadan se, (ni)san, pričan, kažen, pokušavan, (ne) znan, vodín, želín, provociran, prešaltan*
7. Zamjena dočetnih *m > n* u im. riječi: *svín, zadnjín zadnjen, šefon, nekakvin, svakakvin, imotskon, jednon, tin, (s) njín*
9. Glas *h*: gubljenje: *oće, tijo*
12. Gubljenje zatvornika - završni: *pe(t), šes(t), deve(t), ka(d), sa(d)*
14. Ujednačeni oblici Dmn., Lmn., Imn. u svih sklonjivih riječi: *korporacijan, krugovin*

16. Glagol *moći*: *more*

Nisu potvrđena obilježja navedena u (182), ali su pronađena obilježja navedena u (183).

(182)

- 2. Zamjena *e > i*: -
- 4. Gubljenje: glasa *o*: -
- 8. Glas *h*: zamjena: *h > v*: -
- 10. Šćakavizam: -
- 11. Onepčanje/palataliziranje: -
- 13. Dodavanje zatvornika: -
- 15. Zadržavanje nenepčanih otvorničkih nastavaka: -
- 17. Upitni prilog *gdje*: *di*: -
- 18. Zamjenica *mi*: -

(183)

- gubljenje završnoga *i* kod infinitiva: *izgubit, otkupit, reć, razbit, prebacit, doć*
- gubljenje završnoga *i* kod čestica i veznika: *al', nit', l'*
- sažimanje *ao > o*: *ko*
- gubljenje središnjega *i*: *če(i)tri*
- gubljenje središnjega zatvornika - *ds > s*: *presjednik, presjednici*
- upitno-odnosna zamjenica *što*: *šta*
- ujednačeni oblici kondicionala: *al' bi tijo de se skine neka stigma o nami*
- gubljenje infinitivnoga nastavka: *vas deve ćete propriča imotski*
- uporaba etičkoga dativa: *oni ti imaju, to ti je bio*
- imenica auto sr. je roda: *more otkupit to auto*
- u perfektu ispred nenaglašenoga *se* povratih glagola čuva nenaglašeno *je*: *vraća je se u ...*

Leksik

- imotski govor: *marenda, odoli, otamo*
- razgovorni/okolinski: *gablec* (u istoj su rečenici sinonimi *gablec* i *marenda* od kojih jedan pripada zavičajnome, a drugi okolinskome govoru: *svaki dan smo bili na gablecu, na marendi*), *oproštajka* (izraz *oproštajka* naglasno je prilagodio zavičajnome govoru: *radio ti je oproštajku*), *kaj* (zamjenicu

kaj upotrijebio je samo kada objašnjava kako ne bi volio da mu sin govori:... *kaj*, *samo ne po kajkavski*...)

- koristi se engleskim izrazima: *ejč ar* (eng. *H.R.*), *hed* (eng. *Head*)

- koristi se vulgarizmima: *osićaš se ko govno*, *koji kurac*

Troje procjenjivača ocijenilo je govor imotskoga govornika **Iima**³ ocjenom 2 – malo je promijenio, dvoje ocjenom 3 – srednje je promijenio, te je njegova srednja ocjena 2, 4 – malo je promijenio. Ocjena odstupa od procjene da će govornici 3. skupine srednje promijeniti, ali ne od procjene govornika da je promijenio svoj govor. Iako su i govornici 3. skupine (**Eima**³ i **Iim**³) ocijenjeni istom ocjenom (2) te odstupaju od pretpostavljene ocjene za ovu skupinu, govornikova je srednja ocjena viša od ocjene **Eime**³. To se može tumačiti njegovim stavom da se trudi govoriti standardnim na poslu jer je to na poslu kojim se bavi prihvatljivo, ali da onda takav govori prenosi i u obitelj. Iako se iz njegova stava prema vlastitome zavičajnome idiomu očituje i njegov stav prema vlastitome identitetu na koji je on ponosan, može se, iako to ne govori izravno, vidjeti i njegov stav prema kojemu njegovi sugovornici imotski govor ne smatraju primjerenim u poslovnome okruženju. Zbog toga se trudi govoriti samo standardnim jezikom, ali ne i okolinskim kao ni govorom svoje supruge.

3.1.7. Obilježja idiolekta govornice Aime⁴

Potvrđeno je 8 od 18 obilježja. Potvrđena su obilježja navedena u (184).

(184)

1. Ikavski refleks jata: *prominit*, *minjan*, *rič*, *cili*, *doli*, *nigdi*, *svugdi*, *(san) tila (pitat)*, *(ne) razumi*, *sitit*, *dica*

2. Zamjena e > i: *pripoznat*, *pripoznajan*

3. Gubljenje i: *ljudima*, *razliku*, *različito*, *vratila bi se*, *vozili*, *razlikovat*, *pomiri se*, *recimo*

5. Gubljenje: ao- > 0: *opra*, *zeza*

6. Zamjena dočetnih m > n u gl.: *(ni/je)san*, *iden*, *ispružin*, *stisnen*, *osjetin*, *govorin*, *trudin se*, *pričan*, *kažen*, *minjan*, *(ne) znan*, *(ne) čujen*, *pripoznajan*, *radin*, *pitan*, *mislin*, *znan*, *uspoređujen*

7. Zamjena dočetnih m > n u im. riječi: (s) *tin*, (s) *njin*, (s) *materon*, *ćacon*, *dicon*, *mojin*, *(dao san) van*

9. Glas h: gubljenje: *odma*, *oćeš*

12. Gubljenje zatvornika: završni: *ka(d)*

Nisu potvrđena obilježja navedena u (185), ali su pronađena obilježja navedena u (186).

(185)

4. Gubljenje: glasa o: -

8. Glas *h*: zamjena: *h > v*: -

10. Šćakavizam: -

11. Onepčanje/palataliziranje: -

13. Dodavanje zatvornika: -

14. Ujednačeni oblici Dmn., Lmn., Imn. u svih sklonjivih riječi: -

15. Zadržavanje nenepčanih otvorničkih nastavaka: -

16. Glagol *moći > more*: -

17. Upitni prilog *gdje > di*: -

18. Zamjenica *mi*: -

(186)

- gubljenje završnoga *i* kod infinitiva: *prominit, sitit, pričat, ubacit, forsirat, slušat, razlikovat, pripoznat, (san tila) pitat, reć, (o(ćeš)) uzimat*

- gubljenje završnoga *i* kod čestica i veznika: *al', il', l'*

- sažimanje *ao > o*: *ko*

- izostavljanje naveska: *nečeg, daljeg*

- gubljenje središnjega zatvornika - *ds > s*: *presjednik, presjednici*

- upitno-odnosna zamjenica *što: šta*

- A jd. umjesto N jd. imenice: *mati > mater (mater može pripoznat)*

- nenaglašeni prezent 3. os. jd. gl. *biti* umjesto naglašenoga oblika: *je > jest: Je, on je iz Zagreba*

- ujednačeni oblici kondicionala: *bi* umjesto *bih/bismo/biste*:

- posvojna zamjenica umjesto povratno-posvojne zamjenice: *sa svojim > s mojin*: *Ja uspoređujem sadašnju generaciju s mojin rođacima*

- G mn. neodređena zamjenica *svi* umjesto A mn.: *svi > svih*: *njih sve razlikujem točno, Dubrovnik, svih*

- glagol *pričati* umjesto *govoriti*: *ti uopće ne pričaš ko da si iz Imotskog*

- navezak s prijedlogom *s*: *ti sa dicon pričaš*

- uporaba etičkoga dativa: *ja san ti bila, često ti meni*

Leksik

- imotski govor: *mater, ćaća*

- razgovorni okolinski/zagrebački: *zezati, fora je, fora ti je*

Troje procjenjivača ocijenilo je govor imotske govornice **Aime4** ocjenom 3 – srednje je promijenila, a dvoje ocjenom 4 – dosta je promijenila te je srednja ocjena 3,4 – srednje je promijenila. Ocjena odstupa (iako ne u velikoj mjeri) od procjene da će govornici 4. skupine dosta promijeniti te od procjene govornice da nije previše promijenila svoj govor. Govornica **Aime4** smatra da je mijenjala samo one izraze iz zavičajnoga idioma kako bi je partner razumio, ali samo oblicima iz standardnoga jezika, a ne onima iz okolinskoga. Ipak ističe da mnogi sugovornici ne prepoznaju da je iz Imotskoga što tumači razlikom između imotskoga gradskoga govora, kojim ona govori, i govora okolnih sela koji mnogo identificiraju s imotskim govorom. Promjene u njezinu govoru mogu se tumačiti još dvama utjecajima. Osim zbog partnera, govor se **Aime4** mijenjao i tijekom studiranja, a nastavilo se i kada se zaposlila jer se družila, a danas surađuje s ljudima iz cijele Hrvatske kada govori standardnim jezikom.

3.1.8. Obilježja idiolekta govornika Iima4

Potvrđeno je 15 od 18 obilježja. Potvrđena su obilježja navedena u (187).

(187)

1. Ikavski refleks jata: *vrimenta, uvik, minja, doli, di, misec, dica, did, smiš, virovat, didove*
2. Zamjena e > i: *priskakali, gori*
3. Gubljenje i: *doli, živila, zvonilo, stavili, sušili*
4. Gubljenje početnoga o: *vako*
5. Gubljenje ao- > 0: *mora, reka, iša, moga, ima, prohoda*
6. Zamjena dočetnih m > n u gl.: *(ne) znan, kažen, razmišljan, (ni)san (bio, moga, ima, prohoda), vidin, iman, govorin, mislin*
7. Zamjena dočetnih m > n u im. riječi: *nekakvin nadzoron, ovin sušaran, ton ceston (u) tin, najlonon, onin*

8. Glas *h*: zamjena: *h > v* ili *h > n*: *suvo, duvan, odman*
9. Glas *h*: gubljenje: *ladnija, ladno, ajde, ovi(h), odma*
10. Šćakavizam: *šćap*
11. Onepčanje/palataliziranje: *iđe*
12. Gubljenje zatvornika: završni: *pe(t), ka(d) sa(d) ispri(d), o(v)de*
14. Ujednačeni oblici Dmn., Lmn., Imn. u svih sklonjivih riječi: *sušaran*
17. Upitni prilog *gdje*: *di*
18. Zamjenica *mi*: *nami*

Nisu potvrđena obilježja navedena u (188), ali su pronađena obilježja navedena u (189).

(188)

13. Dodavanje zatvornika: -
15. Zadržavanje nenepčanih otvorničkih nastavaka: -
16. Glagol *moći > more*: -

(189)

- zamjena *o > u*: *ujutru*
- zamjena *ie > e*: *ode, onde*
- gubljenje završnoga *i* kod infinitiva: *imat, vozit, virovat, doć, pratit, pustit, pokupit, otet*
- gubljenje završnoga *i* kod veznika: *al', il'*
- sažimanje *ao > o*: *ko*
- gubljenje središnjega zatvornika: *neko*
- sažimanje otvorničke skupine *ae > e*: *jedanestoga, dvanestoga*
- asimilacija nenepčanika ispred nepčanika u nepčanik: *s > š*: *paš će*
- A jd. umjesto N jd. imenice: *mati > mater*: *mater bi zvala kad bi zvonilo Zdravo Marija*
- ujednačeni oblici kondicionala: *bi* umjesto *bih/bismo/biste*: *A ne znan možda bi poveo L.*
- redukcija infinitivnoga nastavka: *uopće ne smiš sadi duvan*
- gubljenje slogova u brojeva: *meni je did umro Jozo sedansčetvrte ili sedanspete*
- uporaba etičkoga dativa: *prije ti je bilo*
- u perfektu ispred nenaglašenoga *se* povratih glagola čuva nenaglašeno *je*: *di je se sušio*

Leksik

- imotski govor: *gudin, gaće, mrčiti, vanka*
- međujezični leksem: *kukuruzovište, kukuljevice*
- promjena naglaska: *teràsa > tèrasa*
- razgovorni okolinski/zagrebački: *deca*

Dvoje procjenjivača ocijenilo je imotskoga govornika **Iima4** ocjenom 1 – uopće nije promijenio, troje ocjenom 2 – malo je promijenio, te je njegova srednja ocjena 1, 6 – malo je promijenio. Ocjena odstupa (u velikoj mjeri) od procjene da će govornici 4. skupine dosta promijeniti, ali ne od procjene govornika da nije previše promijenio svoj govor. Početna pretpostavka prema kojoj će govornici 4. skupine dosta promijeniti svoj zavičajni govor jer je manjinski u obitelji i u okolini, u ovom se slučaju nije potvrdila. Dok je govornica **Aima4** ocijenjena trojkom te je blizu pretpostavljene četvorke, ocjena govornika **Iima4** ista je kao ocjena govornice **Eime3** (3. skupina) te blizu ocjene govornika **Lima1** (1. skupina). Ovakvu ocjenu možemo tumačiti na različite načine. Govornik **Iim4** ni u jednome trenutku nije rekao da se trudi govoriti standardnim, osim na poslu, ali ne u tolikoj mjeri da bi to utjecalo i na njegov obiteljski jezik, dok se izrazima iz okolinskoga koristi samo kada se šali. Gubitkom zavičajnoga idioma, njegovom zamjenom standardnim oblicima ili okolinskim idiomom ispitanik bi izgubio dio svojega identiteta koji se očituje kroz govor.

3.2. Stonski idiom

Pojedini govornici stonskoga idioma imaju redom: 10, 9, 8, 4, 7, 5, 11 od 12 obilježja, što znači da je raspon od 4 do 15, no broj tih obilježja, kao što se vidi, ne pada predvidljivo.

3.2.1. Obilježja idiolekta govornice Lase¹

Potvrđeno je 10 od 12 obilježja. Potvrđena su obilježja navedena u (190).

(190)

1. Zamjena $e > i$: *gori*
2. Gubljenje: $ao- > o$ u gl. pridjevu radnom: *naišo, do, pomogo, osto*
4. Zamjena dočetnih $m > n$ u gl.: *san (ostala, išla, ćela, rekla, viđela), govorin, mislin, moran, držin, kažen, živin*
5. Zamjena dočetnih $m > n$ u im. riječi: *rukon, trećen*
7. Depalataliziranje: *zemje, prizemje, judi, Hodije*
8. Jotacija: $d + j > đ$: *đe, neđe, ođe, đeda*
9. Jotacija $t + j > ć$: *ćela san*
10. Gubljenje zatvornika: *jes, pe, šes, dvadese (jedan, jedno), ka, sa*
11. Infinitivna osnova gl. II. vrste: $-nu > -ni-$: *potegni*
12. Prijedložno-padežna konstrukcije $kod + G > u + G$: *u nas*

Nisu potvrđena obilježja navedena u (191), ali su pronađena obilježja navedena u (192).

(191)

3. Gubljenje: $ao- > o$ u imenskim riječima: -
6. Zamjena dočetnih $m > n$ u nepromjenjivim riječima: -

(192)

- zamjena $ie > i$: *volila (bi), vidila (san), doli, odi*
- zamjena $ie > e$: *dole*

- gubljenje završnoga *i* kod infinitiva: *reć, uselit, ić, stat*
- gubljenje završnoga *i* kod čestica: *li > l'*
- sažimanje *ao > o*: *ko*
- sažimanje *ae > e*: *dvanestog*
- gubljenje KV- > 0: *vi(di)š*
- gubljenje glasa *h*: *ajde, ćela (san), odma*
- gubljenje početnoga zatvornika: *(t)ko*
- upitno-odnosna zamjenica *što: šta*
- ujednačeni oblici kondicionala: *mogli bi uselit u kuću*
- A jd. umjesto N jd. imenice: *mati > mater: njima je mater iz Splita*
- navezak s prijedlogom *s*: *sa rukon*
- posvojna zamjenica umjesto povratno-posvojne: *ja i muž napravili nama kuću*
- konstrukcije *za* + infinitiv u funkciji finalne dopune: *za odvest u kazalište*

Leksik

- stonski govor: *skale, kamara, tinel, taraca, falinga, vanka, vele, pošli ća, kamara, tinel* (koristi samo kada objašnjava kako govori njezin otac: *ajde u tinel, u kamaru*)
- promjena naglaska: *mëtar > mêtar*

Svi su procjenjivači govor stonske govornice **Lase1** ocijenili ocjenom 1 – uopće nije promijenila pa je njezina srednja ocjena 1 – uopće nije promijenila. Ocjena se slaže sa stavom govornice da svoj govor nije mijenjala kao i s pretpostavkom da govornici iz 1. skupine svoj govor neće mijenjati. Govor njezina supruga različit je od njezina pa tako i od okolinskoga, ali govornica **Lasa1** nije mijenjala svoj govor zbog njegova, samo katkada u šali. Napominje da katkada ispravlja supruga kako se ovdje govori jer smatra da je on došao u njezino mjesto i svoj govor treba prilagoditi njezinu, odnosno okolinskome koji je većinski. Na obilježja njezina govora, osim stava o vrijednosti njezina zavičajnoga idioma koji je većinski (u obitelji i okolini), utječe i školovanje. Pa dok mnogi govornici ističu da je promjena grada zbog školovanja kao i druženje s govornicima drugih dijalekata, utjecalo na njihov govor, govornica **Lasa1** školovanje je nastavila u Dubrovniku gdje svoj govor nije trebala mijenjati, osim, kao i svi ostali govornici dijalekata, kada je trebala govoriti standardnim jezikom.

3.2.2. Obilježja idiolekta govornika Zasa1

Potvrđeno je 9 od 12 obilježja. Potvrđena su obilježja navedena u (193).

(193)

1. Zamjena $e > i$: *gori*
2. Gubljenje: $ao- > o$ u gl. pridjevu radnom: *mijenjo, podigo (san), skonto (san), došo (san), studiro (san)*
3. Gubljenje: $ao- > o$ u imenskim riječima: *poso*
4. Zamjena dočetnih $m > n$ u gl.: *koristin, moran, ćaskan, trudin, (ni)san (podigo, napravio, skonto, došo, studiro, pošo), govorin, radin*
5. Zamjena dočetnih $m > n$ u im. riječi: *(u) ovon, šakon, svojon, bakljon*
6. Zamjena dočetnih $m > n$ u nepromjenjivim riječima: *osansto, sedansto, sedandeset*
8. Jotacija: $d + j > đ$: *đe, onđe*
10. Gubljenje zatvornika: *ope, jes, dvadeset(četri), ka, ispre, sa, (dva, pet) i po*
12. Prijedložno-padežna konstrukcije $kod + G > u + G$: *u oca*

Nisu potvrđena obilježja navedena u (194), ali su pronađena obilježja navedena u (195).

(194)

7. Depalataliziranje: -
9. Jotacija $t + j > ć$: -
11. Infinitivna osnova gl. II. vrste: $-nu > -ni-$: -

(195)

- gubljenje završnoga *i* kod infinitiva: *težit, govorit, slušat, reć, virit, inkartat, nalit, zaštitit, nabit, prosušit, zavrtit, postaviti, paliti, hoditi, prošetati*
- gubljenje središnjega *i*: *(dvadeset)četri*
- sažimanje $ao > o$: *ko*
- zamjena $n > m$: *počme, počmemo, počmu*
- gubljenje KV- > 0 : *vi(di)š*

- gubljenje glasa h: *ajde, odma*
- gubljenje početnoga zatvornika: *(t)ko*
- upitno-odnosna zamjenica *što: šta*
- gubljenje središnjega zatvornika: *ovdje > ođe*
- ujednačeni oblici kondicionala: *mogli bi ić*
- gubljenje infinitivnoga nastavka: *koliko ti može sta u šaku*
- kratka množina: *nosimo za radi križe*

Leksik

- stonski govor: *kamara, banja, kućak, boča, pilotina, karijola, karta, kašeta, broka, čantrula, živina, kućak, hodit, inkartati, skontati, vanka; pola ure do uru vremena, osan ura; piva* (ženskoga je roda: *piva, pive*)
- promjena naglaska *kilometar > kilómetar*

Četvero procjenjivača ocijenilo je govor stonskoga govornika **Zasa1** ocjenom 2 – malo je promijenio, jedan ocjenom 3 – srednje je promijenio, te je njegova srednja ocjena 2,2 – malo je promijenio. Ocjena se ne slaže sa stavom ispitanika da svoj govor u obitelji nije mijenjao kao i s pretpostavkom da govornici čiji je govor većinski u obitelji i u okolini neće mijenjati svoj zavičajni idiom. Iako spominje da je neke riječi preuzeo od svoje partnerice, ne misli da je to u značajnoj mjeri utjecalo na njegov govor. Različite ocjene među dvoje govornika iz prve skupine možemo tražiti u činjenici da je govornik **Zas1** svoje školovanje nastavio u Zagrebu, gdje je većim dijelom studiranja živio u studentskom domu družeći se s ljudima koji govore različito od njega, kao i činjenicom da govornik **Zas1** radi kao nastavnik u školi gdje, kako sam ističe, nastoji govoriti standardnim jezikom.

3.2.3. Obilježja idiolekta govornice Nase2

Potvrđeno je 8 od 12 obilježja. Potvrđena su obilježja navedena u (196).

(196)

2. Gubljenje: ao- > o u gl. pridjevu radnom: *došo bi, prošeto*

4. Zamjena dočetnih $m > n$ u gl.: *(ne) radin, (ni)san (sjedala, pošla, rastezala, znala), pričan (ne)man, volin, sjećan se, odlazin, dolazin, iden, dođen, znan, vidin, pogledan, mislin, treban*
5. Zamjena dočetnih $m > n$ u im. riječi: *djecon*
6. Zamjena dočetnih $m > n$ u nepromjenjivim riječima: *sedan(desešes), osandeset*
7. Depalataliziranje: *neđeja*
8. Jotacija: $d + j > đ$: *đe, ođe, neđe, iđe, niđe, neđeja*
10. Gubljenje zatvornika: *sedandesešes, jes, ka, ispre, sa, ura i po*
12. Prijedložno-padežna konstrukcije $kod + G > u + G$: *u vas*

Nisu potvrđena obilježja navedena u (197), ali su pronađena obilježja navedena u (198).

(197)

1. Zamjena $e > i$: -
3. Gubljenje: $ao- > o$ u imenskim riječima: -
9. Jotacija $t + j > ć$: -
11. Infinitivna osnova gl. II. vrste: $-nu > -ni-$: -

(198)

- zamjena $ie > i$: *volila (bi), živili (smo)*
- zamjena $ie > e$: *dole*
- gubljenje završnoga i kod infinitiva: *napunit, zaledit, bit, renovirat, kuhat, radit, pripremat, imat sjedat, animirat, dodavat, odvojiti se, povući se, voziti*
- gubljenje završnoga i kod čestica i veznika: *l', al'*
- sažimanje $ao > o$: *ko*
- gubljenje glasa h : *odo, odma*
- gubljenje središnjega zatvornika: *ovdje > ođe*
- upitno-odnosna zamjenica *što: šta*
- ujednačeni oblici kondicionala: *ne bi se selila*
- gubljenje infinitivnoga nastavka : *ma ka djeca narastu, ja se planiram vratiti dole*

Leksik

- stonski govor: *balančana, pantaruo, banja, frižider, tinel, saloča, skala, persijane, taraca, kafa, spenza, kućak, skale, pituravati, prešiti, vanka*
- izrazi: *uru(i po dvije) vremena*
- okolinski govor: *gletati, vešeraj* (izrazi se tek posljednje vrijeme mogu čuti i u stonskome govoru iako mu izvorno ne pripadaju)

Svi su procjenjivači govor **Nase2** ocijenili ocjenom 2 –malo je promijenila pa je njezina srednja ocjena 2 – malo je promijenila. Ocjena se slaže s pretpostavkom da će govornici 2. skupine biti procijenjeni kao oni koji su malo promijenili svoj govor kao i s procjenom same govornice koja smatra da je svoj govor malo promijenila. Promjenom mjesta stanovanja ispitanica je promijenila okolinski govor te njezin zavičajni postaje manjinski u okolini, ali ostaje većinski u obitelji zbog čega ona nema potrebe prilagođavati svoj govor članovima obitelji. Ipak govornica **Nasa2** primjećuje da je radi lakšega sporazumijevanja s okolinom, pojedine riječi iz zavičajnoga zamijenila standardnim oblicima pa dio toga prenosi i u govor u obitelji čime se mogu objasniti i promjene u njezinu govoru.

3.2.4. Obilježja idiolekta govornice Zase3

Potvrđena su 4 od 12 obilježja. Potvrđena su obilježja navedena u (199).

(199)

2. Gubljenje: *ao- > o* u gl. pridjevu radnom: *upotrebljavo, reko, imo*

4. Zamjena dočetnih *m > n* u gl.: *bit, leć, poć, vozit se, reć, govorit, prebacit, odredit, pitat, prilagođavat, mislit*

5. Zamjena dočetnih *m > n* u im. riječi: *van*

10. Gubljenje zatvornika: *sa, (devet) i po*

Nisu potvrđena obilježja navedena u (200), ali su pronađena obilježja navedena u (201).

(200)

1. Zamjena $e > i$: -
3. Gubljenje: $ao > o$ u imenskim riječima: -
6. Zamjena dočetnih m u n u nepromjenjivim riječima: -
7. Depalataliziranje: -
8. Jotacija: $d + j > đ$: -
9. Jotacija $t + j > ć$: -
11. Infinitivna osnova gl. II. vrste: $-nu > -ni$: -
12. Prijedložno-padežna konstrukcije $kod + G > u + G$: -

(201)

- gubljenje završnoga i kod infinitiva: *napunit, zaledit, bit, renovirat, kuhat, radit, pripremat, imat sjedat, animirat, dodavat, odvojiti se, povući se, voziti*
- sažimanje $ao > o$: *ko*
- gubljenje početnoga zatvornika: *(t)ko*
- upitno-odnosna zamjenica $što > šta$
- ujednačeni oblici kondicionala: *voljela bi da govore književno*
- sažimanje broja: *dvaestreci sedmog*

Leksik

- stonski govor: *pjate, nono, none, vanka, otkle, bánda* (kada govori o leksiku svoje djece)
- razgovorni: *bome, skužila*
- okolinski/zagrebački: *kaj, poglèdati, poglèdao* (kada govori o jeziku svoje djece)

Svi su procjenjivači govor ispitanice **Zase3** ocijenili ocjenom 4 – dosta je promijenila pa je njezina srednja ocjena 4 – dosta je promijenila. Ocjena se slaže sa stavom govornice da je svoj govor promijenila, ali odstupa od pretpostavke da će govornici 3. skupine srednje promijeniti svoj govor. Govornica je **Zasa3** među stonskim govornicima ocijenjena najvišom ocjenom, a na promjene u njezinu govoru utjecalo je više čimbenika. Govornica **Zasa3** srednju je školu, fakultet, poslijediplomski studija završila u Zagrebu gdje se i zaposlila, a potom i udala. I u grupi imotskih govornika (**Mim2**) govornik sa završenim poslijediplomskim studijem ocijenjen je najvišom ocjenom što bi se moglo tumačiti da na promjenu zavičajnoga idioma

utječe stupanj školovanja. Osim školovanja i jezik kojim govori na poslu, a govori standardnim jezikom, utječe i na njezin obiteljski jezik. Treći je razlog činjenica da je suprugov govor različit od njezina zavičajnoga i od njezina okolinskoga. Naime, iako govornica **Zasa**³ ističe da suprug nije utjecao na njezin govor, jer se njemu ne može prema govoru odrediti iz kojega je kraja, upravo ta činjenica objašnjava zašto su ispitanici govornicu **Zasu**³ ovako ocijenili. Ona svoj govor ne pokušava prilagoditi okolinskome, nego suprugovu, zamjenjujući oblike iz zavičajnoga govora standardnim oblicima.

3.2.5. Obilježja idiolekta govornika Tasa³

Potvrđeno je 7 od 12 obilježja. Potvrđena su obilježja navedena u (202).

(202)

1. Zamjena $e > i$: *doli*
2. Gubljenje: $ao- > o$ u gl. pridjevu radnom: *došo (san/je), imo (san), mogo (san/bi), pošo bi, trebo (bi)*
3. Gubljenje: $ao- > o$ u imenskim riječima: *poso*
4. Zamjena dočetnih m u n u gl.: *(ni)san (došo, dobio, želio, imo, mogo, bio, govorio), mislin, ne moran, iman, kažen, ne znan*
8. Jotacija: $d + j > đ$: *đe, neđe, ođe*
10. Gubljenje zatvornika: *sa, ka, ura i po*
12. Prijedložno-padežna konstrukcije $kod + G > u + G$: *u Joza*

Nisu potvrđena obilježja navedena u (203), ali su pronađena obilježja navedena u (204).

(203)

5. Zamjena dočetnih $m > n$ u im. riječi: -
6. Zamjena dočetnih $m > n$ u nepromjenjivim riječima: -
7. Depalataliziranje: -
9. Jotacija $t + j > ć$: -
11. Infinitivna osnova gl. II. vrste: $-nu > -ni-$: -

(204)

- zamjena *ie > e*: *dole*
- gubljenje završnoga *i* kod infinitiva: *doć, ostat, vratit, bit, živjet, prebacit se, vratit se, popit, poć, prošetat, kupit, jest, spavat, pričuvat, dolazit, bacit, zagradelat, narezat, popričat, organizirat*
- gubljenje završnoga *i* kod čestica i veznika: *al'*
- sažimanje *ao > o*: *ko*
- gubljenje glasa *h*: *amo, svaća, odma*
- gubljenje središnjega zatvornika: *ovdje > ođe*
- upitno-odnosna zamjenica *što: šta*
- ujednačeni oblici kondicionala: *ja bi mogo sutra*
- izostavljanje naveska: *ja više ništa od tog ne koristim*
- deklinacija dvosložnoga muškoga imena koja završava na *-o*: *Jozo – Joza*
- gubljenje infinitivnoga nastavka: *moгу priča kako hoću*

Leksik

- stonski govor: *butigu, deda, gradelan zagradelat, zagradelamo, patata, prigana*
- suprugin zavičajni: *frigani kumpir*
- razgovorni: *aj*

Jedan je procjenjivač govor ispitanika **Tasa3** ocijenio ocjenom 2 – malo je promijenio, četvero ocjenom 3 – srednje je promijenio, te je njegova srednja ocjena 2,8 – srednje je promijenio. Ocjena se slaže sa stavom govornika da je svoj govor promijenio kao i s pretpostavkom da će govornici iz 3. skupine srednje promijeniti svoj govor. Na njegov je govor utjecalo školovanje u drugome gradu, promjena mjesta stanovanja te ženidba. Govornik **Tas3** oblike iz zavičajnoga idioma mijenja standardnima, a ne onima iz suprugina zavičajnoga ili okolinskoga govora. Iako ističe da na poslu može govoriti svojim zavičajnim, jer i ostali kolege tako govore, za očekivati je da i na poslu dolazi do stvaranja međujezika.

3.2.6. Obilježja idiolekta govornice Kase4

Potvrđeno je 5 od 12 obilježja. Potvrđena su obilježja navedena u (205).

(205)

2. Gubljenje: *ao- > o* u gl. pridjevu radnom: *reko, pričo*

3. Gubljenje: *ao- > o* u imenskim riječima: *poso*

4. Zamjena dočetnih *m > n* u gl.: *(ni)san (ostala, se doselila, se udala, živjela, htjela, zatrudnila, trebala, govorila), (ne) govorin, mislin, (ne) znan*

5. Zamjena dočetnih *m > n* u im. riječi: *svojon, mojon*

8. Jotacija: *d + j > đ: đe*

Nisu potvrđena obilježja navedena u (206), ali su pronađena obilježja navedena u (207).

(206)

1. Zamjena *e > i*: -

6. Zamjena dočetnih *m > n* u nepromjenjivim riječima: -

7. Depalataliziranje: -

9. Jotacija *t + j > ć*: -

10. Gubljenje zatvornika: -

11. Infinitivna osnova gl. II. vrste: *-nu > -ni-*: -

12. Prijedložno-padežna konstrukcije *kod + G > u + G*: -

(207)

- zamjena *ie > i*: *volila bi*

- zamjena *ie > e*: *dole*

- gubljenje završnoga *i* kod infinitiva: *ostavit, rodit, uredit, govorit, upotrijebit, deklinirat, bit, objašnjavat, reć, znat, otkrit, morat, promijenit, utjecat*

- sažimanje *ao > o*: *ko*

- upitno-odnosna zamjenica *što: šta*

- ujednačeni oblici kondicionala: *ko što bi ja voljela da ona reče*

- gubljenje infinitivnoga nastavka: *kad djeca budu veća mora ćemo to uredit*

Leksik

- stonski govor: *banja, šufit, nono, none, pantaruo, fali, dundo, đe, bicikla* (ž. r.), *minut*

- razgovorni/okolinski: *did, konoba; nu, di, pinjur* (samo govori u imotskom idiomu)

Jedna je procjenjivačica govor stonske govornice **Kase4** ocijenila ocjenom 2 – malo je promijenila, četvero ocjenom 3 – srednje je promijenila, te je njezina srednja ocjena 2,8 – srednje je promijenila. Ocjena se slaže sa stavom govornice da je svoj govor promijenila, ali odstupa od pretpostavke da će govornici 4. skupine dosta promijeniti svoj govor. Kao što je očekivano, govornica je promijenila svoj govor jer je manjinski u obitelji i u okolini. Govornica **Kasa4** ističe da katkada, kod kuće, oblike iz zavičajnoga govora mijenja oblicima iz standardnoga jer na taj način manje odudara od govora okoline kojim govori i njezin suprug, dok na poslu nastoji govoriti samo standardnim jezikom. Samo rijetko poseže za oblicima iz okolinskoga. Ipak ocjena je procjenjivača za jednu razinu niža od očekivane što se može objasniti težnjom da govornica čuvanjem svojega zavičajnoga govora pokazuje identitet u novoj sredini.

3.2.7. Obilježja idiolekta govornika Dasa4

Potvrđeno je 11 od 12 obilježja. Potvrđena su obilježja navedena u (208).

(208)

1. Zamjena $e > i$: *gori, doli, živili*
2. Gubljenje $ao- > o$ u gl. pridjevu radnom: *gledo (san), mogo (si), išo (san, je), pošo (san) sto (san), pripo se, pobjego, osto (sam), zabrijo*
3. Gubljenje: $ao- > o$ u imenskim riječima: *poso*
4. Zamjena dočetnih $m > n$ u gl.: *(je)san (kupio, gledo, proveo, išo, volio, pošo, sto, radio), mislin, (ne) znan, koristi, pričan, rečen*
5. Zamjena dočetnih $m > n$ u im. riječi: *braton, materon*
6. Zamjena dočetnih $m > n$ u nepromjenjivim riječima: *šezdeset osan*

7. Depalataliziranje: *postije*

8. Jotacija: $d + j > \acute{d}$: *de, neđe, ođe*

9. Jotacija $t + j > \acute{c}$: *ceo*

10. Gubljenje zatvornika: *dese, petnes, devedese (šeste), ka, ura i po*

12. Prijedložno-padežna konstrukcije $kod + G > u + G$: *u oca, u živina*

Nije potvrđeno obilježje navedeno u (209), ali su pronađena obilježja navedena u (210).

(209)

11. Infinitivna osnova gl. II. vrste: $-nu > -ni-$: -

(210)

- gubljenje završnoga *i* kod infinitiva: *ić, pustit, strašit, vrištat, plašit*
- gubljenje središnjega *i*: *(četres)četri, dvje godine*
- sažimanje $ao > o$: *ko*
- sažimanje $ae > e$: *petnes*
- gubljenje KV- > 0 : *vi(di)š, četres (četri), dvaespe*
- gubljenje glasa *h*: *svatiš*
- gubljenje središnjega zatvornika: *ovdje > ođe*
- upitno-odnosna zamjenica *što*: *šta*
- ujednačeni oblici kondicionala: *nije da nikad ne bi volio*
- sredstvo s prijedlogom *s(a)*: *s autom*
- navezak s prijedlogom *s*: *sa biciklom*
- gubljenje infinitivnoga nastavka: *De ne bi volio nika živje u Zagrebu?*
- A za živo m.r.jd. umjesto A za neživo: *igrali nogometa*

Leksik

- stonski govor: *tarace, kamare, banje, žmurice, vanka, živina, posteje, otamo, jediti se, bicikla (ž.r.), minut*
- razgovorni ili okolinski: *zabrijo je, kvart*

Troje procjenjivača ocijenilo je stonskoga govornika **Dasa4** ocjenom 2 – malo je promijenio, dvoje ocjenom 3 – srednje je promijenio, te je njegova srednja ocjena 2,4 – malo je promijenio. Ocjena se slaže sa stavom govornika da je svoj govor malo promijenio, ali ne i s pretpostavkom da će govornik 4. skupine dosta promijeniti svoj govor. Njegov je govor manjinski u obitelji i u okolini, pa on preuzima i neke riječi iz okolinskoga, ali govornik **Das4** kaže da ih u razgovoru posebno istakne, kao nešto strano. Svoj je govor najviše promijenio zbog supruge, ali u njihovu se obiteljskome jeziku dogodilo obrnuto. Govornik **Das4** ističe da je njegova supruga više promijenila svoj govor (iako je većinski), nego on, čime možemo objasniti činjenicu da je on za dvije jedinice ocijenjen bolje od očekivanoga. Govornik **Das4**, čiji je jezik manjinski, nije svoj govor trebao prilagođavati niti standardnom, niti većinskom supruginom budući da je ona mijenjala svoj govor i time se prilagodila njegovu zavičajnom idiomu.

3.3. Usporedbe

U ovomu će se potpoglavlju najprije opisati obilježja imotskih ispitanika, potom stonskih, a onda će se provjeriti koliko su početne pretpostavke točne.

3.3.1. Obilježja idiolekta imotskih ispitanika

Govornik s najviše očuvanih obilježja među imotskim govornicima je govornik **Iim4** u čijem je govoru od 18 obilježja potvrđeno 15, slijede govornici **Lim1** i **Eima3** svaki s trinaest očuvanih obilježja, zatim govornici **Iima2** i **Iim3** svaki s deset, govornici **Mima1** i **Mim2** devet i na kraju govornica **Aima4** s osam očuvanih obilježja. Iako govornik iz 4. skupine - **Iim4** ima najviše očuvanih obilježja, on je od procjenjivača ocijenjen kao govornik koji je zavičajni idiom promijenio više od govornika prve skupine - **Lima1** te istom ocjenom kao govornica treće skupine - **Eima3**. Jedino je u njegovu govoru potvrđen primjer šćakavizma (*ščap*) te gubljenja početnoga *o* u prilogu *vako*. Usporedivši njegov s govorima ispitanika **Lima1** i ispitanice **Eime3**, može se primijetiti da je u njegovu govoru više standardnih oblika nego u govoru **Lima1**, a rezultati su slični kao kod **Eime3**. Kod govornika **Iima4** ikavski je refleks jata 70%, kod govornika **Lima1** 88%, a kod govornice **Eime3** 78%. To primjećuje i jedan od procjenjivača tijekom ocjenjivanja njegova govora, zamijetivši da govornik **Iim4** kada govori o djetinjstvu, više upotrebljava ikavske oblike, nego kada pripovijeda o svakodnevnim temama. Kod govornika **Lima1** i govornice **Eime3** postotak je zamjene *e > i* 100% kod **Iima4** je 50%. U govoru imotskoga govornika **Lima1** potvrđeno je gubljenje glasa *h* u postotku 100% kao i zamjena *h* sa *v*, dok je kod govornika **Iima4** obilježje potvrđeno u postotku od 66% za gubljenje te 75% za zamjenu, a kod govornice **Eime3** postotak je gubljenja glasa *h* 33%, a zamjena nije potvrđena. Deset obilježja potvrđeno je u govoru ispitanice 2. skupine – **Iime2** te govoru ispitanika 3. skupine - **Iima3** koji dijele istu srednju ocjenu procjenjivača (2,4). Po devet je obilježja potvrđeno u govoru ispitanice 1. skupine **Mime1** i ispitanika druge skupine **Mima2** te osam, najmanje, u govoru ispitanice 4. skupine - **Aime4**. Unatoč tome ispitanice **Aima4** i **Mima1** imaju nižu ocjenu procjenjivača od ispitanika

Mima2 koji od svih imotskih govornika ima najvišu ocjenu prema kojoj je od svih ispitanika najviše promijenio zavičajni idiom. Kao i u slučaju prvih govornika, iako ispitanik **Mim2** ima više potvrđenih obilježja nego ispitanica **Aima4** te jednako kao ispitanica **Mima1**, u njegovu je govoru najviši postotak standardnih oblika, dok pojava dijalektalnih oblika ni u jednom obilježju ne prelazi 66%.

Kod svih su govornika, s različitim postotkom pojavnosti, sačuvana sljedeća obilježja: ikavski refleks jata, zamjena $e > i$, gubljenje glasa i , gubljenje $ao > o$, zamjena dočetnih $m > n$ u glagolima i u imenskim riječima te gubljenje glasa h . Kod pet su govornika potvrđena sljedeća obilježja: zamjena glasa h glasom v , onepčanje/palataliziranje glasova, ujednačeni oblici Dmn., Lmn., Imn. u svih sklonjivih riječi, zadržavanje nenepčanih otvorničkih nastavaka, oblik glagol moći $> more$, upitni prilog gdje $> di$. Dvoje govornika u glagolskom pridjevu radnom m.r. jd. umeće između u i o glas j , dok je zamjena $a > i$ kod osobne zamjenice potvrđena također kod dvoje govornika. Samo je u govoru jednoga govornika potvrđen primjer šćakavizma te gubljenja početnoga o . Prema teoriji istaknutosti obilježja koje govornici smatraju istaknutima, obilježenima, u najmanjem će se postotku pojavljivati u govoru te će iz govora prva nestati. Prema ovoj teoriji upravo ova posljednja obilježja, koja se pojavljuju samo kod jednoga ili dva govornika, možemo smatrati takvima, dok su obilježja poput ikavskoga refleksa jata ili zamjene $m > n$ prihvaćena, neobilježena te su potvrđena u svim analiziranim govorima.

3.3.2. Obilježja idiolekta stonskih ispitanika

Među stonskim je ispitanicima govornik s najviše očuvanih obilježja govornik **Das4**, u čijem je govoru od 12 obilježja potvrđeno 11, slijede govornici iz prve skupine: govornica **Lasa1** s 10 te govornik **Zas1** s 9. Kod govornice iz druge skupine - **Nase2** potvrđeno je 8 očuvanih obilježja, slijedi govornik **Tas3** sa 7, govornica **Kasa4** s 5 te govornica **Zasa3** s četiri očuvana obilježja. Kao i u skupini imotskih govornika najviše očuvanih obilježja nalazimo kod muškoga govornika iz četvrte skupine koji ima više očuvanih obilježja od govornika prve i govornice druge skupine, ali je od ispitanika ocijenjen višom ocjenom, kao govornik koji je svoj zavičajni idiom promijenio više od ispitanice **Lase1** i ispitanika **Zasa1**. Ovo se može

tumačiti većom pojavnošću standardnih oblika u njegovu govoru nego u govoru ispitanika iz prve skupine – govornice **Lase1** i govornika **Zasa1**. Tako je: postotak zamjene $m > n$ u glagola kod govornika **Zasa1** 92%, kod govornice **Lase1** 90 %; jotacije kod govornika **Zasa1** 100%, kod govornice **Lase1** 90%, dok je kod govornika **Dasa4** u istim obilježjima postotak niži: 78%, odnosno 50%. Iako govornica **Nasa2** u ovim obilježjima ima postotak niži od postotka kod govornika **Dasa4** (59% i 66%) te manje potvrđenih specifičnih obilježja, ispitanici su njezin govor ocijenili nižom ocjenom od govora muškoga govornika iz 4. skupine - **Dasa4**. Ispitanici su u svojim komentarima pokušali objasniti kako su ocjenjivali govornike te su govornice **Lasu1** i **Nasu2** istaknuli kao one koje imaju zatvoreniji izgovor glasa *a* što je vjerojatno i utjecalo na njihove ocjene. Troje govornika s najvišim ocjenama ispitanika imaju očekivano i najmanje potvrđenih obilježja u svojem govoru kao i postotak njihove pojavnosti.

Kod svih su govornika, s različitim postotkom pojavnosti, sačuvana dva obilježja: sažimanje $ao- > o$ u gl. pridjevu radnom i zamjena dočetnih $m > n$ u gl. Zamjena $m > n$ u imenskih i nepromjenjivih riječi nije potvrđena kod svih govornika, a i kod glagola je pod jakim utjecajem standardnoga oblika te je zabilježen visok postotak standardnih oblika kod govornika. Dva obilježja pokazuju visoku rezistentnost: gubljenje završnih zatvornika te jotacija $d + j > \check{d}$ dok je jotacija $t + j > \acute{c}$ potvrđena kod samo dvoje govornika (samo u gl. *htjeti*: *ceo*, *cela*). Ipak i jotacija $d + j > \check{d}$ ograničena je najčešće na ograničen broj leksema gdje se koristi isti modeli (*đe*, *neđe*, *ođe*). Prijedložno-padežnu konstrukciju $kod + G > u + G$ nalazimo kod pet govornika, a kod četvero zamjenu $e > i$ te sažimanje $ao- > o$ u imenskim riječima. Depalataliziranje je potvrđeno kod troje govornika, ali je očit pomak prema standardnim oblicima. Samo jedan govornik zamjenjuje $nu > -ni-$ u gl. II. vrste, ali u ovome slučaju treba misliti i na učestalost pojavljivanja.

3.3.3. Pretpostavke i rezultati

H1

Okomito višejezični govornici odabiru standardni idiom kada mijenjaju svoj materinski idiom jer je različit od jezika drugih članova obitelji ili okoline.

Usporedbom svih ispitanika potvrđena je prva pretpostavka prema kojoj se okomito višejezični govornici, čiji je vlastiti materinski idiom različit od jezika drugih članova obitelji ili okoline, nastoje približiti standardnom modelu kada mijenjaju svoj zavičajni idiom. Većina ispitanika, koji su vlastiti materinski idiom ocijenili promijenjenim, sama navodi da oblike iz zavičajnoga idioma zamjenjuju standardnima, a to potvrđuju i procjenjivači i opis obilježja njihova govora. Takav je stav među svim govornicima stonskoga idioma. Jedino govornik **Das4**, koji smatra svoj materinski idiom promijenjenim, napominje da se koristi izrazima iz okolinskoga, dok standardni idiom ne spominje. Međutim, analiza njegova govora pokazuje da oblike iz materinskoga zamjenjuje standardnim oblicima. Govornik **Zas1** ne smatra svoj idiom u obitelji promijenjenim, ali ističe da se na poslu koristi standardom. Njegov su govor procjenjivači ocijenili kao malo promijenjen, premda se pretpostavljalo da govornici prve skupine neće mijenjati svoj zavičajni idiom (poput govornice **Lase1** te govornika **Lima1**). Iako je slika imotskih govornika raznovrsnija pa uz **Lima1** (koji svoj zavičajni idiom smatra nepromijenjenim, u skladu s ocjenom procjenjivača) i dvije ispitanice **Iima2** i **Eima3** smatraju svoj idiom nepromijenjenim jer se u obitelji služe svojim materinskim idiomom, ali navode da se na poslu koriste standardnim jezikom, dok su njihov govor procjenjivači ocijenili kao malo promijenjen. Međutim, analiza idiolekta pokazuje da svi ispitanici, čak i oni čije su govore procjenjivači ocijenili nepromijenjenima, svoj idiom u većoj ili manjoj mjeri nastoje približiti standardu ili su oblike iz zavičajnoga nesvjesno zamijenili standardnima (to se odnosi na ispitanike koji svoj zavičajni idiom ne smatraju promijenjenim).

H2

Kada im je materinski idiom različit od idioma drugih članova obitelji ili okoline, okomito višejezične govornice sklonije su mijenjati svoj zavičajni idiom od govornika.

Usporedba žena i muškaraca iz pojedine skupine prema očuvanosti zavičajnoga idioma nije potvrdila drugu pretpostavku. Po jedan govornik i govornica nisu promijenili svoj govor (mod i medijan 1, prosjek 1), a po jedan su ga dosta promijenili (mod i medijan 4, prosjek 4 i 4,2). Od onih koji su ga promijenili, kada se promatraju svi zajedno umjesto podjela po skupinama, ocjene su podjednake, s malom razlikom u korist govornica, ali nedostaje jedan ispitanik.

U prvoj skupini imotskih govornika govornica **Mima1** više je promijenila zavičajni idiom od govornika **Lima1**, dok u skupini stonskih govornika govornica **Lasa1** nije promijenila svoj govor, a govornik **Zas1** jest. U drugoj skupini nedostaje muški govornik stonskoga idioma. Dvije govornice imaju podjednake očekivane rezultate – malo su promijenile svoj govor, dok je jedini govornik **Mim2** znatno promijenio svoj idiom⁹. U trećoj je skupini oboje ispitanika ocijenjeno niže nego što se očekivalo, pri čemu je ocjena govornice **Eime3** niža od ocjene govornika **Iima3** (**Eima3** – 1,6, a **Iim3** – 2,4). Najvišu je ocjenu među svim govornicima stonskoga i u ovoj skupini dobila govornica **Zasa3** jer je više od govornika **Tasa3** promijenila svoj idiom. U četvrtoj skupini podjednaki su rezultati kod ženskih i muških govornika: govornice su svoj zavičajni govor promijenile manje od očekivanoga (**Aima4** – 3,4, **Kasa4** – 2,8), ali više od govornika (**Iim4** – 1,6, **Das4** – 2,4) koji za dvije razine odstupaju od očekivane ocjene. Jednak je broj žena i muškaraca koji odstupaju od očekivane ocjene, bilo da mijenjaju svoj idiom više od očekivanoga (dvije govornice: **Mima1** i **Zasa3** te dva govornika: **Mim2** i **Zas2**), bilo da ga mijenjaju manje od očekivanoga (tri govornice: **Eima3**, **Aima3**, **Kasa4** i tri govornika: **Iim3**, **Iim4**, **Das4**). Iako je raspon ocjena različit – od jedinice do petice, pri čemu je samo jednomu govorniku jedan procjenjivač dao ocjenu pet, srednja je ocjena svih govornika, ali i obiju skupina (imotske i stonske) 2,4, što bi značilo da su govornici malo promijenili svoj govor.

9

O promjeni kod govornika **Mim2** vidi u potpoglavlju 3.1.4. te u daljnjem tekstu.

H3

Okomito višejezični govornici zamjenjuju svoje lekseme standardnima i okolinskima kada su oni nerazumljivi ostalim članovima obitelji.

Treća je pretpostavka **djelomično** potvrđena: okomito višejezični govornici posežu za standardnim i okolinskim oblicima na leksičkoj razini kada su govornikovi materinski leksemi nerazumljivi ostalim članovima obitelji. Od petnaest ispitanika njih šestero (**Mima1**, **Mim2**, **Iim3**, **Aima4**, **Nasa2**, **Zasa3**, **Tas3**, **Kasa4**) lekseme iz zavičajnoga idioma zamjenjuje leksemima iz standarda, najčešće uz objašnjenje radi izbjegavanja mogućih nesporazuma ili dodatnih objašnjavanja. Dvoje stonskih ispitanika (**Kasa4** i **Das4**) koriste se i leksemima većinskoga idioma, koji je ujedno i idiom supruge, odnosno supruge, ali to u govoru posebno naglašavaju. Ispitanici prve skupine (**Lasa1** i **Zas1**) također posežu za leksičkim posuđivanjem iz manjinskoga idioma supružnika, ali **Lasa1** ističe da se tim izrazima koristi samo u šali. Ispitanici koji ne navode da se u obitelji koriste leksemima iz drugih idioma, ujedno su i ispitanici koji su svoj govor ocijenili kao nepromijenjen (**Lim1**, **Iima2**, **Eima3**) ili malo promijenjen (**Iim4**).

H4

Pojedinačni čimbenici, poput školovanja ili odrastanja izvan obitelji zbog različitih životnih prilika ili posla utječu na znatnije promjene u idiomu okomito višejezičnih govornika.

Pojedinačni čimbenici, poput školovanja ili odrastanja izvan obitelji zbog različitih životnih prilika, utječu na znatnije promjene u idiomu okomito višejezičnoga govornika. Posao, kao bitna sastavnica života svakoga govornika, utječe na povoljan položaj koji ima standard u odnosu prema ostalim idiomima pri odabiru u okomitoj višejezičnosti. Ova je pretpostavka potvrđena među ispitanicima koji pripadaju različitim skupina (**Mima1**, **Iima2**, **Mim2**, **Eima3**, **Iim3**, **Aima4**, **Zas1**, **Zasa3**, **Tas3**, **Kasa4**). U prvoj skupini govornika nalaze se ispitanici koji ne potvrđuju ovu pretpostavku. Ovo se može tumačiti činjenicom da ispitanici koji oblike iz svoga zavičajnoga idioma mijenjaju standardnima i čiji su govor procjenjivači ocijenili kao promijenjen (govornica **Mima1** i govornik **Zas1**) rade kao nastavnici u školi, dok govornik **Lim1** i govornica **Lasa1** na poslu ne moraju govoriti standardnim jezikom. Ispitanice **Zasa3** i **Kasa4** smatraju da su svoj zavičajni idiom promijenile, a kao razlog također navode posao. Ispitanica **Zasa3** nastavnica je klavira, a **Kasa4** učiteljica u osnovnoj školi. Promjena njihova idioma, kao i idioma ispitanice **Mime1** i **Zasa1** u skladu je sa studentskim ispitivanjima o prihvatljivosti pojedinih hrvatskih govora (Mildner 2009) u kojima je najviša kritičnost s obzirom na zanimanja izražena prema govoru nastavnika. Troje ispitanika (**Mim2**, **Iim3**, **Aima4**) ističu standardni idiom kao najpoželjniji u svojem poslovnome okruženju, a bave se različitim oblicima prodaje. Govornici koji nisu isticali prednost standardnoga idioma na svojim poslovima trojica su muških govornika (**Iim4**, **Tas3** i **Das4**) i jedna govornica (**Nasa2**). Sva su trojica ispitanika inženjeri, od kojih prva dvojica rade u privatnim, a treći u gradskoj tvrtki, dok je ispitanica **Nasa2** kućanica. Može se zaključiti da posao kojim se pojedinac bavi utječe na jezik pojedinca pa tako i na obiteljski jezik pojedinca u većoj mjeri nego što se pretpostavljalo.

Ocjene govornika **Mima2** najviše odstupaju od očekivane. Iako se smatralo da će govornici druge skupine malo promijeniti svoj idiom, **Mim2** ima dosta promijenjen govor, jedini je od svih procjenjivača dobio ocjenu 5. **Mim2** jedini je iz skupine imotskih govornika sa završenim poslijediplomskom studijem (isto kao i ispitanica **Zasa3** koja je prema ocjenama procjenjivača među stonskim govornicima najviše promijenila svoj govor), no odstupanje od

dvije razine ne može se tumačiti samo stupnjem obrazovanja. Vjerojatnije je da je na promjene u njegovu idiomu utjecalo izbivanje iz vlastite obitelji jer je ispitanik zbog zdravstvenih razloga nekoliko godina u ranome djetinjstvu proveo u drugome gradu gdje bio izložen drugim dijalektima i govorima. Prema mnogim ispitanicima školovanje je važan čimbenik u oblikovanju idioma (**Mima1**, **Lim1**, **Mim2**, **Aima4**, **Zas1**, **Zasa3**, **Tas3**, **Kas4**). Na promjene utječe i obiteljska situacija jer govornici ističu da na određeni način govore upravo zbog svoje djece jer žele da i oni tako govore (**Mima1**, **Iima2**, **Mim2**, **Zasa3**, **Tas3**, **Kasa4**). Osim toga svijest o vrijednosti vlastitoga idioma kojim iskazuju identitet i pripadnost vlastitoj jezičnoj zajednici (**Eima3**, **Iim4**, **Lasa1**, **Kasa4**, **Das4**), status materinskoga i okolinskoga idioma u društvu i obitelji (**Iima2**, **Eima3**, **Iim3**), želja za vlastitim identitetom u situaciji kada se ne može služiti materinskim (**Kasa4**), sve to čini splet pojedinačnih, različitih čimbenika koji utječe na promjene idioma.

Ova je pretpostavka općenito potvrđena, no neka bi buduća istraživanja dala jasniji uvid koji to pojedinačni čimbenici imaju ključnu ulogu u oblikovanju idiolekta.

H5

Okomito višejezični govornici nisu uvijek svjesni promjena vlastitoga materinskoga idioma u okomito višejezičnoj zajednici.

Ova je pretpostavka potvrđena. Uspoređeno je mišljenje ispitanika o vlastitome idiomu, koliko su ga promijenili, te dojam procjenjivača o njihovoj promjeni. U skupini imotskih govornika samo se kod trojice govornika (**Lim1**, **Iim3**, **Iim4**) slažu vlastiti stav i dojam procjenjivača, u skupini stonskih govornika čak kod pet ispitanika (**Lasa1**, **Zas1**, **Nasa2**, **Tas3**, **Das4**). Kod ostalih ispitanika ocjena odstupa od dojma procjenjivača (**Eima3**, **Iima2**, **Mima1**, **Aima4**, **Mim2**, **Zasa3**, **Kasa4**).

Udio najistaknutijih obilježja zavičajnoga idioma djeluje na dojam procjenjivača o promjeni ispitanikova govora.

Hipoteza prema kojoj dojam procjenjivača o idiomu okomito višejezičnoga govornika ovisi o udjelu dijalektalnih i standardnih ili okolinskih obilježja u govoru pojedinoga ispitanika djelomično je potvrđena. Već su u potpoglavljima 3.3.1. i 3.3.2. opisana obilježja skupine imotskih i stonskih govornika te je uočeno kako ispitanici s najviše potvrđenih obilježja pojedinoga idioma nisu od procjenjivača ocijenjeni najnižom ocjenom - kao govornici koji su najmanje promijenili zavičajni idiom. Promatrajući pojedine skupine možemo zaključiti da su u skupini imotskih govornika ispitanici s potvrđenih 10 i više obilježja ocijenjeni od procjenjivača kao govornici koji uopće nisu ili kao govornici koji su malo promijenili svoj zavičajni idiom. Ispitanici kod kojih je potvrđeno manje od 10 obilježja ocijenjeni su kao govornici koji su srednje ili dosta promijenili svoj zavičajni idiom. U skupini stonskih govornika ispitanici s potvrđenih 8 i više obilježja ocijenjeni su od procjenjivača kao govornici koji uopće nisu ili kao govornici koji su malo promijenili svoj zavičajni idiom. Ispitanici kod kojih je potvrđeno manje od 8 obilježja ocijenjeni su kao govornici koji su srednje ili dosta promijenili svoj zavičajni idiom. Promatrajući udio dijalektalnih oblika kod skupine imotskih ispitanika s potvrđenih 8 i više obilježja, uočava se određena pravilnost. Postotak dijalektalnih obilježja: ikavski refleks jata, sažimanje $ao > 0$, zamjena dočetnih $m > n$ kod svih je ispitanika od 70 – 100%. Udio je veći kod onih ispitanika čiji je dojam od procjenjivača da su svoj govor manje promijenili, odnosno čije su ocjene niže. Ipak ne može se ne primijetiti da je kod dviju ispitanica, koje imaju manje od 8 potvrđenih obilježja, a dojam je procjenjivača da su srednje promijenile svoj idiom, postotak u pojedinim obilježjima veći nego kod prve skupine u kojoj su ispitanici malo, ili uopće nisu mijenjali svoj idiom. Samo je postotak zamjene $m > n$ kod ispitanice **Mime1** manji nego kod ostalih ispitanika (64%), osim kod ispitanika **Mima2**. Možemo zaključiti da je osim broja obilježja, važan i udio dijalektalnih oblika, ali i uporaba dijalektalnih leksema. Obje ispitanice ističu da zbog svojih suprugâ, čiji su zavičajni idiomi različiti od njihovih, lekseme iz zavičajnoga idioma zamjenjuju standardnima. Tako su u analizi idiolektâ ispitanica **Aime4** i **Mime1** od zavičajnih leksema zabilježeni samo *mater*, *ćaća*, kod **Mime1** još i *ćaćin* te *undan* i *tute*, ali samo kao primjer imotskoga leksika koje koristi jedino njihova kći, a koji je naučila u vrtiću. Iako u govoru ispitanika **Mima2** ima više potvrđenih obilježja nego kod ispitanice **Aime4** te jednako

kao kod govornica **Mime1**, u njegovu je govoru najviši postotak standardnih oblika, dok pojava dijalektalnih oblika ni u jednom obilježju ne prelazi 66%.

Kao i u skupini imotskih govornika, kod stonskih govornika najviše je obilježja potvrđeno kod govornika iz četvrte skupine (**Das4**) koji ima više očuvanih obilježja od govornika prve (**Lasa1**, **Zas1**) i govornice druge skupine (**Nase2**), a koji su prema dojmu procjenjivača govor manje mijenjali. Ovo se može tumačiti većom pojavnošću standardnih oblika u njegovu govoru nego u govoru govornika iz prve skupine. Postotak zamjene $m > n$ u glagola kod govornika **Zasa1** je 92%, kod govornice **Lase1** 90 %, jotacije kod govornika **Zasa1** 100%, kod govornice **Lase1** 90%, dok je kod govornika **Dasa4** u istim obilježjima postotak niži: 78% , odnosno 50%. Iako govornica **Nasa2** ima manje potvrđenih specifičnih obilježja, te postotak niži od postotka kod govornika **Zasa1** i **Dasa4** (59% i 66%), ispitanici su njezin govor rangirali kao drugi s obzirom na očuvanost zavičajnoga idioma. Procjenjivači su u svojim komentarima pokušali objasniti prema kojim su kriterijima ocjenjivali govornike te su govornice **Lasu1** i **Nasu2** istaknuli kao one koje imaju zatvoreniji izgovor glasa *a*, što je među ostalim i utjecalo na njihove ocjene. Osim specifičnoga izgovora otvornika, ispitanica se u većoj mjeri od ostalih služila zavičajnim leksikom što je vidljivo u analizi idiolekta. Kod skupine ispitanika u čijemu je govoru potvrđeno sedam i manje obilježja te su prema ocjenjivačima srednje ili dosta mijenjali zavičajni idiom, slika je jasnija. Što je viša ocjena procjenjivača to je manji broj potvrđenih obilježja i udio dijalektalnih oblika.

4. ZAKLJUČAK

U ovom su radu istraživani govori pojedinaca čiji je vlastiti materinski idiom različit od jezika drugih članova obitelji ili okoline. Odabrani su govornici sa završenom srednjom školom i fakultetom jer bi završetkom školovanja svi govornici trebali postati okomito višjezični govornici koji vladaju svojim zavičajnim idiomom i standardnim jezikom te trećim idiomom koji je različit od njihova, a može biti okolinski ili supružnički. Govornici su podijeljeni u četiri skupine, a njihovi idiomi pripadaju jednoj od sljedeće četiri skupine: I. većinski u obitelji i u okolini, II. većinski u obitelji, a manjinski u okolini, III. jezik je članova obitelji međusobno različit i manjinski u okolini, IV. manjinski u obitelji i u okolini. Prema početnim pretpostavkama svi govornici ne mijenjaju jednako svoj zavičajni idiom. Tako govornici iz prve skupine svoj zavičajni idiom neće mijenjati, govornici druge skupine promijenit će ga malo, srednje će promijeniti govornici iz treće skupine, a najviše govornici iz četvrte skupine.

Tijekom rada potvrđeno je da nisu sve promjene zavičajnoga idioma ispitanika u okomito višjezičnoj zajednici u skladu s početnim pretpostavkama. Tako je uočeno da promjene u idiomima ispitanika ne ovise samo o položaju koji idiom ima u okomito višjezičnoj zajednici, već su rezultat spleta različitih čimbenika. Zbog toga se promjene ne događaju u skladu s podjelom prema skupinama, a to potvrđuju i procjenjivači kao i opis obilježja govora ispitanika.

U radu je postavljeno šest pretpostavki od kojih su tri u potpunosti potvrđene, dvije djelomično, a jedna pretpostavka nije potvrđena.

Prema prvoj potvrđenoj pretpostavci okomito višjezični govornici odabiru standardni idiom kada mijenjaju svoj materinski idiom jer je različit od jezika drugih članova obitelji ili okoline. Kod svih je govornika, u većoj ili manjoj mjeri, primijećen pomak prema standardu. Gotovo svi govornici ističu da oblike iz zavičajnoga idioma zamjenjuju oblicima iz standardnoga, a samo rijetki preuzimaju oblike iz okolinskoga. Preuzimajući oblike iz standardnoga jezika, govornici preuzimaju kulturne i društvene obrasce prihvatljive svima, ne izdvajaju se iz sredine kao kada se koriste isključivo zavičajnim idiomom. Služeći se standardnim jezikom, ne odriču se vlastita identiteta kao u slučaju kada bi zavičajni idiom zamijenili okolinskim ili supružničkim. Kada mijenjaju svoj zavičajni idiom, govornici posežu za standardnim jezikom koji, premda nije posve prirodno i spontano nastao, već je svjesno oblikovan, on je oblikovan na prirodnome govoru, na štokavskoj osnovici koja je

govornicima bliska. Standardni je jezik kulturno i društveno nadređen ostalim idiomima te se rabi u službenome sporazumijevanju, a gotovi svi ispitanici ističu kako na poslu govore standardnim jezikom.

Okomito višejezične govornice sklonije su mijenjati svoj zavičajni idiom od govornika kada im je materinski idiom različit od idioma drugih članova obitelji ili okoline. Utvrđeno je da po jedan govornik i govornica nisu promijenili svoj govor, a da su po jedan govornik i govornica dosta promijenili. Promatrajući zajedno sve ispitanike koji su promijenili svoj govor, ocjene su za žene i muškarce podjednake, s malom razlikom u korist govornica, ali budući da nedostaje jedan ispitanik, pretpostavka nije potvrđena.

Djelomično je potvrđena treća pretpostavka prema kojoj okomito višejezični govornici zamjenjuju svoje lekseme standardnima ili okolinskim kada su oni nerazumljivi ostalim članovima obitelji. Od petnaest ispitanika njih šestero lekseme iz zavičajnoga idioma zamjenjuje leksemima iz standarda objašnjavajući da na taj način žele izbjeći moguće nesporazume ili dodatna objašnjavanja. Četvero ispitanika poseže za leksičkim posuđivanjem iz idioma supružnika. Pri tom je kod dvoje ispitanika supružnički idiom ujedno i većinski u okolini, dok je kod ostalih dvoje supružnički idiom manjinski u obitelji i u okolini.

Općenito je potvrđena pretpostavka prema kojoj pojedinačni čimbenici utječu na znatnije promjene u idiomu okomito višejezičnih govornika. Budući da su svi govornici sa završenim fakultetom školovanje nastavili u drugom gradu, njihov je zavičajni postao manjinski u novoj okolini. Pretpostavka je da su na fakultetu govorili standardnim jezikom, ali su se susretali i družili s govornicima iz drugih krajeva koji su govorili idiomima različitim od njihova što neki ispitanici i ističu kao mogući čimbenik promjene u vlastitome govoru. Od pojedinačnih čimbenika može se izdvojiti odrastanje izvan obitelji zbog različitih životnih prilika te posao koji ima najvažniji utjecaj na odabir standarda u okomitoj višejezičnosti jer većina ispitanika ističe da na poslu govore, nastoje govoriti, ili barem misle da govore standardnim jezikom. Osim spomenutih, na idiom ispitanika utječu i djeca zbog kojih, kako ispitanici ističu, žele sačuvati svoj materinski idiom te na taj način prenijeti i dio zavičajnoga identiteta ili svoj govor mijenjaju upravo zbog njih, ako govor njihove djece pripada okolinskome. Kao pojedinačni čimbenici mogu se izdvojiti svijest o vrijednosti vlastitoga idioma jer se njime iskazuje identitet i pripadnost vlastitoj jezičnoj zajednici, zatim status materinskoga i

okolinskoga idioma u društvu i obitelji, želja za uklapanjem u govornu sredinu ili pak želja za vlastitim identitetom u situaciji kada se ne može služiti materinskim.

Usporedbom mišljenja ispitanika o vlastitome idiomu s dojmom procjenjivača o njihovoj promjeni potvrđena je pretpostavka prema kojoj okomito višejezični govornici nisu uvijek svjesni promjena vlastitoga materinskoga idioma u okomito višejezičnoj zajednici. Tako se kod osmero ispitanika slaže vlastiti stav i dojam procjenjivača, dok kod ostalih ispitanika ocjena odstupa od dojma procjenjivača.

Djelomično je potvrđena pretpostavka prema kojoj udio najistaknutijih obilježja zavičajnoga idioma djeluje na dojam procjenjivača o promjeni ispitanikova govora. I u skupini imotskih i u skupini stonskih govornika, ispitanici s više potvrđenih obilježja ocijenjeni su od procjenjivača kao govornici koji uopće nisu ili kao govornici koji su malo promijenili svoj zavičajni idiom, dok su ispitanici kod kojih je potvrđeno manji broj obilježja ocijenjeni kao govornici koji su srednje ili dosta promijenili svoj zavičajni idiom. Ipak i među njima postoje iznimke. Naime, i u skupini imotskih i stonskih ispitanika, uočeno je kako ispitanici s najviše potvrđenih obilježja pojedinoga idioma nisu od procjenjivača ocijenjeni najnižom ocjenom - kao govornici koji su najmanje promijenili zavičajni idiom. Promatrajući idiolekt pojedinih ispitanika uočeno je da je osim broja potvrđenih relevantnih obilježja važan i udio dijalektalnih oblika u idiolektu ispitanika. Tako neki ispitanici imaju jednak broj potvrđenih obilježja, ali ispitanik s manjim udjelom dijalektalnih oblika ocijenjen je kao onaj koji je više promijenio zavičajni idiom. Analizom idiolekta utvrđeno je da su ispitanici koji se u većoj mjeri koriste leksemima iz zavičajnoga idioma, ocijenjeni kao oni koji su malo promijenili svoj govor, unatoč tome što je u njihovu govoru potvrđen manji broj obilježja kao i udio dijalektalnih obilježja, nego kod ostalih ispitanika koji su isto ili slično ocijenjeni. Može se zaključiti da na dojam, osim broja i udjela relevantnih obilježja, važnu ulogu ima i uporaba zavičajnih leksema.

Kako bi se istražio idiolekt okomito višejezičnoga govornika, govornici su odabrani prema svome zavičajnome idiomu. Na taj je način uočeno koja su obilježja imotskoga i stonskoga idioma postojana, a koja su podložna promjenama i nestajanju. Kod svih imotskih govornika, s različitim postotkom pojavnosti, sačuvana su sljedeća obilježja: ikavski refleks jata, gubljenje glasa *i*, sažimanje *ao > o*, zamjena dočetnih *m > n* u glagolima i u imenskim riječima te gubljenje glasa *h* što znači da su ta obilježja najpostojanija. Kod pet je govornika

potvrđena zamjena glasa *h* glasom *v*, onepčanje, tj. palataliziranje glasova, ujednačeni oblici Dmn., Lmn., Imn. u svih sklonjivih riječi, zadržavanje nenepčanih otvorničkih nastavaka, obl. glagol moći > *more*, upitni prilog gdje > di. Samo je kod dvoje govornika potvrđeno umetanje glasa *j* između *u* i *o* u glagolskome pridjevu radnome m.r. jd. kao i zamjena *a* > *i* kod osobne zamjenice. U govoru samo jednoga govornika potvrđen je primjer šćakavizma te gubljenja početnoga *o*.

U stonskome je govoru sustavno sažimanje *ao-* > *o* u gl. pridjevu radnome i zamjena dočetnih *m* > *n* u gl. Međutim, zamjena *m* > *n* u imenskih i nepromjenjivih riječi nije potvrđena kod svih govornika, a i kod glagola je pod jakim utjecajem standardnoga oblika te je zabilježen visok postotak standardnih oblika. Učestalo je gubljenje završnih zatvornika te jotacija *d + j* > *đ* dok je jotacija *t + j* > *ć* potvrđena kod samo dvoje govornika (samo u gl. *htjeti*: *ćeo*, *ćela*). Ipak i jotacija *d + j* > *đ* ograničena je najčešće na ograničen broj leksema gdje se koristi isti modeli (*đe*, *neđe*, *ođe*). Prijedložno-padežna konstrukcija *kod + G* > *u + G* potvrđena je kod pet govornika, a kod četvero zamjena *e* > *i* te gubljenje *ao-* > *o* u imenskim riječima. Kod najmanjega se broja govornika pojavljuje odnepčanje ili depalataliziranje, koje se pojavila kod troje govornika te je očit pomak prema standardnim oblicima.

Budući da je za potrebe rada snimljen mali broj ispitanika i analiziran njihov govor, a njihov je govor ocijenio mali broj procjenjivača, spoznaje dobivene ovim istraživanjem mogu poslužiti kao temelj budućim istraživačima za opsežnija, kvantitativna istraživanja. Isto bi tako trebalo provjeriti koliko dobivene spoznaje odgovaraju jezičnoj proizvodnji i stavovima ostalih hrvatskih dijalekata, budući da su istraženi štokavski znatno bliži standardu nego kajkavski i čakavski pa bi se slika kod njih mogla i razlikovati.

5. POPIS LITERATURE

Bašić, M. (2012). Kvantitativna sociolingvistička analiza crikveničkoga govora, doktorski rad.

Bašić, M. i Malnar Jurišić, M. (2016). Hrvatska dijalektološka istraživanja – ščera, danas, jutra. *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, 40, 63 -74.

Bechert, J. i Wildgen, W. (1991). *Einführung in die Sprachkontaktforschung*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Beritić, L. (1954). Stonske utvrde. Dubrovnik, Anali, HID, III.

Blažeka, Đ: (2005). Međimurski dijalekt. Čakovec. Matica hrvatska.

Bloomfield, L. (1933). *Language*. New York. Holt.

Bošnjak Botica, T. (2009). Promjene u lovrečkom govoru – pedesetak godina od Šimundićevih istraživanja. Dani dr. Mate Šimundića. Lovreć – Split, 4. – 5. studenoga

Bošnjak Botica, T. (2013) Opća načela podjela na glagolske vrste u hrvatskome u perspektivi drugih bliskih jezika, *Lahor* 15:63-90.

Bošnjak Botica, T., Jelaska, Z. (2012) Proizvodnja glagolskih vrsta u izvornih i inojezičnih govornika hrvatskoga, SIH, Zagreb, 5. i 6. srpnja

Bošnjak Botica, T. i Menac-Mihalić, M. (2006). Vokalizam i akcentuacija govora Lovreća. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 32, Zagreb, 25–41.

Brozović, D. (1970). *Standardni jezik*, Zagreb, Matica hrvatska

Brozović, D. (1976). O suvremenoj zadarskoj miksoglotiji i o njezinim društveno-povijesnim i lingvističkim pretpostavkama. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 14/15; 49—63.

Brozović, D. (1988). Čakavsko narječje u: *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža.

Brozović, D. (1988). Kajkavsko narječje, *Jezik srpskohrvatski/ hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža.

- Brozović, D. (2004). O dijalektologiji kao jezikoslovnoj disciplini. *Suvremena lingvistika*, str. 1 -12.
- Brozović, D. (2005). Dva moguća fonološka tumačenja fonološkoga sustava u cavtatskome govoru. *Croatica et slavica jadertina*, str. 19 - 30.
- Brozović, D. (2009). *Govor u dolini rijeke Fojnice*. Zagreb.
- Celinić, A. (2011). Gornjosutlanski dijalekt kajkavskoga narječja u svjetlu fonologije, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knjiga 17. Zagreb, str. 19–60.
- Cook, V. J. (ed.) (2002). *Portraits of the L2 user*. Clevedon, *Multilingual Matters*.
- Crljenko, B. (1994). Govori jugozapadnog istarskog dijalekta rovinjštine. *Čakavska rič*, Split, br. 1-2.
- Čilaš Šimpraga, A. (2010). O fonološkim, morfološkim i leksičkim osobitostima kutinskoga govora, *Moslavačko zrcalo*, 1, 52–85. (s Marijanom Horvat i Željkom Brlobaš).
- Downes, W. (1984). *Language and society*. Fontana linguistics.
- Finka, B. (1973). Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 3. Zagreb.
- Finka, B. (1973). Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 3, Zagreb.
- Finka, B. (1977). Štokavski ijekavski govori u Gorskom kotaru. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX-1, 145–172.
- Finka, B. (1977). Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX-2, 167–197.
- Finka, B. (1979). O novim tendencijama i pojavama u čakavskom narječju. *Filologija* 9, 145 – 148.
- Finka, B. (1981). *Hrvatska dijalektologija danas*. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5, 39 - 47.
- Finka, B. i Moguš, M. (1981). Karta čakavskog narječja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, Zagreb.

- Finka, B. i Šojat, A. (1973). O slavonskom dijalektu ekavskog izgovora u okolici Vinkovaca. *Rasprave Instituta za jezik* 2, Zagreb: JAZU.
- Fishman Joshua, A. (1978). *Sociologija jezika*. Sarajevo, Svjetlost.
- Gudelj, K. (2011) Obalna toponimija stonskoga područja, *Folia onomastica croatica*, 20: str 101 – 120.
- Gudelj, K., Jelaska, Z. (2014) Usporedba obilježja stonskoga i imotskoga kao dvaju štokavskih idioma, *Lahor* 18: 152 – 163.
- Halliday Michael A. K. (1983). *Jezik u urbanoj sredini*. Argumenti 1 - 2. 171 – 178.
- Halilović, S. (1996). *Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke*. Sarajevo: Institut za jezik.
- Hamers Josiane F., Blanc. M. (2000). *Bilinguality and Bilingualism*. Cambridge University Press.
- Hamm, J. (1955). Izvještaj o naučnome putovanju na Olib, Silbu, Ist, Premudu i Pag. Zagreb, *Ljetopis JAZU*, knj. 60.
- Haugen, E. (1953). *The Norwegian language in America: A study in bilingual behavior*. Philadelphia, Univ. of Pennsylvania Press.
- Hozjan, S. (1992). Govor Krasa na otoku Krku. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*. Zagreb, 47 -58.
- Hozjan, S. (1996). Hrvatska čakavska dijalektologija danas. *Riječki filološki dani* 1, 195-200.
- Hraste, M. (1937). Čakavski dijalekat ostrva Hvara. *Beograd, Južnoslavenski filolog* XIV.
- Hraste, M. (1960). Kajkavski dijalekt i kajkavski književni jezik. *Enciklopedija Jugoslavije*, 4.
- Hraste, M. (1967). Ikavski govori sjeverozapadne Istre. *Zagreb, Filologija* VI, 61 – 74.
- Ivić, P. (1968). Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XI, 57–69.

- Ivić, P. (1986). Funkcionalna nosivost prozodijskih sistema u kajkavskim govorima. *Filologija*. Knj. Zagreb, JAZU.
- Ivić, P. (1981). Prilog karakterizaciji pojedinih grupa čakavskih govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5.
- Ivir-Ashworth, K. (2006). Trojezično usvajanje hrvatskog jezika: prikaz slučaja, U Jelaska, Z. (ur.) Lahor, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 159 -166.
- Ivšić, S. (1911). Prilog za slavenski akcenat. Dionička tiskara.
- Ivšić, S. (1936). Jezik Hrvata kajkavaca. O stogodišnjici našega novoga pravopisa i književnog jezika. Zagreb, Ljetopis JAZU”, knj. 48, str. 47–88.
- Jakovčević, N. (1988). Jedno istraživanje stavova o jezičnim varijetetima. *Govor*, Zagreb.
- Jelaska, Z. (2005). Hrvatski kao drugi i strani jezik. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jelaska, Z. (2012). Ovladavanje materinskim i inim jezikom. U Češi. M., Cvikić, L., Milović, S. (ur.). Inojezični učenik u okviru hrvatskoga jezika: okviri za uključivanje inojezičnih učenika u odgoj i obrazovanje na hrvatskome jeziku. Zagreb: AZOO, 19-35.
- Jelaska, Z., Bošnjak Botica, T. (2012). Conjugational verb types as prototype based categories, *Slavic Cognitive Linguistic Conference*, Zagreb, 27-29. rujna
- Jelaska, Z., Kusin, I. (2005). Usustavljivanje naziva. u Jelaska et all. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 49 – 64.
- Jelaska, Z.; Babić, N. (2013). Okomita međukulturnost. U Cvikić, L., Petrovska, E. (ur.). Prvi, drugi, ini jezik: hrvatsko-makedonske usporedbe. Zagreb: HFD, 171-187.
- Jelaska, Z.; Cvikić, L. (2009). Teaching of Croatian as a second language to young learners: Minority language speakers and their Croatian competence. U Nikolov, M. eds. *Early learning of Modern Foreign Languages: Processes and Outcomes*. Briston – Buffalo – Toronto: Multilingual Matters, 46-62.
- Johnson , K. i Johnson H. (ur.) (1999). *Encyclopedic Dictionary of Applied Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing.

- Jozić, Ž. (2004). Neke osobitosti posavske akcentuacije. Vinkovci, Šokačka rič 2, 23–30.
- Jozić, Ž. (2004). Glagolski sustav ikavskojekavskih posavskih govora. Zagreb, Filologija, 43, 31–54.
- Junković, Z. (1972). Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta. Zagreb, JAZU.
- Junković, Z. i Jedvaj, J. (1956). Bednjanski govor. Hrvatski dijalektološki zbornik. Zagreb, str. 279-330.
- Jutronić, D. (2010). Spliski govor, od vapura do trajekta. Split, Naklada Bošković
- Kalinski, I. (1987). Kajkavska idiomatika, kritički obziri. Rasprave Zavoda za jezik, 13, Zagreb, 31–45.
- Kalinski, I. (1989). O govoru Donje Zeline i Adamovca. Rasprave Zavoda za jezik, 15, Zagreb, 115–121.
- Kalogjera, D. (1992). Arhaizacija dijalektalnog teksta. Suvremena lingvistika 19/34
- Kalogjera, D. (2001). On attitudes towards the Croatian dialects and on their changing status, International Journal of the Sociology of Language , 147/2001; 91-100.
- Kalogjera, D. (2008). Rječnik govora grada Korčule. Zagreb, Novi Liber.
- Kalogjera, D. (2010). U Jutronić, D. Spliski govor, od vapura do trajekta. Split, Naklada Bošković
- Kapović, M. (2004). Jezični utjecaj velikih gradova. Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 30; 97-105.
- Kapović, M. (2006). Najnovije jezične promjene u zagrebačkom govoru. Kolo. Zagreb, Matica hrvatska.
- Kapović, M. (2006). Najnovije jezične promjene u zagrebačkom govoru. Kolo. 4; 55-69.
- Katičić, R. (1971). Jezikoslovni ogledi. Zagreb, Školska knjiga.
- Kolenić, Lj. (1997). Slavonski dijalekt. Croatica, br. 45-46, 101-117.

Kurtović Budja, I. (2009). Govori Makarskoga primorja - fonologija i morfologija. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Kuvač, J.; Cvikić, L. (2003). Obilježja dječje gramatike na primjeru imeničke morfologije. *Riječ: časopis za slavensku filologiju*. 2, 9, Rijeka, 19 -30.

Kuvač, J.; Cvikić, L. (2005). Dječji jezik između standarda i dijalekta. U Stolac, D., Ivanetić, N., Pritchard, B. (ur.). *Jezik u društvenoj interakciji*. Zagreb – Rijeka, 275 – 285.

Lisac, J. (1997). Goransko dijalektno stanje u prošlosti i sadašnjosti. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 10, Zagreb, 155–161.

Lisac, J. (2003). *Hrvatska dijalektologija 1, Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb, Golden marketing – Tehnička knjiga.

Lisac, J. (2003). *Hrvatska dijalektologija 1., Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb, Golden marketing – Tehnička knjiga.

Lisac, J. (2009). *HRVATSKA DIJALEKTOLOGIJA 2. Čakavsko narječje*. Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb.

Lisac, J. (2009). *Hrvatska dijalektologija 2., Čakavsko narječje*. Zagreb, Golden marketing – Tehnička knjiga.

Lončarić, M. (1996). *Kajkavsko narječje*. Zagreb, Školska knjiga.

Lončarić, M. (1996). *Kajkavsko narječje*. Zagreb, Školska knjiga.

Lončarić, M., Šojat, A., Zečević, V. (1998). *Zagrebački kaj*. Zagreb. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Lukežić, I. (1988). *Govori Klane i Studene*. Crikvenica, Libellus.

Lukežić, I. (1990). *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka, Izdavački centar Rijeka.

Lukežić, I. (2003). Čakavsko u štokavskome govoru Imotske krajine. *Čakavska rič*, polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi. XXXI (2003.), 1-2; 5-25.

Lukežić, I. (2008). Današnji riječki govor(i). Rijeka, *Zbornik Riječki filološki dani* 7 ; 443-452.

- Lukežić, I. i Turk, M. (1998). Nova klasifikacija govora otoka Krka. Crikvenica, Libellus.
- Lupis, V. (2010). Ston u srednjem vijeku. Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.
- Macnamara, J. (1967). The bilingual's linguistic performance. *Journal of Social Issues*, 23: 58 – 77.
- Magner, Th. (1966). A Zagreb Kajkavian Dialect. *Penn State Studies* No. 18. The Pennsylvania State University.
- Medved Krajnović, M. (2010). Od jednojezičnosti do višejezičnosti: Uvod u istraživanje procesa ovladavanja inim jezikom. Zagreb, Leykam International d.o.o.
- Menac - Mihalić, M. (1989). Glagolski oblici u čakavskom narječju i u hrvatskom književnom jeziku, *Filologija* 17, HAZU - Razred za filološke znanosti, Zagreb, 81-109.
- Menac - Mihalić, M. (1992). Odnos prezentske i infinitivne osnove u čakavskom, *Filologija* 20-21, HAZU, Zagreb, str. 299-312.
- Mićanović, K. (2006). Hrvatski s naglaskom: standard i jezični varijeteti. Zagreb, Disput.
- Milan M o g u š, 1971: Fonološki razvoj hrvatskog jezika, Zagreb, 1971.
- Milan M o g u š, 1977: Čakavsko narječje – fonologija, Zagreb, 1977.
- Mildner, V. (1997). Prepoznavanje hrvatskih govora. Tekst i diskurs. Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku; 209-221.
- Mildner, V. (1999). Stavovi prema hrvatskim govornim varijetetima. U Badurina, L., Pritchard, B., Stolac, D. (ur.). *Jezična norma i varijeteti*. Zagreb, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 349 – 365.
- Mildner, V. (2009). Promjene u stavovima prema hrvatskim govornim varijetetima. U Požgaj Hadži, V., Balazić Bulc, T., Gorjanc, V. (ur.). *Med politiko in stvarnostjo; jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije*. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 145 – 159.
- Milroy, L. (2002). *Social Networks. The Handbook of Language Variation and Change*. Oxford. Blackwell. 549-572.

- Moguš, M. (1977). Čakavsko narječje. Fonologija. Zagreb, Školska knjiga
- Myers-Scotton, C. (2006). Multiple Voices: An Introduction to Bilingualism. Malden: Blackwell Publishing.
- Pavličević-Franić, D. (2000). Jezičnost i međujezičnost između sustava, podsustava i komunikacije. Lahor, 1. 1 – 14.
- Pavličević-Franić, D. (2000). Usvajanje hrvatskog standardnog jezika u sustavu okomite dvojezičnosti. Napredak: časopis za pedagoški teoriju i praksu, Zagreb, 75 – 86.
- Pavličević-Franić, D. (2001). Vertikalni bilingvizam i nastava hrvatskoga jezika u osnovnoj školi. U Sesar, D. (ur.). Zbornik radova II. hrvatskog slavističkoga kongresa. Zagreb, Hrvatsko filološko društvo i Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Pavličević-Franić, D. (2003). Razvoj pragmatične jezične kompetencije u sustavu okomito bilingvalnoga diskursa. U Stolac, D., Ivanetić, N., Pritchard, B. (ur.). Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primijenjenoj lingvistici. Zagreb – Rijeka, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 579 – 590.
- Pavličević-Franić, D. (2005). Komunikacijom do gramatike. Zagreb, Alfa.
- Petrović, B. (2004). Leksičke osobitosti mjesnih govora slavonskoga dijalekta u vinkovačkome kraju, Šokačka rič 1. Vinkovci, Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, 65–81.
- Piškorec, V. (2005). Germanizmi u govorima đurđevačke Podravine. Zagreb, FF press.
- Piškorec, V. (2005): Rasprave i ogledi o đurđevačkom govoru i hrvatskokajkavskoj književnosti. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i FF-press.
- Samardžija, M. (1997). Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika, Zagreb, Matica hrvatska.
- Samardžija, M. (1999). Norme i najnovije promjene u hrvatskome jeziku. Zaprešićki godišnjak 1998. Zaprešić; 327-340.

Saussure, Ferdinand de. (2000). Tečaj opće lingvistike. Zagreb, ArTresor naklada i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Selinker, L. (1972). Interlanguage. U *International Review of Applied Linguistics*, 10, 209 - 231.

Selinker, L. (1992). *Rediscovering Interlanguage*. Harlow, Longman.

Silić, J. (1996). Hrvatski jezik kao sustav i kao standard. *Riječki filološki dani*, sv. 1. Rijeka: Pedagoški fakultet. 187-194.

Silić, J. (2009). Jezični varijeteti i nacionalni identiteti. *Prilozi proučavanju standardnih jezika utemeljenih na štokavštini* (ur. s Ladom Badurina i Ivom Pranjkovićem), Zagreb, 2009.

Sočanac, L. (2005). Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima. *Prilagodba posuđenica*. Zagreb, Nakladni zavod Globus

Ščukanec, A. (2011). *Njemačko – hrvatski jezični dodiri u Gradišću*. Zagreb, Hrvatska matica iseljenika.

Šimundić, M. (1971). *Govor Imotske krajine i Bekije*. Sarajevo: ANUBiH

Šimunović, P. (1972). Toponimija otoka Brača. *Brački zbornik*, 10, Supetar, 1– 350 + karte i table.

Šimunović, P. (1977). Čakavština srednjodalmatinskih otoka. *Čakavska rič*, 1, Split, 5–62 + karta.

Šimunović, P. (1986). Prezimena i naselja u Istri – narodnosna statistika u godini oslobođenja. III, Abecedna 1985. Prezimena i naselja u Istri – narodnosna statistika u godini oslobođenja. III, Abecedna kazala, *Istra kroz stoljeća*, VII/37, Pula – Rijeka, I–XIX + 1–230 + karta (u suautorstvu s J. Bratulićem).

Šimunović, P. 1985. Prezimena i naselja u Istri – narodnosna statistika u godini oslobođenja. II, *Istra kroz stoljeća*, VI/36, Pula – Rijeka, 1–316 (priređen, protumačen i dopunjen rad *Cadastre national de l'Istrie*) (u suautorstvu s J. Bratulićem).

Škarić, I. (2006). *Hrvatski govorili!* Zagreb, Školska knjiga.

- Škiljan, D. (1987). Pogled u lingvistiku. Zagreb, Školska knjiga.
- Škiljan, D. (1994). Pogled u lingvistiku, Rijeka, Naklada Benja
- Šojat, A. – Barac-Grum, V. – Kalinski, I. – Lončarić, M. – Zečević, V. (1998). Zagrebački kaj. Zagreb, IHJJ.
- Šojat, A. (1979): O zagrebačkom kajkavskom govoru. Rasprave zavoda za jezik, 4/5, Zagreb. 18.
- Šojat, A. (2010). Turopoljski govori. Velika Gorica, Plemenita općina Turopolje.
- Štebih, B. (2002): Germanizmi u zagrebačkom govoru. Kaj 5-6. Zagreb.
- Težak, S. (1981). Ozaljski govor. Hrvatski dijalektološki zbornik 5, Zagreb.
- Thomason, Sarah G. (2005). Language Contact: An Introduction. Edinburgh, University Press.
- Trudgill, P. (1986). Dialects in contact. Oxford, Basil Blackwell.
- Trudgill, P. (1999). Dialect Contact, Dialectology and Sociolinguistics. Cuodernos de Filologia inglesa 8/1; 1 – 8.
- Velički, V., Velički, D., Vignjević, J. (2009). Razumijevanje germanizama u govoru djece rane dobi na širem zagrebačko području. Odgojne znanosti., 2 , 99-110.
- Vida Barac Grum, V. (1993). Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru. Rijeka, ICR, 1–237 + dijalektološka karta.
- Vranić, S. (2005). Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi (2005., recenzenti Iva Lukežić i Milan Moguš). Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Rijeci.
- Vranić, S. (2011). Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu, 2. Matica hrvatska, Ogranak Novalja; Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Vulić, S. (1997). Metodologija uvrštavanja frazema u rječnike izvornih čakavskih govora. Riječ, god. 3., sv. 2., Rijeka.
- Vulić, S. (1999). Frazemi u rječnicima izvornih čakavskih govora, Čakavska rič, god. XXVII., br.1, Split, str. 29 - 41.

Weinreich, U. (1953). *Languages in Contact*. The Hague: Mouton.

Weinreich, U., Labov, W., Herzog Marvin I. (1968). *Empirical Foundations for a Theory of Language Change*. University of Texas Press.

Zaninović, M. (1987). Ston u prethistoriji i antici. Ston; Zbornik radova u čast 650. obljetnice planske izgradnje Stona i Maloga Stona, 7–25.

Zečević, V. (2000). *Hrvatski dijalekti u kontaktu*. Zagreb, Disput.

Zečević, V. (1993). Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu. Zagreb, Prinosi hrvatskomu jezikoslovlju.

6. PRILOZI

Obilježja idioma ispitanika podijeljena su u četiri kategorije.

6.1. Prilozi I – Zavičajna obilježja imotskih ispitanika u odnosu na standardna

Tablica 8

Obilježja idiolekta - govornica Mimal

OTVORNICI ZAMIJENA				
M1a		Zavičajni govor	Standardni jezik	z. g. / s. jez. (pojavnice)
ie: > i monofl	monofl	DVIJE dvi (tisuće desete) MLJEKO mliko SVIJET svitu LIJEPO lipo CIJEL cilo VRIJEME vrime UVJEK uvijek DIJETE dite	RIJEČ	9/1
ie > i	"	NEVJESTA nevista LJETO lito NIGDJE nigdi DJED did HTJETI (bi) tila tío ŽIVJETI živit POLUDJETI poludila VIDJETI vidila DOLJE doli SVUGDJE svugdi	DJECOM DJECA	15/3
e > i	uvišenje zatvoreni	VRIJEME vrime NEKI niki	-	3/0
o > i		UJUTRO jutri	-	-
o > u		UJUTRO ujutru	-	-
ie > i	monof3	ŽIVJETI živila	-	+
"	pril.	DOLJE doli	-	+
i > i	im. rij.	PREZIME prezime prezimena	-	+
"	gl. (gl. pr. rad., inf., pz., imp.)	NAPRAVITI napravili POLUDJETI poludila OSTAVITI ostavila VIDJETI vidila (san) IZLUDJETI izludila GOVORITI (san) govorila ODLUČITI (san) odlučila	-	+
"	D os. z.	TI (san) ti (bila)	-	+
ie > e		OVDJE ode ovde	-	2/0
o > a		ŠTO šta	ŠTO	0/1
OTVORNICI – GUBLJENJE				
završni	inf.	NAČI nac ISPRAVITI ispravit RAZGRANIČITI razgraničit IČI ič REČI reč IMATI (ču/će) imat ZADRŽATI zadržat UDAVATI SE (se neču/se neš) udavat ŽIVJETI (ču) živit LJUTITI SE (nemoj) se ljutit	-	13/0
	zamj.	SVAKI svak	-	-
	vez., čest	ALI al		7/0
	navez.	NEČEGA nečeg DALJEG daljeg	-	-
početni	pril.	OVAKO vako	-	-
unutarnji	V	BRAT br(a)te	-	-
	u br.	ČETIRI če(i)tri	-	-
ao- > 0	ao	KAO k(a)o	KAO	4/1
ao- > 0	ao	REČI reka DOČI doša PITATI pita POSAO posa	IMAO	8/1
(-ov-) ima > - in	DLI im. m.r.	ZID zidovim(a) zidovin	RODITELJIMA	0/1
-ama > - an	DLI mn. im. ž. r.	SUŠAR(AMA) sušaran KORPORACIJ(AMA) korporacijan	-	-
OTVORNICI – DODAVANJE				
	i	MI nami	-	-
ZATVORNICI – ZAMJENA				
m > n	odusnjenje delabiliziranje pz., pf.	GOVORITI govorin IMATI iman ZNATI znan ČUTI (ne) čujen PREPOZNATI pripoznajan RADITI radin PITATI pitan MISLITI mislin ZNATI znan USPOREDITI uspoređujen BITI san (bila, vidila, pričala, rekla, odlučila, govorila) VIDJETI vidin IČI iden	MISLIM PRIMIJETIM RADIM NASTOJIM KORISTIM SAM PRIČAM	30/16
m > n	u imens. r. (I jd., D, L.)	MATI (s) materon ČACA (s) čačon	MOJIM DJECOM IMOTSKOM	4/3
-em > on	I jd. m.r.	MUŽ mužon	-	1/0
(-ov-) ima > - in	DLI im. m.r. žr	ZID zidovim(a) zidovin KRUG krugovim(a) krugovin	-	-

-ama > -an	DLI mn. Im. ž. r.	SUŠAR(AMA) sušaran KORPORACIJA(AMA) korporacijan	-	-	-
h > v		SUHO suvo DUHAN duvan	-	-	-
h > n		ODMAH odman	-	-	-
št > šć		ŠTAP šćapa šćap	-	-	-
l > lj	onepčanje /palatiziranje	LJETNI litnji PROLJETNI prolitnji	-	-	-
d > đ	onepčanje /palatiziranje	ICI idem	-	IDE	0/2
K > r		MOĆI more	-	-	-
ZATVORNICI – GUBLJENJE					
KV- > 0		HTJETI (se) neš (udavat)		-(OČU)	1/0
završni #K-Z > 0	t > 0	PET pe	-	-	-
	d > 0	KAD ka		KAD	2/9
	r > 0	JUČER juče	-		-
početni	g- > 0 > gd	GDJE (g)di	-		-
k > 0 kk	h > 0	HTJETI oču tio (bi) tila HAJDE aj		MOJIH IH HTJELA	5/3
	t-0 / KK	TKO (t)ko	-		
središnji	dn > n	JEDAN je(d)na	-	JEDNA	0/1
	tk > k	NETKO ne(t)ko	-	-	-
	tsk > sk	ATLETSKI atlesko	-	-	-
KK(K)> K(K)	ds > s	PREDSJEDNIK presjednik presjednici	-	-	-
	vd > d	OVDJE o(v)de	-		1/0
	kv > k	TAKVA tak(v)a	-	-	-
ZATVORNICI – DODAVANJE					
	j > VV	ČUTI čujo	-	-	-

Tablica 9

Obilježja idiolekta - govornik Lim1

OTVORNICI - ZAMJENA					
L1		Zavičajni govor		Standardni jezik	z. g. / s. jez. (pojavnice)
ie: > i monofl	monofl	PODIJELITI SE podilimo se podilili bi se DVIJE dvi DIJETE dite RIJETKO ritko LJEPO lipo BRIJEG briga PROMIJENITI prominio RIJEČ rič		DIJETE PRIJE	9/3
ie > i	"	GDJE di DJED didon LJETI liti, DJECA dicon dice NEGdje negdi DOLJE doli NIGdje nigdi NEMJESTITI bi namistio SJETITI SE sititi se sičan se SMJETI (ne) smimo POBJEĆI san pobiga LJETNI litnji PROLJETNI prolitnji		DJETINJSTVO NJEMAČKOJ	36/2
e > i	uvišenje zatvoreni	GORE gori TREBATI (ne) triba			6
o > i		UJUTRO jutri	-		-
o > u		UJUTRO ujutru			1/0
ie > e		OVDJE ode	-		
o > a		ŠTO šta		ŠTO	1/9
OTVORNICI – GUBLJENJE					
završni	inf.	IGRATI igrat ČITATI čitat PISATI pisat GOVORITI govorit IĆI ie PADATI padat BITI bit		BITI SITITI	8/2
	zamj.	SVAKI svak		-	1/0
	vez., čest	LI l		ALI ILI	1/9
	navez.	NEČEGA nečeg DALJEG daljeg	-	-	-
početni	pril.	OVAKO vako		-	-
unutarnji	V	BRAT br(a)te		-	-
	u br.	ČETIRI če(i)tri			1/0
ao- > 0	ao	KAO k(a)o 3			3/0
ao- > 0	ao	IGRATI (nisan se) igra VOZATI voza OSTATI osta ZAIGRATI zaigra PROČITATI pročit MOĆI moga IĆI iša POBJEĆI pobiga OTIĆI otiša REĆI reka GLEDATI gleda IMATI ima STATI sta ČEKATI čeka PREŠALTATI prešalta		-	22
(-ov-) jima > - in	DLI im. m.r.	ZID zidovim(a) zidovin DOM domovin		ZMIJAVCIMA KAMENJIMA PLAFONIMA	2/3
-ama > -	DLI mn.	SUŠAR(AMA)	-	-	-

an	im. ž. r.	sušaran KORPORACIJ(AMA) korporacijan			
OTVORNICI – DODAVANJE					
	i	MI nami	-	NAMA	0/1
ZATVORNICI – ZAMJENA					
m > n	odusnjenje delabiliziranje pz., pf.	GOVORITI govorin BITI (je/ ni)san ŠUTJETI šutin SJECA TI SE se sičan ZNATI (ne) znan IZGOVORITI izgovorin			34/0
m -> n	u imens. r. (I jd., D, L)	BABA (s) babon DJED didon ANA Anon IMOTSKI Imotskon RADIJACIJA radijacion MATERIN materinon TKO kin PETI peton JA (s) menon ŽENA ženon DJECA dicon DRUGI drugon			16/0
-em > on	I jd. m.r.	MUŽ mužon	-	-	-
(-ov- jima > - in	DLI im. m.r. žr	ZID zidovim(a) zidovin KRUG krugovim(a) krugovin			2/0
-ama > - an	DLI mn. Im. ž. r.	SUŠAR(AMA) sušaran KORPORACIJ(AMA) korporacijan	-	-	-
h > v		KUHATI kuva			1
h > n		ODMAH odman	-	-	-
št > šć		ŠTAP šćapa šćap	-	-	-
l > lj	onepčanje /palatiziranje	LJETNI litnji PROLJETNI prolitnji			2
d > đ	onepčanje /palatiziranje	ICI idem	-	-	-
K > r		MOĆI more	-	-	-
ZATVORNICI – GUBLJENJE					
KV- > 0		HTJETI oš neš (h)o(će)š ne(će)š	-	-	-
završni #K-Z > 0	t > 0	PET pe DEVEDESET devedese DVADESET dvadese			2
	d > 0	KAD ka SAD sa		SAD(A) KAD(A)	6/6
	r > 0	JUČER juče	-	-	-
početni	g- > 0 > gd	GDJE (g)di			7/0
k > 0 kk	h > 0	HLADAN ladnija HLADNO ladno HAJDE ajde OVI(H) ovi ODMAH odma	-		5/0
	t -0 / KK	TKO (t)ko			5/0
središnji	dn > n	JEDAN je(d)na	-	- JEDNO	0/1
	tk > k	NETKO neko NITKO niko			3/0
	tsk > sk	ATLETSKI atlesko	-	-	-
KK(K)> K(K)	ds > s	PREDSEDNIK presjednik presjednici	-	-	-
	vd > d	OVDJE o(v)de	-	-	-
	kv > k	TAKVA tak(v)a			1
ZATVORNICI – DODAVANJE					
	j > VV	ČUTI čujo	-	-	-

Tablica 10

Obilježja idiolekta - govornica Iima2

OTVORNICI - ZAMJENA				
		Zavičajni govor	Standardni jezik	z. g. / s. jez. (pojavnice)
ie: > i monofl	monofl	PROMIJENILA prominila MLJEKO mlika SLIJEVA sliva CIJEL cile LUJEP najlipši UVIJEK uvijek LIJEPO lipo DVIJE dvi VIDJETI (san) vidila DOLJE doli	DIJETE DVIJE BIJELO BIJELO PRIJE	15/5,75 %
ie > i	"	DJECA dice HTJETI tio SJETITI SE se sitin VOLJETI volila bi DOLJE doli NEGDJE negdi DVJESTO dvista (iljada)	DJECA DIJETINJSTVO	11/3, 78%
e > i	uvišenje zatvoreni	TREBATI triba OKRETATI okriće GORE gori ISPRED isprid	PREVIŠE	5/1, 83%
o > i		UJUTRO jutri	-	1/0
o > u		UJUTRO ujutru	-	-
ie > e		OVDJE ode ONDJE onde	-	2, 100%
o > a		ŠTO šta	ŠTO	5/2, 71%

OTVORNICI – GUBLJENJE					
završni	inf.	KUPITI kupit DOČI doč IČI ič RESTAURIRATI restaurirat NAPRAVITI napraviti BITI bit NAČI nač		-	7/0, 100%
	zamj.	SVAKI svak	-	-	-
	vez., čest	ALI al		ALI	3/4, 42%
	navez.	NEČEGA nečeg DALJEG dalje	-	- GA	0/7, 0%
početni	pril.	OVAKO vako	-	-	-
unutarnji	V	BRAT br(a)te	-	-	-
	u br.	ČETIRISTO četristo		-	1/0, 100%
ao- > 0	ao	KAO k(a)o	-	KAO	0/1, 0%
ao- > 0	ao	DATI da REČI reka		-	3/0, 100%
(-ov-)ima > - in	DLI im. m.r.	ZID zidovim(a) zidovin	ZID zidovim(a) zidovin KRUG krugovim(a) /m ž krugovin	-	-
-ama > - an	DLI mn. im. ž. r.	SUŠAR(AMA) sušaran KORPORACIJ(AMA) korporacijan	SUŠAR(AMA) sušaran KORPORACIJ(AMA) korporacijan	SMJENAMA	0/1, 0%
OTVORNICI – DODAVANJE					
	i	MI nami	-	-	-
ZATVORNICI – ZAMJENA					
-m->n	odusnjenje delabiliziranje: pz., pf.	RAZMIŠLJATI razmišljan IMATI iman MISLITI mislin ZNATI (ne) znan ČEKATI čekani SJETITITI se sitin KAZATI kažen GOVORITI govorin UFURATI SE san se ufurala VIDJETI san vidila REČI san rekla GOVORITI jesan govorila NAČI nađen		-	18/0, 100%
-m->n	u imens. r.	ONA MOJA ŠKRINJA BABINA STARINSKA onon moj on škrinjon babinon starinskon IMOTSKI imotskin BIJELA KAVA (sa) bilon kavon VIKEND vikendon CRNA KAVA (s) crnon kavon JA s menon		-	12/0, 100%
-em > on	I jd. m.r.	MUŽ mužon	-	-	-
(-ov-)ima > - in	DLI im. m.r. žr	ZID zidovim(a) zidovin KRUG krugovim(a) krugovin	-	-	-
-ama > - an	DLI mn. Im. ž. r.	SUŠAR(AMA) sušaran KORPORACIJ(AMA) korporacijan	-	-	-
h > v		KUHATI kuvala		KUHALA	1/2, 33%
h > n		ODMAH odman	-	-	-
št > šć		ŠTAP šćapa šćap	-	-	-
l > lj	onepčanje /palatiziranje	LJETNI litnji PROLJETNI prolitnji	-	-	-
d > đ	onepčanje /palatiziranje	ICI idem	-	-	-
K > r		MOCI more		-	1/0, 100%
ZATVORNICI – GUBLJENJE					
KV-> 0		HTJETI oš		-	1/0, 100%
završni #K-Z > 0	t > 0	PET pe		-	1/0, 100%
	d > 0	KAD ka SAD sa		KAD SAD	4/2, 66%
	r > 0	JUČER juče	-	-	-
početni	g-> 0 > gd	GDJE (g)di	-	-	-
k > 0 kk	h > 0	ONI i(h) nji(h) RAZLIČITI različiti(h) SVOJIH svoji(h) HTJETI oću tio HILJADA (dvista) iljada HAJMO amo NEKIH neki		SVOJIH OBITELJSKIH	10/2 , 83%
	t -0 / KK	TKO (t)ko	-	-	-
središnji	dn > n	JEDAN je(d)na	-	- JEDNU, JEDNA	0%
	tk > k	NETKO ne(t)ko	-	-	-
	tsk > sk	ATLETSKI atlesko	-	-	-
KK(K)> K(K)	ds > s	PREDSJEDNIK presjednik presjednici	-	-	-
	vd> d	OVDJE o(v)de	-	-	-
	kv > k	TAKVA tak(v)a		-	1/0, 100%
ZATVORNICI – DODAVANJE					
	j > VV	ČUTI čujo	-	-	-

Tablica 11

Obilježja idiolekta - govornik Mim2

OTVORNICI - ZAMJENA					
		Zavičajni govor		Standardni jezik	z. g. / s. jez. (pojavnice)
ie > i monofl	monofl	LJEP najlipši DVIJE dvi (iljade pete, tisuće pete)		LJEP DIJELA PRIJE SVIJETU VRIJEME SNIJEG UVJEK LJEPO	3/13, 18%
ie > i	"	DJED did didu NEDJELJA nediljon IGDJE igdi		MJESTO DJETINJSTVO DJECE MJESECU	4/7, 36%
e > i	uvišenje zatvoreni	UJESTI ujist GORE gori		-	2
o > i		UJUTRO jutri	-	-	-
o > u		UJUTRO ujutru	-	-	-
ie > e		NEDJELJOM nedeljom		-	2
o > a		ŠTO šta		ŠTO	2/2, 50%
OTVORNICI – GUBLJENJE					
završni	inf.	ŽIVJETI živjet GLEDATI gledat			2/0
	zamj.	SVAKI svak	-	-	-
	vez., čest	ALI al LI		ALI LI	3/6, 33%
	navez.	NEČEGA nečeg DALJEG dalje	-	TOGA NEKOGA IMOTSKOGA	0/5 0%
početni	pril.	OVAKO vako	-	-	-
unutarnji	V	BRAT br(a)te	-	-	-
	u br.	ČETIRI če(i)tri	-	-	-
ao- > 0	ao	KAO ko		KAO	2/1, 66%
ao- > 0	ao	ICI iša UČI uša ŽAO ža		STUDIRAO ZVAO OTIŠAO	5/3, 62%
(-ov-) ima > - in	DLI im. m.r.	ZID zidovim(a) zidovin	-	SURADNICIMA DRUGIMA	0/2, 0%
-ama > - an	DLI mn. im. ž. r.	SUŠAR(AMA) sušaran KORPORACIJ(AMA) korporacijan	-	PRILIKAMA	0/1, 0%
OTVORNICI – DODAVANJE					
	i	MI nami		-	
ZATVORNICI – ZAMJENA					
m > n	odusnjenje delabiliziranje pz., pf.	MISLITI mislin BITI san (viđio)		DOLAZIM	2
-m > n	u imens. r. (I jd., D, L nekih zamjenica)	OKVIR (sa) okviron nediljon		FINANCIJSKIM TIM POS DIPLOMSKOM FINANCIJSKOM NEDELJOM 2 IMOTSKOM DEVETOM	2/8, 20%
-em > on	I jd. m.r.	STOČIC (sa) stočičon		2	4/8, 33%
(-ov-) ima > - in	DLI im. m.r. žr	ZID zidovim(a) zidovin KRUG krugovim(a) krugovin	-	-	-
-ama > - an	DLI mn. Im. ž. r.	SUŠAR(AMA) sušaran KORPORACIJ(AMA) korporacijan	-	-	-
h > v		SUHO suvo DUHAN duvan	-	-	-
h > n		ODMAH odman	-	-	-
št > šć		ŠTAP šćapa šćap	-	-	-
l > lj	onepčanjenje /palatiziranje	LJETNI litnji PROLJETNI prolitnji	-	-	-
d > đ	onepčanjenje /palatiziranje	ICI idem	-	-	-
K > r		MOĆI more	-	-	-
ZATVORNICI – GUBLJENJE					
KV- > 0		HTJETI oš neš (h)o(će)š ne(će)š	-	-	-
završni #K-Z > 0	t > 0	PET pe	-	-	-
	d > 0	SAD sa		SAD	1/2, 33%
	r > 0	JUČER juče	-	-	-
početni	g- > 0 > gd	GDJE (g)di	-	GDJE	0/2, 0%
k > 0 kk	h > 0	HTJETI tio HILJADA (dvi) iljade (pete) PREKRASNIH prekrasni		HERCEGOVAČKIH HTIO HTJELA HTJELI	3/7
	t-0 / KK	TKO (t)ko		-	3/0, 100%
središnji	dn > n	JEDAN je(d)na	-	JEDNA JEDNO	0/6, 0%
	tk > k	NETKO ne(t)ko	-	-	-
	tsk > sk	ATLETSKI atlesko	-	-	- pojedinačni

					leksem
KK(K)> K(K)	ds > s	PREDSJEDNIK presjednik presjednici	-	-	- pojedinačni leksem
	vd> d	OVdje o(v)de	-	-	
	kv > k	TAKVA tak(v)a	-	NIKAKVE	samo se ovdje gubi drugi
ZATVORNICI – DODAVANJE					
	j > VV	ČUTI čujo	-	-	-

Tablica 12

Obilježja idiolektā - govornica Eima3

OTVORNICI - ZAMJENA					
E3A		Zavičajni govor		Standardni jezik	z. g. / s. jez. (pojavnice)
ie: > i monofl	monofl	SRIJEDA srida sride LIJEPO lipo lipše		PRIJE	4/2, 66%
ie > i	"	ČOVJEK čovik VJEROVATI virovat viruj SVAGDJE svagdi DOLJE (o)doli OVDJE ovdī GDJE di RAZUMJETI (ne) razumin		LJEPOTE SUSJEDI	18/2, 90%
e > i	uvišenje zatvoreni	GORE gori			4/0, 100%
o > i		UJUTRO jutri	-	-	-
o > u		UJUTRO ujutru	-	-	-
ie > e		DOLJE dole POSLJE posle ONDJE onde			4, 100%
o > a		ŠTO šta		ŠTO	5/2, 71%
OTVORNICI – GUBLJENJE					
završni	inf.	BITI bit DOĆI doć LJUTITI ljutit OSTAVLJATI ostavljat VJEROVATI virovat ZAUŠTAVITI zaustavit	-		7, 100%
	zamj.	SVAKI svak	-	SVAKI	0%
	vez., čest	ALI al ILI il I LI l		ALI ILI NITI	7/3, 70%
	navez.	TOGA tog		NJEGA MOGA SVEGA	1/8
početni	pril.	OVAKO vako	OVAKO vako		-
unutarnji	V	BRAT br(a)te	BRAT br(a)te	-	1, 100%
	u br.	ČETIRI če(i)tri	ČETIRI če(i)tri	-	-
ao- > 0	ao	KAO ko		KAO	5/2, 71%
ao- > 0	ao	REĆI reka(o) IĆI iša(o) UĆI uša(o) DOĆI doša(o) KONTATI konta(o) MOĆI moga(o) SAĆI saša(o) MORATI mora(o)	-		8, 100%
(-ov-) ima > - in	DLI im. m.r.	ZID zidovim(a) zidovin	ZID zidovim(a) zidovin KRUG krugovim(a) /m ž krugovin	-	-
-ama > - an	DLI mn. im. ž. r.	SUŠAR(AMA) sušaran KORPORACIJ(A MA) korporacijan	SUŠAR(AMA) sušaran KORPORACIJ(AMA) korporacijan	-	-
OTVORNICI – DODAVANJE					
	i	MI nami		-	-
ZATVORNICI – ZAMJENA					
-m > n	odusnjenje delabiliziranje pz., pf.	BITI (se) (ni)san (srodila, rekla, mora) GOVORIT govorin OBJASNITI objasnin IĆI iden SMATRATI smatran DOŽIVLJAVATI doživljavan KAZATI kažen ZNATI (ne) znan VIDJETI vidin RAZUMJETI razumin PRIČATI pričan	-		17, 100%
-m > n	u imens. r. (I jd., D, L nekih zamjenica)	PREZIME prezimenon PUNO POVJERENJE punin povjerenjen AUTO auton MERCEDES mercedeson VOLAN volanon OVAJ ovin ONA onon TAJ tin ONAJ onon	-		11, 100%
-em > on	I jd. m.r.	MUŽ mužon			-
(-ov-) ima > - in	DLI im. m.r. žr	ZID zidovim(a) zidovin KRUG krugovim(a) krugovin	-	-	-
-ama > - an	DLI mn. Im. ž. r.	SUŠAR(AMA) sušaran KORPORACIJ(A MA) korporacijan	-	-	-
h > v		SUHO suvo DUHAN duvan	-	-	-
h > n		ODMAH odman	-	-	-
št > šć		ŠTAP šćapa šćap	-	-	-
l > lj	onepčanjjenje /palatiziranje	LJETNI litnji PROLJETNI prolitnji	-	-	-

d > d	onepčanje /palatiziranje	ICI idem	IDEN	1/1, 50%
K > r		MOČI (ne) more moreš	-	2, 100%
ZATVORNICI				
ZATVORNICI – GUBLJENJE				
KV- > 0		HTJETI (ti) š (doč)	-	1, 100%
završni #K-Z > 0	t > 0	PET pe	PET pe ŠEST šes DEVET deve	3, 100%
	d > 0	KAD ka	SAD 17 KAD 3	1/20, 0%
	r > 0	JUČER juče	-	-
početni	g- > 0 > gd	GDJE (g)di	-	3, 100%
k > 0 kk	h > 0	HAJDE (h)ajde RECI reko(h) ONI nji(h)	PRIHVATE PRIHVATILI 4 HOTELA	3/6, 33%
	t -0 / KK	TKO (t)ko	-	-
središnji	dn > n	JEDAN je(d)na	-	- pojedinačni leksem
	tk > k	NETKO ne(t)ko	-	-
	tsk > sk	ATLETSKI atlesko	-	- pojedinačni leksem
KK(K)> K(K)	ds > s	PREDSJEDNIK presjednik presjednici	-	- pojedinačni leksem
	vd > d	OVDJE o(v)de	-	-
	kv > k	TAKVA tak(v)a	TAKVA KAVA NEKAVOG KAKVOG	0%
ZATVORNICI – DODAVANJE				
	j > VV	ČUTI čujo	ZINUO	1/1, 50%

Tablica 13

Obilježja idiolektā - govornik lim3

OTVORNICI - ZAMJENA				
		Zavičajni govor	Standardni jezik	z. g. / s. jez. (pojavnice)
ie: > i monofl	monofl	MLJEKO mliko CIJEL cilog DVIJE dvi UVIJEK uvik	POSILJE VRIJEME RIJEČI	4/3, 57%
ie > i	"	ČOVJEK čovik LJETO lito MJESTO misto MJESEC miseci OSJEĆATI SE osičaš se SJESTI sidi DJEDOV didovo NEGdje nigdi	PRESJEDNIK ODSJEDA	8/2, 80%
e > i	uvišenje zatvoreni	PREPOZNATI pripoznat	-	-
o > i		UJUTRO jutri	-	-
o > u		UJUTRO ujutru	-	-
ie > i	monof3	ŽIVJETI živila	-	-
"	pril.	KOLIKO koliko		1
i > i	im. rij.	LJUDI ljudima ODLIČAN odličan		2
"	gl. (gl. pr. rad., inf., pz., imp.)	DOBITI dobila OTVORITI otvorila		2
"	D os. z.	TI (san) ti (bila)	-	-
ie > e		OVDJE ode	-	-
o > a		ŠTO šta	ŠTO šta	1/2, 33%
OTVORNICI – GUBLJENJE				
završni	inf.	IZGUBITI izgubit OTKUPITI otkupit REČI reč RAZBITI razbit PREBACITI prebacit DOČI doč	BITI	6/1, 85%
	zamj.	SVAKI svak	-	-
	vez., čest	ALI al NITI nit LI l	ALI NITI LI	11/4, 73%
	navez.	NEČEGA nečeg DALJEG daljeg	TOGA SVEGA SVAČEGA	0%
početni	pril.	OVAKO vako	OVAKO	0%
unutarnji	V	BRAT br(a)te	-	-
	u br.	ČETIRI če(i)tri	-	1
ao- > 0	ao	KAO k(a)o	KAO	1/5, 16%
ao- > 0	ao	OSJEĆATI osjeća MOČI moga UPOZNATI upozna DOČI doša OSJEDATI odsjeda ZVATI zva REČI reka ŠKOLOVATI školova OBEĆATI obeća	-	9, 100%
(-ov-)ima > -	DLI im. m.r.	KRUG krugovim(a) /m ž krugovim	IMOČANIMA HERCEGOVCIMA	1/4, 20%

in			LJUDIMA	
-ama > -an	DLI mn. im. ž. r.	KORPORACIJ(A) korporacija	KOPORACIJAMA RUKAVICAMA	1/3, 33%
OTVORNICI – DODAVANJE				
	i	MI nami	-	1
ZATVORNICI – ZAMJENA				
-m > n	odusnjenje delabiliziranje pz., pf.	MISLITI mislin NADATI SE nadan se BITI (ni)san PRIČATI pričan KAZATI kažen POKUŠAVATI pokušavan ZNATI (ne) znan VODITI vodin ŽELJETI želin PROVOCIRATI provociran PREŠALTATI prešaltan	-	14, 100%
-m > n	u imens. r. (I jd., D, L nekih zamjenica)	SVI svin ZADNJI zadnji zadnjen ŠEF šefon NEKAKAV nekakvin SVAKAKAV svakakvin IMOTSKI imotskon JEDAN jednon TAJ tin ON (s) njen	-	12, 100%
-em > on	I jd. m.r.	MUŽ mužon	-	-
(-ov-) ima > -in	DLI im. m.r. žr	ZID zidovim(a) zidovin KRUG krugovim(a) krugovin	-	1
-ama > -an	DLI mn. Im. ž. r.	SUŠAR(A) sušaran KORPORACIJ(A) korporacija	-	1
h > v		SUHO suvo DUHAN duvan	-	-
h > n		ODMAH odman	-	-
št > šć		ŠTAP šćapa šćap	-	-
l > lj	onepčanje	LJETNI litnji PROLJETNI prolitnji	-	-
d > đ	onepčanje	ICI idem	IDE	0%
K > r		MOĆI more	MOĆI more	1
ZATVORNICI – GUBLJENJE				
KV- > 0		HTJETI oš neš (h)o(će)š ne(će)š	-	-
završni #K-Z > 0	t > 0	PET pe ŠEST šes DEVET deve	-	3
	d > 0	KAD ka SAD sa	KAD SAD	5/7, 41%
	r > 0	JUČER juče		1
početni	g- > 0 > gd	GDJE (g)di	-	-
k > 0 kk	h > 0	HTJETI oće	SVOJIH, HERCEGOVCI, NJIHOV	1/3, 25%
	t -0 / KK	TKO (t)ko	-	3
središnji				
	dn > n	JEDAN je(d)na	JEDNON JEDNE	0
	tk > k	NETKO ne(t)ko	-	-
	tsk > sk	ATLETSKI atlesko	-	-
KK(K)> K(K)	ds > s	PREDSJEDNIK presjednik presjednici		2
	vd > d	OVDJE o(v)de	-	-
	kv > k	TAKVA tak(v)a	NEKAKVIN SVAKAKVIN	
ZATVORNICI – DODAVANJE				
	j > VV	ČUTI čujo	-	-

Tablica 14

Obilježja idiolektal - govornica Aima4

OTVORNICI - ZAMJENA				
		Zavičajni govor	Standardni jezik	z. g. / s. jez. (pojavnice)
ie: > i monofl	monofl	PROMIJENITI prominit MIJENJATI minjan RIJEČ rič riči CIJEL cili cilu	-	8
ie > i	"	DOLJE doli NIGDJE nigdi SVUGDJE svugdi HTJETI (san) tila (pitat) RAZUMJETI (ne) razumi SJETITI (SE) sitit DJECA dica dicon	osjetin	10/1
e > i	uvišenje zatvoreni	PREPOZNATI pripoznat pripoznajan	-	4/0
o > i		UJUTRO jutri	-	- pojedinačni leksem
o > u		UJUTRO ujutru	-	- pojedinačni leksem
ie > i	monof3	ŽIVJETI živila	-	-
"	pril.	DOLJE doli	-	-
i > i	im. rij.	LJUDI ljudima RAZLIKA razliku, RAZLIČIT različito RAZLIKOVATI razlikovat	-	Sustavna promjena
"	gl. (gl. pr. rad.,	VRATITI SE vratila (bi se), VOZITI vozili; RAZLIKOVATI razlikovat; POMIRITI SE pomiri se	-	Sustavna

	inf., pz., imp.)	REĆI recimo			promjena
"	D os. z.	TI (san) ti (bila)	+	-	Sustavna promjena
ie > e		OVDJE ode	-	-	-
o > a		ŠTO šta		ŠTO	1/1
OTVORNICI – GUBLJENJE					
Gubljenj e: završni	inf.	PROMIJENITI prominit SJETITI sitit PRIČATI pričat UBACITI ubacit FORSIRATI forsirat SLUŠATI slušat RAZLIKOVATI razlikovat PREPOZNATI pripoznat PITATI (san tila) pitat REĆI reć UZIMATI (o(ćeš)) uzimat		-	100%
	zamj.	SVAKI svak	-	-	-
	vez., čest	ALI al ILI il LI l		ALI ILI LI	7/26
	navez.	NEĆEGA nećeg DALJEG dalje		-	100%
početni	pril.	OVAKO vako	-	-	-
unutarnji	V	BRAT br(a)te	-	-	-
	u br.	ČETIRI će(i)tri	-	-	-
ao- > 0	ao	KAO k(a)o	KAO ko	KAO	1/ 5
ao- > 0	ao	OPRATI opr(a)o ZEZA(zi) zeza(o)		-	100%
(-ov-)ima > - in	DLI im. m.r.	ZID zidovim(a) zidovin	-	rodacima ljudima našima	0%
-ama > - an	DLI mn. im. ž. r.	SUŠAR(AMA) sušaran KORPORACIJ(AMA) korporacijan	-	-	-
OTVORNICI – DODAVANJE					
	i	MI nami	-	-	-
ZATVORNICI – ZAMJENA					
m > n	odusnjenje delabiliziranje pz., pf.	BITI (ni/je)san ICI iden ISPRUŽITI ispružin STISNUTI stisnen OSJETITI osjetin GOVORITI govorin TRUDITI SE trudin se PRIČATI pričan KAZATI kažen MIJENJATI minjan ZNATI (ne) znan ČUTI (ne) čujen PREPOZNATI pripoznajan RADITI radin PITATI pitan MISLITI mislin ZNATI znan USPOREDITI uspoređujen		-	100%
m > n	u imens. r. (I jd., D, L)	TAJ (s) tin ON (s) njin 2 MATI (s) materon ČAČA čaćon DJECA dicon MOJ mojjin VI (VAM) (dao san) van		-	100%
-em > on	I jd. m.r.	MUŽ mužon	-	-	-
(-ov-)ima > - in	DLI im. m.r. žr	ZID zidovim(a) zidovin KRUG krugovim(a) krugovin	-	-	-
-ama > - an	DLI mn. Im. ž. r.	SUŠAR(AMA) sušaran KORPORACIJ(AMA) korporacijan	-	-	-
h > v		SUHO suvo DUHAN duvan	-	-	-
h > n		ODMAH odman	-	-	-
št > šć		ŠTAP šćapa šćap	-	-	- šćakavizam u gubljenju
l > lj	onepčanje /palatiziranje	LJETNI litnji PROLJETNI prolitnji	-	-	-
d > đ	onepčanje /palatiziranje	ICI idem	-	iden	0%
K > r		MOĆI more	-	-	-
ZATVORNICI – GUBLJENJE					
KV- > 0		HTJETI oš neš (h)o(će)š ne(će)š	-	oćeš	-
završni #K-Z > 0	t > 0	PET pe	-	-	-
	d > 0	KAD ka		KAD	2/9
	r > 0	JUČER juče	-	-	-
početni	g- > 0 > gd	GDJE (g)di	-	-	-
k > 0 kk	h > 0	ODMAH odma HTJETI oćeš		Hercegovina Hercegovinu njih svih ih Hercegovaca njihovih	2/8
	t -0 / KK	TKO (t)ko		-	100%
središnji	dn > n	JEDAN je(d)na	-	ispadne	0%
	tk > k	NETKO ne(t)ko		-	100%
	tsk > sk	ATLETSKI atlesko	-	-	-
KK(K)> K(K)	ds > s	PREDSJEDNIK presjednik presjednici	-	-	-
	vd > d	OVDJE o(v)de	-	-	-
	kv > k	TAKVA tak(v)a	-	-	-
ZATVORNICI – DODAVANJE					
	j > VV	ČUTI čujo			

Tablica 15

Obilježja idolekta - govornik Im4

OTVORNICI - ZAMJENA					
		Zavičajni govor		Standardni jezik	z. g. / s. jez. (pojavnice)
ie > i monofl	monofl	VRIJEME vrimena UVIJEK uvijek MIJENJATI minja		DVIJE RIJEKU POSLIJE VRIJEME PRIJE	3/6
ie > i	"	DOLJE doli GDJE di MJESec misec miseca DJECA dica dice dicu DJED did SMJETI smiš VJEROVATI virovat DJEDOV didove		MJERA SUSJEDA	21/ 2
e > i	uvišenje zatvoreni	PRESKAKATI priskakali GORE gori		GORE PREPUŠTENI	2/2
o > i		UJUTRO jutri	-	-	-
x- > u					
o > u		UJUTRO ujutru		-	1/0
x- > i					
ie > i	monof3	ŽIVJETI živila		-	+
"	pril.	DOLJE doli		-	+
i > i	im. rij.	LJUDI ljudima	-	-	-
"	gl. (gl. pr. rad., inf., pz., imp.)	ZVONITI zvonilo STAVITI stavili SUŠITI sušili		-	+
"	D os. z.	TI (san) ti (bila)	-	-	-
ie > e		OVDJE ode ONDJE onde		-	2/0
o > a		ŠTO šta	-	ŠTO	0/2
OTVORNICI – GUBLJENJE					
završni	inf.	IMATI imat VOZITI vozit VJEROVATI virovat DOCI doć PRATITI pratit PUSTITI pustit POKUPITI pokupit OTETI otet		-	9/0
	zamj.	SVAKI svak	-	-	- pojedinačni leksem
	vez., čest	ALI al ILI il (u poslovcici)		ALI ILI	6/5
	navez.	NEČEGA nečeg DALJEG dalje	-	-	-
početni	pril.	OVAKO vako		-	1/0 pojedinačni leksem
umutarnji	V	BRAT br(a)te	-	-	pojedinačni leksem
	u br.	ČETIRI če(i)tri	-	-	-
ao- > 0	ao	KAO k(a)o		-	1/0 tematski vokal
ao- > 0	ao	MORATI morā REĆI reka ICI iša MOĆI moga IMATI ima PROHODATI prohoda		-	7/0
(-ov- jima > - in	DLI im. m. I s. r.	ZID zidovim(a) zidovin	-	KUKURUZOVİŠTIMA	0/1
-ama > - an	DLI mn. im. ž. r.	SUŠAR(AMA) sušaran		KUKULJEVICAMA SUŠARAMA	1/3
OTVORNICI – DODAVANJE					
	i	MI nami		-	1/0
ZATVORNICI – ZAMJENA					
m > n	odusnjenje delabiliziranje pz., pf.	ZNATI (ne) znan KAZATI kažen RAZMIŠLATI razmišljan BITI (ni)san (bio, moga, ima, prohoda) VIDJETI vidin IMATI iman GOVORITI govorin MISLITI mislin		-	16/0
m > n	u imens. r. (I jd., D, L)	NEKAKAV NADZOR nekakvin nadzoron OVE SUŠARE ovin sušaran TA CESTA ton ceston (u) tin NAJLON najlonon ONI onin		-	8/0
-em > on	I jd. m.r.	MUŽ mužon	-	-	-
(-ov- jima > - in	DLI im. m.r. žr	ZID zidovim(a) zidovin KRUG krugovim(a) krugovin	-	KUKURUZOVİŠTIMA	0/1
-ama > - an	DLI mn. Im. ž. r.	SUŠAR(AMA) sušaran KORPORACIJ(AMA) korporacijan		-	1/2
h > v		SUHO suvo DUHAN duvan		SUHOGA	2/1
h > n		ODMAH odman		-	1/0
št > šć		ŠTAP šćapa šćap		PREPUŠTENI, KUKURUZOVİŠTIMA	2/2
l > lj	onepćanjenje	LJETNI litnji PROLJETNI prolitnji	-	-	-
d > đ	onepćanjenje	ICI ide		IDES	2/1
K > r		MOĆI more	-	-	-
ZATVORNICI					
ZATVORNICI – GUBLJENJE					
KV- > 0		HTJETI oš neš (h)o(će)š ne(će)š	-	-	-
završni #K-Z > 0	t > 0	PET pe		PET	1/1

	d > 0	KAD ka SAD sa ISPRID ispri		KAD SAD	7/8
	r > 0	JUČER juče	-	-	-
početni	g- > 0 > gd	GDJE (g)di		-	2/0
k > 0 kk	h > 0	HLADAN ladnija HLADNO ladno HAJDE ajde OVI(H) ovi ODMAH odma		HLADNO PROHODA ONI IH	6/3
	t -0 / KK	TKO (t)ko	-	-	-
središnji					
	dn > n	JEDAN je(d)na			-
	tk > k	NETKO ne(t)ko			3/0
	tsk > sk	ATLETSKI atlesko		-	1/0
KK(K)> K(K)	ds > s	PREDSJEDNIK presjednik presjednici	-		-
	vd> d	OVDJE o(v)de		-	1/0
	kv > k	TAKVA tak(v)a	-	-	-
ZATVORNICI DODAVANJE					
	j > VV	ČUTI čuja		-	-

6.2. Prilozi II – Zavičajna obilježja stonskih ispitanika u odnosu na standardna

Tablica 16

Obilježja idolekta - govornica Lasal

OTVORNICI - ZAMJENA				
L1a		Zavičajni govor	Standardni jezik	z. g. / s. jez. (pojavnice)
ie > i	"	VOLJETI volila (bi) VIDJETI vidila (san) DOLJE doli OVDJE odi	- ostalo je/i/je, samo gl. prid. radni ž. r. i prilog <i>dolje</i>	5
e > i	uvišenje zatvoreni	GORE gori	GORE	1/3, 33%
X- > a				
o > a		ŠTO šta	ŠTO	3/8, 37%
u > i		POTEGNUTI potegnit	-	1/0
ie > e		DOLJE dole 3	-	3
OTVORNICI - GUBLJENJE				
završni	inf.	REĆI reć USELITI uselit IČI ić STAT stat	-	4/0, 100%
	vez., čest	LI I	ALI	3/6
	u br.	ČETRDESETČETIRI četresčetiri	-	-
ao- > 0	imens. rij.	POSAO poso	-	-
ao- > 0	gl.	NAIČI naišo DATI do POMOCI pomogo OSTATI osto	-	5/0, 100%
ao- > 0	ao	KAO ko 6	-	5/0, 100%
v+v> vv	a+e>ae diftong.	DVANAEST dvanestog	-	1
ZATVORNICI - zamjena				
m > n	odusnjenje delabiliziranje pz., pf.	BITI san (ostala, išla, čela, rekla, videla) GOVORITI govorin MISLITI mislin MORATI moran DRŽATI držin KAZATI kažen ŽIVJETI živin	ZAFRKAVAM ISPRAVLJAM	20/2, 90%
m > n	u imens. r. (I jd., D, L nekih zamjenica)	TREĆI trečen RUKA rukon	-	2/0
m > n	u nepromj. r.	ŠEZDESET OSAM šezdeset osan	-	-
n > m		POČETI počmem	-	-
lj > j		ZEMLJA zemje PRIZEMLJE prizemje LJUDI judi HODILJE Hodije Hodiju	-LJ-	16/10, 61%
dj > đ		GDJE đe NEGDJE nede OVDJE ode DJEDA đeda	GDJE	12/1, 92%
tj > ć		HTJETI čela (san)	-	1/0
ZATVORNICI - GUBLJENJE				
KV- > 0	sred. slog	VIDJETI vi(di)š	-	1
završni #K-Z > 0	t > 0	BITI jes PET pe ŠEST šes DVADESET dvadese (jedan, jedno)	-	5
	d > 0	KAD ka SAD sa	(PO/NE)KAD SAD	7/11, 38%
	l > 0	URA I POL ura i po	-	-
	h > 0	ODMAH odma	h SE ČUVA	1
početni	g- > 0 > gd	GDJE	GDJE	2/1
	h > 0	HAJDE ajde HTJETI čela (san)	-	2
	t -0 / KK	TKO (t)ko	-	1
središnji	gd > d	NEGDJE nede	-	3

	vd > d	OVDJE ode odi	-	6
	tk > k	NETKO neko	-	-
	m > 0	NEMATI nean	-	-
	h > 0	SHVAĆATI svaća svatiš	-	-

Tablica 17

Obilježja idolekta - govornik Zas1

OTVORNICI - ZAMJENA					
Zl		Zavičajni govor		Standardni jezik	z. g. / s. jez. (pojavnice)
ie > i	"	DOLJE doli ŽIVJELI živili	-	-	Samo st. obl.
e > i	uvišenje zatvoreni	GORE gori		-	1
o > a		ŠTO šta	1	ŠTO	1/2
X- > i					
u > i		POTEGNUTI potegnit	-	-	-
X- > e					
ie > e		DOLJE dole	-	-	-
OTVORNICI - GUBLJENJE					
završni	inf.	TEŽITI težit GOVORITI govorit SLUŠATI slušat REĆI reć VIRITI virit INKARTATI inkartat NALITI nalit ZAŠTITI zaštitit NABITI nabit PROSUŠITI prosušit ZAVRTITI zavrtit POSTAVITI postaviti PALITI palit HODITI hodit PROŠETATI prošetati	-		17, 100%
	vez., čest	ALI al	-	ALI	0/7, 0%
	u br.	(DVADESET)ČETIRI (dvadeset)četiri	-		1/0
ao- > 0	imens. rij.	POSAO poso	-		2/0
ao- > 0	gl.	MIJENJATI mijenjo PODIĆI podigo (san) SKONTATI skonto (san) DOĆI došo (san) STUDIRATI studiro (san)	-		5/0
ao- > 0	ao	KAO ko	-		3/0
v+v> vv	a+e>ae diftong.	PETNAEST petnes 2	-	-	-
ZATVORNICI - zamjena					
m > n	odusnjenje delabiliziranje, pz., pf.	KORISTITI koristin MORATI moran ĆASKATI Ćaskan TRUDITI SE trudin BITI (ni)san (podigo, napravio, skonto, došo, studiro, pošo) GOVORITI govorin RADITI radin 3 MISLITI mislin 3 PRETPOSTAVLJATI pretpostavljan SUMNJATI sumnjan ZNATI (ne) znan SUDJELOVATI sudjelujen	SAM		25/2, 92%
m > n	u imens. r. (l jd., D, L nekih zamjenica)	OVAJ (u) ovon ŠAKA šakon SVOJ svojon BAKLJA bakljon	PUTEM DIECOM KUHNJOM NAFTOM MOBITELOM	NAM	4/6, 40%
m > n	u nepromj. r.	OSAMSTO osansto SEDAMSTO sedansto SEDAMDESET sedandeset	-		3/0
n > m		POČETI počme počmemo počmu	3		3
lj > j		POSTELJA posteje	-	OBLICI S lj	0%
dj > đ		GDJE de ONDJE onde	-		2/0
tj > ć		HTJETI (ne) Ćeo	-		-
ZATVORNICI - GUBLJENJE					
KV- > 0	sred. slog	ČETRDESET(ČETIRI) četres (četri) VIDJETI vi(di)š	-	-	-
završni #K-Z > 0	t > 0	OPET ope BITI jes DVADESET dvadeset(četri)	TO JEST PET		3/4, 42%
	d > 0	KAD ka ISPRED ispre SAD	2	(OT)KAD 3	3/3, 50

		sa			
	l > 0	(DVA, PET) I POL (dva, pet) i po	l	-	2/0
	h > 0	OTIĆI odo ODMAH odma	-	čuva h	0%
početni	g- > 0 > gd	GDJE đe	l	-	1
	h > 0	HAJDE ajde HTJETI čela (san)	-	-	-
	t -0 / KK	TKO (t)ko	-	-	-
središnji	gd > d	NEGDJE nede 2	-	-	-
	vd > d	OVDJE ode	l	-	1
	tk > k	NETKO neko	-	-	-
	m > 0	NEMATi nean	l	-	1/0
	h > 0	SHVAĆATI svaća svatiš	-	-	-

Tablica 18
Obilježja idiolekt - govornica Nasa2

OTVORNICI - ZAMJENA					
		Zavičajni govor		Standardni jezik	z. g. / s. jez. (pojavnice)
ie > i	"	VOLJETI volila (bi) 2 ŽIVJETI živili (smo)		- ostalo stand. obl.	3
e > i	uvišenje zatvoreni	GORE gori	-	-	-
o > a		ŠTO šta		ŠTO	1/4, 20%
u > i		POTEGNUTI potegnit	-	-	-
ie > e		DOLJE dole		-	5
OTVORNICI - GUBLJENJE					
završni	inf.	NAPUNITI napunit ZALEDITI zaledit BITI bit RENOVIRATI renovirat KUHATI kuhat RADITI radit PRIPREMATI pripremat IMATI imat SJEDATI sjedat ANIMIRATI animirat DODAVATI dodavat ODVOJITI SE odvojiti se POVUĆI SE povuće se VOZITI vozit		BITI	20/1, 95%
	vez., čest	LI l		ALI 5	1/5
	u br.	ČETRDESETČETIRI četresčetri	-	-	-
ao- > 0	imens. rij.	POSAO poso	-	-	-
ao- > 0	gl.	DOĆI došo (bi) PROŠETATI prošeto		DAO	2/1, 66%
ao- > 0	ao	KAO ko		-	3/0
v+v> vv	a+e>ae difiong.	PETNAEST petnes 2	-	-	-
ZATVORNICI - zamjena					
m > n	odusnjenje delabiliziranje pz., pf.	RADITI (ne) radin BITI (ni)san (sjedala, pošla, rastezala, znala) PRIČATI pričan IMATI (ne)man VOLJETI volin SJEČATI SE sječan se ODLAZITI odlazin DOLAZITI dolazin IĆI iden DOĆI doden ZNATI znan VIDJETI vidin POGLEDATI pogledan MISLITI mislin TREBATI treban		VOLIM OMOGUĆIM ZADOVOLJIM PLANIRAM DAM (NI)SAM IMAM NEMAM OBOŽAVAM	25/15, 62%
m > n	u imens. r. (l jd., D, L nekih zamjenica)	DJECA djecon		KOMUNIKACIJOM IM	1/2, 33%
m > n	u nepromj. r.	SEDAM sedan(desešes) OSAMDESET osandeset osandesetak		-	3/0
n > m		POČETI počmem	-	-	-

lj > j		NEDJELJA nedeja	- OSTALO lj	1/9, 10%
dj > d		GDJE de OVDJE ode NEGdje nede IGDJE ide NIGDJE nide NEDJELJA nedeja	DJECA 4 DJETINJSTVO GDJE	8/6, 57%
tj > č		HTJETI čela (san)	-	-
ZATVORNICI - GUBLJENJE				
KV- > 0	sred. slog	ČETRDESET(ČETIRI) četres (četri) VIDJETI vi(di)š	-	-
završni #K-Z > 0	t > 0	SEDAMDESETŠEST sedandesešes BITI jes	TRIDESETPET	2/1
	d > 0	KAD ka 2 ISPRED ispre SAD sa	KAD SAD	4/13, 23%
	l > 0	URA I POL ura i po	-	1
	h > 0	OTIČI odo ODMAH odma	OSTALO H	2/11, 15%
početni	g- > 0 > gd	GDJE de	GDJE	2/1, 66%
	t -0 / KK	HAJDE ajde HTJETI čela (san)	-	-
		TKO (t)ko	-	-
središnji	gd > d	NEGdje nede IGDJE ide NIGDJE nide	-	4
	vd > d	OVDJE ode 4	1	3
	tk > k	NETKO neko	-	-
	m > 0	NEMATI nean	NEMAM	0/4
	h > 0	SHVAČATI svača svatiš	-	-

Tablica 19
Obilježja idiolekta - govornica Zasa3

OTVORNICI - ZAMJENA				
Zrinka		Zavičajni govor	Standardni jezik	z. g. / s. jez. (pojavnice)
ie > i	monof.	DOLJE doli ŽIVJELI živili	-	-
e > i	uvišenje zatvoreni	GORE gori	-	-
o > a		ŠTO šta	ŠTO	1/6
u > i		POTEGNUTI potegniti	-	-
ie > e		DOLJE dole	-	-
OTVORNICI - GUBLJENJE				
završni	inf.	BITI bit LEČI leć POČI poč VOZIT SE vozit se REČI reć GOVORITI govoriti PREBACITI prebaciti ODREDITI odrediti PITATI pitati PRILAGOĐAVATI prilagođavati MISLITI misliti	POGLEDATI	12/2, 85%
	vez., čest	ALI al	ALI LI	0/15
	u br.	ČETRDESETČETIRI četresčetri	-	-
ao- > 0	imens. rij.	POS AO poso	-	-
ao- > 0	gl.	UPOTREBLJAVATI upotrebljavati REČI reko IMATI imo	POGLEDAO UTJEC AO	4/3, 57%
ao- > 0	ao	KAO ko	-	2/0
v+v> vv	a+e>ae dif t ong.	PETNAEST petnes 2	-	-
ZATVORNICI - zamjena				
m > n	odusnjenje delabiliziranje pz., pf.	BITI (ni)san (imala, se nasmijala) DIČI SE dignen se POPITI popijen OPRATI operen POČI pođen MISLITI mislin KAZATI kažen	POMOGNEM 2 POJEDEM STIGNEM 2 KAŽEM SMIJEM SE SREDIM GOVORIM MISLIM 4 NI/SAM 9 PODRŽAVAM ZNAM NEMAM	8/25, 24%

m > n	u imens. r. (I jd., D, L nekih zamjenica)	VI van		METKOVIĆEM STANDARDNIM HERCEGOVAČKIM NEKOM MJEŠAVINOM JEZIKOM	1/7, 12%
m > n	u nepromj. r.	ŠEZDESET OSAM šezdeset osan	-	-	-
n > m		POČETI počmem	-	-	-
lj > j		POSTELJA posteje	-	SAMO LJ	0/18
dj > đ		NEGDJE neđe OVDJE ode GDJE đe	-	NEGDJE	0/1
tj > ć		HTJETI (ne) čeo	-	-	-
ZATVORNICI - GUBLJENJE					
KV- > 0	sred. slog	ČETRDESET(ČETIRI) četres (četri) VIDJETI vi(di)š	-	-	-
završni #K-Z > 0	t > 0	DESET dese PETNAEST petnes DEVEDESET devedese (šeste)	-	DEVET DESET OPET	0/3, 0%
	d > 0	SAD sa		KAD	1/5, 16%
	l > 0	(DEVET) I POL (devet) i po		-	1
	h > 0	OTIĆI odo ODMAH odma	-	ČUVA H	0/16
početni	g- > 0 > gd	GDJE đe	-	-	-
	h > 0	HAIJE ajde HTJETI čela (san)	-	-	-
	t -0 / KK	TKO (t)ko		-	1
središnji	gd > d	NEGDJE neđe	-	-	-
	vd > d	OVDJE ode	-	-	-
	tk > k	NETKO neko		-	5
	m > 0	NEMATI nean	-	NEMAM	0/1
	h > 0	SHVAĆATI svaća svatiš	-	-	-

Tablica 20

Obilježja idiolektā - govornik Tas3

OTVORNICI - ZAMJENA					
		Zavičajni govor		Standardni jezik	z. g. / s. jez. (pojavnice)
ie > i	"	DOLJE doli		- ostalo stand obl.	1
e > i	uvišenje zatvoreni	GORE gori	-	- stand. obl.	0
o > a		ŠTO šta	1	ŠTO	7/5, 58%
u > i		POTEGNUTI potegnit	-	-	-
X- > e					
ie > e		DOLJE dole	1	-	5/0
OTVORNICI - GUBLJENJE					
završni	inf.	DOĆI doć OSTATI ostat VRATITI vratit BITI bit ŽIVJETI živjet PREBACITI SE prebacit se VRATITI SE vratit se POPITI popit POĆI poć PROŠETATI prošetat KUPITI kupit JESTI jest SPA VATI spavat PRIČUVATI pričuvat DOLAZITI dolazit BACITI bacit ZAGRADELATI zagrađelat NAREZATI narezat POPRIĆATI popričat ORGANIZIRATI organizirat	-		25/0
	vez., čest	ALI al		ALI 8	1/8

	u br.	DVIJE dvje	-	DVIJE	0/1
ao- > 0	imens. rij.	POSAO poso		-	3/0
ao- > 0	gl.	DOČI došo (san/je) IMATI imo (san) MOČI mogo (san/bi) POČI pošo bi TREBATI trebo (bi)		-	9/0
ao- > 0	ao	KAO ko		-	4/0
v+v> vv	a+e>ae diftong.	JEDANAESTI jedanaestom		-	1/0
ZATVORNICI - zamjena					
m > n	odusnjenje delabiliziranje pz., pf.	BITI (ni)san (došo, dobio, želio, imo, mogo, bio, govorio) MISLITI mislin (NE)MORATI ne moran IMATI iman KAZATI kažen (NE)ZNATI ne znan		IDEM MISLIM 4 KORISTIM ŽIVIM NEMAM	24/8, 75%
m > n	u imens. r. (I jd., D, L nekih zamjenica)	BRAT braton MATI materon	-	(S) NJOM JEDANESTOM PETOM JEDNOM	0/5, 0%
m > n	u nepromj. r.	ŠEZDESET OSAM šezdeset osan	-	-	-
n > m		POČETI počmem	-	-	-
lj > j		POSTELJA posteje	-	-LJ-	0/6, 0%
dj > đ		NEGDJE neđe OVDJE ode		VIDJELI OVDJE	3/2, 60%
tj > ć		HTJETI (ne) čeo	-	-	-
ZATVORNICI - GUBLJENJE					
KV- > 0	sred. slog	ČETRDESET(ČETIRI) četres (četri) VIDJETI vi(di)š	-	-	-
završni #K-Z > 0	t > 0	DESET dese PETNAEST petnes DEVEDESET devedese (šeste)	-	OPET	0
	d > 0	SAD sa 3 KAD ka 2		SAD (OT)KAD	5/13
	l > 0	URA I POL ura i po		-	1
	h > 0	ODMAH odma		-	1
početni	g- > 0 > gd	GDJE đe		-	1
	h > 0	HAJMO amo		HOĆU HOĆE HLADU	1/4
	t -0 / KK	TKO (t)ko	-	-	-
središnji	gd > d	NEGDJE neđe		-	2/0
	vd > d	OVDJE ode		OVDJE	1/1
	tk > k	NETKO neko	-	-	-
	h > 0	SHVAĆATI svaća svatiš		-	2

Tablica 21

Obilježja idiolekta - govornica Kasa4

OTVORNICI - ZAMJENA					
		Zavičajni govor		Standardni jezik	z. g. / s. jez. (pojavnice)
ie > i	"	VOLJETI volila (bi)		Voljela	1/2, 33%
e > i	uvišenje zatvoreni	GORE gori	-	-	-
o > a		ŠTO šta		ŠTO	1/13
u > i		POTEGNUTI potegnit	-	-	-

ie > e		DOLJE dole	-	-	-
OTVORNICI - GUBLJENJE					
završni	inf.	OSTAVITI ostavit RODITI rodit UREDITI uredit GOVORITI govorit UPOTRIJEBITI upotrijebit DEKLINIRATI deklinirat BITI bit OBJAŠNJAVATI objašnjavat REČI reć ZNATI znat OTKRITI otkrit MORATI morat PROMIJENITI promijenit UTJECATI utjecat		REČI	24/1
	vez., čest	ALI al ILI il NITI nit LI l	-	ALI LI	0/19
	u br.	ČETRDESETČETIRI četresčetri DVIJE dvje	-	DVIJE	0/1
ao- > 0	imens. rij.	POSAO poso	-	-	1/0
ao- > 0	gl.	REČI reko PRIČATI pričo	-	-	3/0
ao- > 0	ao	KAO ko	1	KAO	6/2, 75%
ZATVORNICI - ZAMJENA					
m > n	odusnjenje delabiliziranja pž., pž.	BITI (ni)san (ostala, se doselila, se udala, živjela, htjela, zatrudnila, trebala, govorila) GOVORITI (ne) govorin MISLITI mislin 5 ZNATI (ne) znan		SAM DEKLINIRAM MIJENJAM MORAM ZNAM FORSIRAM ISPRAVLJAM RADIM ŽELIM TRUDIM GOVORIM POJEDNOSTAVNIM PONOVI KORISTIM PRIMJEĆUJEM KAŽEM	24/24, 50 %
m > n	u imens. r. (I jd., D, L nekih zamjenica)	SVOJ svojon MOJ mojon	2	NAM DJECOM MAMOM SESTROM IKAVICOM NEKOM IMOTSKOM NEKAKVOM MJEŠAVINOM KNJIŽEVNOM	2/15, 11%
m > n	u nepromj. r.	ŠEZDESET OSAM šezdeset osan	-	-	-
n > m		POČETI počmem	-	-	-
lj > j		POSTELJA posteje	-	LJUDIMA DALJE ISPRAVLJAM VOLJELA	0/10
dj > đ		GDJE đe	-	GDJE OVDJE	3/3 50%
tj > ć		HTJETI ćela (san)	-	HTJELA	0/1, 0%
ZATVORNICI - GUBLJENJE					
KV- > 0	sred.	ČETRDESET(ČETIRI) četres (četri) VIDJETI vi(di)š	-	-	-
završni #K-Z > 0	t > 0	DESET dese PETNAEST petnes DEVEDESET devedese (šeste)	-	-	-
	d > 0	KAD ka	-	KAD SAD	0/15, 0%
	l > 0	URA I POL ura i po	-	-	-
	h > 0	OTIĆI odo ODMAH odma	-	-	-
početni	g- > 0 > gd	GDJE đe	1	-	3/0
	z > 0	ZNATI naš	-	-	-
	t -0 / KK	TKO (t)ko	-	-	-
	h > 0	HAJMO amo	-	-	-
središnji	gd > d	NEGDJE neđe	-	-	-
	vd > d	OVDJE ođe	-	OVDJE	0/2, 0%
	tk > k	NETKO neko	-	-	1/0
	m > 0	NEMATI nean	-	-	-
	h > 0	SHVAĆATI svaća svatiš	-	-	-

Tablica 22

Obilježja idiolekta - govornik Das4

OTVORNICI - ZAMJENA				
		Zavičajni govor	Standardni jezik	z. g. / s. jez. (pojavnice)
ie > i	"	DOLJE doli ŽIVJELI živili	OSTALO IJE/IE	2
e > i	uvišenje zatvoreni	GORE gori	-	2
o > a		ŠTO šta 1	ŠTO	1/8, 11%
u > i		POTEGNUTI potegnit -	OKRENUO	0/1, 0%
ie > e		DOLJE dole -	-	-
OTVORNICI - GUBLJENJE				
završni	inf.	IČI ić PUSTITI pustit STRAŠITI strašit VRIŠTATI vrištat PLAŠITI plašit	-	6, 100%
	vez., čest	ALI al -	ALI	0/3, 0%
	u br.	ČETRDESETČETIRI četresčetri DVIJE dvje	DVIJE	4/1, 80%
ao- > 0	imens. rj.	POSAO poso	-	1
ao- > 0	gl.	GLEDATI gleda (san) MOĆI mogo (si) IČI išo (san, je) POĆI pošo (san) STATI sto (san) PRIPASTI SE pripo se POBJEĆI pobjego OSTATI osto (sam) ZABRIJATI zabrijo	9	10
ao- > 0	ao	KAO ko	KAO	1/1, 50%
v+> vv	a+e>ae diftong.	PETNAEST petnes	-	2
ZATVORNICI - ZAMJENA				
m > n	odusnjenje delabiliziranje pz., pf.	BITI (je)san (kupio, gleda, proveo, išo, volio, pošo, sto, radio) MISLITI mislin (NE) ZNATI (ne) znan KORISTITI koristin PRIČATI pričan REĆI rečen	SAM IMAM KORISTIM2 UPOTRIJEBIM NAGLASIM	22/6, 78%
m > n	u imens. r. (l jd., D, L nekih zamjenica)	BRAT braton MATI materon	(S) NEKIM (U) TOM NEKOM DRUGOM KUHINJOM BICIKLOM AUTOM AUTOBUSOM	2/15, 11%
m > n	u nepromj. r.	ŠEZDESET OSAM šezdeset osan	-	1/0
K > K				
n > m		POČETI počmem -	-	-
lj > j		POSTELJA posteje	OBITELJSKA	1/2, 33%
dj > đ		NEGDJE neđe 2OVDJE ode GDJE đe	DJECU DJECE	4/4, 50%
tj > ć		HTJETI (ne) čeo	-	2/0, 100%
ZATVORNICI - GUBLJENJE				
KV- > 0	sred.	ČETRDESET(ČETIRI) četres (četri) VIDJETI vi(di)š DVADESETPET dvaespe	ČETRDESET ŠEZDESET	3/2, 60%
završni #K-Z > 0	t > 0	DESET dese PETNAEST petnes DEVEDESET devedese (šeste)	ČETRDESET ŠEZDESET PET	3/3, 50%
	d > 0	(NI)KAD ka	(NI/NE)KAD	3/9, 25%
	l > 0	URA I POL ura i po -	-	-
	h > 0	OTIĆI odo ODMAH odma -	ULAZNIH VRHU KUHINJOM	0/3, 0%
početni	g- > 0 > gd	GDJE đe	-	2/0, 100%
	z > 0	ZNATI naš -	-	-
	t -0 / KK	TKO (t)ko -	-	-
	h > 0	HAJMO amo -	-	-
središnji	gd > d	NEGDJE neđe 2 -	-	-
	vd > d	OVDJE ode 1	-	1/0
	tk > k	NETKO neko -	-	-

	$m > 0$	NEMATI nean	-	-	-
	$h > 0$	SHVACATI svatiš		2	2/2

6.3. Prilozi III – Ogledi govora imotskih ispitanika

6.3.1. Ogled – govornica Mima1

Bilo je teško nać posa i on kaže: „Aj, otić ću u Imotski pa, po godine, nema veze, samo da ono prođe malo ta kriza.“ I ja govorin: „O kej.“ Ja sam ostala u Zagrebu, on je živio s mojim roditeljima. On je živio ono s materon i ćaćon, a ovaj ja san bila u Zagrebu. Ono mater i ćaća mi žive na katu, a brat i nevista mi žive u prizemlju, e, i tako da je on živio s njima i onda nakon nekog vrimenta on mi je reka: „M., meni su tu tako jako sviđa. Ovaj, mislim da bi ono, da bi bilo dobro da mi živimo tu.“ I onda sam ja sebi isto našla posa, ostala trudna. Eto, ja sam rodila nju dvi tisuće desete.

Baš ono kad sam došla tu, da su mi rekli da iman ono zagrebački naglasak. Al' ja u biti to na sebi stvarno ne primijetim, to nakon nekog vremena se to izgubi. Čak ono, čini mi se da više zbog muža pričam književni, čak mislim više zbog njega. Lokalizama što koristim možda: mater, ćaća, lito; ikavicu malo, al' smo primijetili da otkad mi mala ide u vrtić da ona koristi strašno, strašno puno izraza koje ja ni moji roditelji nikad ne koristimo: undan, tute i tako neke stvari koje ona čuje u vrtiću i koje mi uopće ne koristimo, da ona to stvarno koristi pa onda muž dobije tikove kad čuje tute... Ne smeta mu kad čuje mluko, lito, al' undan, tute to stvarno dobije tikove i onda trudi se ispraviti, al' ikavica ono tipična naša to ne, dapače.

Budući da radim u školi, ono s djecom pričam na taj način tako kako pričam, dakle književni. S mužon ono isto nastojim tako i ne znam možda eventualno, možda kad s materon pričam da pričam drugačije. Ne mogu sad to baš razgraničiti, al' mislim da se to nešto strašno ne razlikuje. Možda koja riječ ikavice i to je to baš da sad neke lokalizme koristim, ne baš.

Mi smo sebi napravili drugu kuću, mi smo možda tri kilometra od mojih roditelja. Zanimljivo je kako nas dvije obožavamo ić' dolje, a muž ono nikako. Njemu je to ono katastrofa. On govori: „Meni je Imotski najbolji grad na svitu. Nema šanse, nigdi ne idem!“ A nas dvi baš ono volimo i kupamo se i sunčamo se, a muž njemu ono Imotski je zakon. On čak ono i vrta ima i tako. On se s time igra, on se skroz uklopio, nekako mu paše i taj mentalitet... A on je tipičan nekakav naš tip ko da je ode rođen. Baš niki dan, niki dan je bila njegova mater ovde, i ćaća. Ono dođu oni tri puta godišnje i tako, i onda je mater njegova rekla: „Baš se lipo

uklopio među vas ko da je rođen u Imotskom. “ Moja mala S. roditelje zove baka i djed, a moje baba i did i tako ih ono razlikuje...

Mater je moja tila da se zove K., ko u svekrvino ime, ja nisam. Moja je mater, konkretno, moja je mater poludila kad sam ja ostavila svoje prezime. To je bio, kaos je živi bio u kući kad sam se ja udavala. Vidila san da mi svekrva nije tila ništa reć, ali vidim da joj nije baš drago, iskreno vidim baš to. Mužu to nije, kad sam ja rekla da bi htjela zadržati... s mužon san pričala o tome. On je reka ko u redu da to njemu ne smeta, kao ono da je samo bitno, da opet ne bio tio da djeca imaju dva prezimena. Ja san rekla: „Naravno. Djeca će imat tvoje prezime, al' ja bi tila zadržat svoje.“ Al' u kući, onda je moja mater zvala tete, jednu i drugu, ćaćinu sestru i svoju da me zovu i ja više poludila i na kraju rekla: „Majko, ja san odlučila, S. ne smeta.“ I onda je ona toliko izludila ćaću. Ćaća moj, ja znan da on nikad ne bi, da bi on meni to doša i reka, a ja san jako povezana s ćaćon. Ja san ćaći uvik govorila da se neću udavat da ću živit s njima, da ću imat dite. I onda kad san se udavala, on je meni reka: „Ti si meni rekla da se neš udavat.“ Ja san nekako tatina mezimica. On je već četrdeset godina imao kad je mene dobio. Dosta san uz njega vezana. I toliko je njega izludila da me on isto pita. Ja san rekla: „Ćaća, ako ti to toliko smeta, otiđi u općinu i odreci me se, a ja ću i dalje imat kako ja oću.“ I on je reka: „O kej, o kej. Nemoj se ljutit.“ Ćaći je sad drago.

6.3.2. Ogled – govornik Lim1

Di sam proveo djetinjstvo? Ko dijete od pe godina devedese posto san bio u Zmijavcima s babon i didon živio, s babon Anon materinon. Išli smo u polje, dizali se u četiri ujutru tri, četiri. I onda bi išli u polje radili bi do devet, do vrućina, vraćali se kući. Popodne san se igra po selu, vozio biciklo. Iza, kasnije, ručali bi, spavali. Nakon spavanja, liti to govorin za liti, ponovo u polje, samo što ja ne bi nikad radio. Ja bi voza biciklo po polju i tako i onda kući i tako iz dana u dan. I igra san se s dicon po selu. Pa bilo je dice: pokojni M., pokojni E., pokojni A. Je, poginili su. I onda bi se mi igrali. Baba je imala kravu pa bi mi išli čuva krave u brdo. Svak bi uzeo, čuvali u brdu, vratili se, eto kako smo se igrali. Kad bi osta u Imotskom, onda bi se igra tu oko kuće, negdi doli u šumi. Tu doli ispod S. kuće, po šumi bi se igrali. Bili smo ja, Z., N. e, K. M., D. ili doli kod, u Z. i V. K., on je u Njemačkoj, a nema niko s kin san se

ja družio više. Igrali smo se kauboja i indijanaca ili rata zavisi koji je film bio na televiziji. Liti su bili filmovi svaki dan. Bio je neki ili vestern ili partizanski, sad zavisi koji je bio, i onda čim film završi, trči u šumu i igrati se toga. Podilimo se u dvije skupine i ispočetka imamo puške i pištolje, a kasnije kamenjima jedno drugom porazbija glave i kući. Podilili bi se kako V. naredi: ko će u partizane, ko će biti ustaše, ko će kauboj, ko će indijanac i onda ratovali. V. je bio šef ili bi se pobio odma. Eto, to ti je tako bilo djetinjstvo. Nogometa nisan nikad u životu igra ni ko dite, nikada, jesan pe puta u životu zaigra nogometa, ali vozili smo bicikla puno. Do jezera Crvenoga jer, ma bilo je puno manje prometa nego danas. Recimo prije u Imotskon popodne nije bilo nigdje auta pa smo se mi vozali po gradu, do jezera i gori bi igrali nogometa. Ne na Partizanu, nego di je Bobanovo igralište. A sad su sprave tamo, je l'? To je prije bilo nogometno igralište. I tamo bi igrali nogomet i gotovo. Ma ja bi ritko igra, samo kada kad bi falio neko pa bi ja igra. Ma nisan ja tijo igrat mene to nije zanimalo. U školi mi je bilo dosadno, strašno dosadno zato što san ja naučio čitati i pisati dosta rano i zato što mi je bilo dosadno. Ja bi recimo u peton razredu pročita lekturu već do Božića, e bilo mi je dosadno.

...

Ka bi moga, eee, kupio bi kuću negdje uz more, negdje di nema nikoga, a di nema nikoga. I ništa, posadio bi masline okolo, iša u masline, u ribu, pravio vino i to je to, što bi još triba. Kako bi volio da kuća izgleda? Kuća dvokatnica, ko austro-ugarske što su radili onako sa tri métra plafonima, tri métra zidovin, tri dvadeset i doli kužina i i i i i dnevni boravak i eventualno neka biblioteka. Gori - tri spavaće sobe i gotovo. Prozori bi bili ko francuski prozori, samo imali bi, imali bi škure vanka. Ja bi je lipo namistio što jednostavnije, što manje stvari. Mene strašno živcira ka ima puno stvari po kući, kad ima previše stvari. To mene živcira, u meni kuva zbog toga, ali ja neću nikome govóriti. Ništa, ja šutin i gotovo.

Što jednostavnija.

...

A ne mogu se sada sititi, a sićan se Černobila, majke mi mile. Reklo na televiziji da ne smimo vanka ić i da će padati ta kiša s radijacijom i ja san ti pobiga iz kuće i otiša doli u Potok. Znaš di je Potok? E, iza Ivkošića briga tamo, ja i još jedan. I nisan ja njemu reka za to. Nije on nikad pratio. Padala kiša i ja san ti gleda u nebo di, di će to bit, oni, di će bit ta radijacija. I šta se dogodilo - normalna kiša padala. Iša san kući ljut, strašno. To se sićan da nisan vidio tu radijaciju. Ne znan koje godine je to bilo. Ima san možda desetak godina, ma možda više,

ne znan ni ja, ne znan koje je godine bio Černobil. Točno se sićan di san sta doli ispod Šumelja. Ja san doli sta. Kiša je padala, kiša, litnji neki pljúsak bio - prolitnji ne znan ni ja. Ja san čeka radijaciju da dođe, ali ništa.

6.3.3. Ogled – govornica Iima2

Volila bi, volila bi pa volila bi kuću kupit gori na Bazani ili nà Jezeru ili u centru grada, kamenu, malu. Izrenovirala bi je po stàrinski i imala bi zelene škure. Bila bi kamena. Imala bi mali, malo onako dvorište i bila bi na dvije etaže. Ne bi više nego da ima kùhinju, kupaonu i jednu, maksimalno dvi sobe i da ima veliki prostor za isprid, da je izolirano. Ima jedna takva kuća. Ima u Pervanovoj ulici sa zidovima okolo kamenim. To je ona od uràra pa gori s dèсне strane, ne vidi se. Tu kuću bi ti lipo sredila. Sve bi ti unutra bilo bijelo i bilo bi ti sa detaljima - onon mojon škrinjon, babinon, starinskon. I iman staru peglu. I sve bi bilo unutra bijelo, i bijeli podovi... oni... brodski pod i ... oni... starinske katrige, one baš katrige, one prije što su bile. Obojala bi, kupila bi neke na Hreliču, negdi bi našla i lipo bi ih dala različitih boja - jedna bi bila crvena, jedna zelena, jedna žuta znaš, i to bi tako napravila. Stavila bi puno svojih slika, obiteljskih, po kući u one okvire, stavila bi fenjer. Iman već viziju kakva bi ona bila. Ta kuća se ne prodaje, ali tu kuću ti želi kupit, ja mislin, šta ja znan bar dvaes ljudi, al' nisu sređeni imovinsko-pravni poslovi. Ta kuća ti je neki ljudi iz Imotskoga koji su ostavinu dobili, ali oni nemaju, mislin da nemaju, veze s Imotskin. I oni se nešto između sebe ne slažu. Kao prodaje se, ali se, kad god triba je kupit, onda ti oni, ne znan, tipa daju ti je za dvista iljada eura, a onde ne valja ništa nego lokacija, ništa drugo. E tako bi ti ja. Ja bi ti tu kuću, ili bi..., al tu kuću, al' ja iman filing da ću ja nju kupit. Možda san se previše ufurala u nju. Eto, tu bi ti kuću sutra kupila i mislin čekan je... Ma ne bi to da M. Eto, taka bi ti bila puna đirana. Našla bi ti jednu ženu koja bi mi samo sadila đirane i bila bi ti vinova... ova... lóza od odrne i bio bi ti drveni stol i klupa... i bila bi ti vanka ona starinska pipa... ona. Ta kuća ima bunar, eee... ne bunar ono što se sliva, nego pravi bunar. Glavna bi odrednica te kuće bili đirani i vinova loza.

...

Ovako. Jutri bi ti dan započela sa bilon kavon, ali ne bilon kavon od ... ne, nego s crnon kavon... a u tome bi ti bilo jedna trećina šećera, jedna trećina mlika i jedna trećina kave. Ja sad, kad se toga sitin, meni se želudac okriće. Čuvala me baba Mara, ćaćina mater i to ti je

meni baš obilježilo djetinjstvo. Toga se uvijek sjetim. To je baba svako jutro kuhala. Nekad ja kažu kuhala nekad kuvala, zbog čega. I ovaj... i šta bi još i šta mi je još obilježilo... obilježilo mi je djetinjstvo ona tamo šuma kod Jurežića. Po cile dane bi bili u šumi, po cile dane ono baš kad bi me baba zvala ovako ka će noć. To mi je isto onako... ono derjavina tamo... eho bi se čuo do do do... Bila bi doli da vikendom i šta bi mi, po cile smo se dane igrali. Igrali smo se svega. Igrali smo se kugla, divljine, šume... eee... bicikla smo vozili. To mi je u biti bio najljepši dio mog života.

6.3.4. Oglad – govornik Mim2

U Zagreb sam se... pa doselio sam se devedesete na fakultet gdje sam bio na fakultetu. Tu sam studirao do devedesete, završio, pa sam nešto bio godinu dana na postdiplomskom i onda se devedesete vratio u Imotski i bio do dva iljade pete i dva tisuće pete se vratio ponovo u Zagreb... Pa Imotski je bio jako lijep zato što je... eee... prekrasno je bilo živjeti... eee... u Imotskom zato što je Imotski bio centar, trgovački centar tog dijela znači... eee... moje djetinjstvo bilo vezano u bivšoj Jugoslaviji znači... Prije devedesete je l', devedesete ja sam otišao na fakultet. Mi smo bili zajednička država. Imotski je bio centralno mjesto. Bilo je dosta industrije. Sva okolna hercegovačka mjesta dolazili su u kupovinu, išli su u školu. Imotski je bio jako, dosta razvijen i jedno, jedno od vodećih trgovačkih mjesta u Dalmaciji. I bilo je jako lijepo. Bilo je puno ljudi, sve je bilo živo, grad je bio pun prekrasni dućani, mjesta za izlazak puno, kafića puno ... baš jedno lijepo, lijepo, ljudi... I to je nekako moje djetinjstvo vezano za te osamdesete gdje je bila jedna od najboljih ekonomskih situacija, prilika, najboljih, uuuu tad čak ako ne u svijetu, u bivšoj Jugoslaviji. Bilo je stvarno ... Ljudi su živjeli bezbrižno, nije bilo nikakve priče o financijskom, da o financijskim prilikama.

Moje djetinjstvo i djetinjstvo moje djece je neusporedivo. Pa oni su dosta vezani za kuću, vezani za tehniku, tehnologiju. Mi toga nismo imali. Mi jesmo, ako smo imali nedeljom... To svi smo čekali recimo nedeljom film. Onda bi se svi skupili iz tog naselja u nekoga u kuću pa bi gledali, recimo... kaubojski film, al' to je bilo recimo dva sata, ali svo ostalo vrijeme smo bili vani bila kiša... bila... bila kiša ... bilo snijeg, bilo... uvijek bi bili, vani bi bili. Onda recimo uvijek bi bila neka kuća koja bi se gradila pa bi se mi ušli u tu kuću pa bi mi tu nešto ili bi pravili neke svoje kućice ili ono uvijek smo bili negdje. U to vrijeme moja mama se vratila, a otac je radio u Njemačkoj i dalje. Obavezno smo nedeljom išli u crkvu. Mi koji smo

išli u crkvu, neki nisu išli, neki jesu. Tatina je crkva bila sv. Mihovila u devetom mjesecu, u Prološcu, a u, u Imotskom smo dosta slavili Gospu od Anđela, a nekako se najviše slavilo u mojoj obitelji sv. Ante i Velika Gospa s tim da je Velika Gospa vezana uz Gospu Sinjsku.

...Pa to je jedna anegdota. Mama, moja mama je htjela naditi ime nekako drugačije, ali pošto je, moj did se zvao J., J., onda su mu moja pokojna baka, jer je i bio prvi unuk u obitelji, onda su svi htjeli da se zove J. po didu J. Mislin J., J. i ovaj... pa moja mama je to... prilagodila se tome i čim su izašli iz rodilišta, moja baka ga je prozvala J. i onda su ga svi zvali J...

Ovo je moj govor, isti je ko i van. Isti, isti u kući ko i sa suradnicima, isti. Dosta se koristi književni jezik, dosta sam izbacio iz jezika ikavicu i taj naglasak. Čak me često ljudi smatraju da ja dolazim iz Slavonije zbog svog govora, kao da ja... ljudi mi kažu: "Pa ja nikad ne bi vjerovo da si ti iz Imotskoga." "Svi se iznenade s tim.

6.3.5. Ogled – govornica Eima³

...ali moram priznat da danas iden eeee... Nikad nisam dovela u pitanje... Da se razumimo. Ono, prije nego što san se udavala, kol'ko god je meni to prezime bilo ružno i sve skupa.... Šta je reka moj ćaća, kad ga je čujao prvi put, znaš, kad me pita kako mi se ko momak preziva. Em šok što nije odoli, ono klasična priča, sve skupa. „Odakle je, mile ti metere?“ ... Znaš, ono sad iz N. I sad ono, a ja imala strica u u u Ž. i pòkopān gori i stari moj iša u Slavoniju, iša i u školu u gimnaziju gori, završio.. I sad, više - manje očekuje sad nekakvog Matu Šojića, ovog onog. Ja govorin K. C. Zinuo on: „Odakle ti je taj?“ I sad ja njemu objasnin porijeklo. Znaš, kaže ćaća: „Daj, majke ti, pitaj ga more li se ikako vrati na to staro?“ Znaš, da to njemu lipše zvuči i sad ono... Znaš, kad je bilo pitanje udaje, nikad meni nije palo napamet, uopće, niti ostavljat svoje prezime ni ovo ni ono. Nisan uopće razmišljala da l' to tebi prezime išta znači, a viruj mi, sad da iden ispočetka, ostavila bi svoje prezime, ali čisto ne zbog ljepote ili ružnoće prezimena, il' nečeg takvog, nego čisto zbog tog što ja smatran da se čovik teško... Ja osobno, nikad se nisan srodila sa ovin prezimenon jer ja sebe doživljavam ko E., bez obzira. Baš san jednon ovaj s mužon o tom pričala bez... Ne znan, već smo bili u braku ko zna koliko, pé šes godina. Sigurno bi dōšli ná tu temu, ono, nije to ni njemu nikad bilo sporno. Ja mislin da sam ja njemu i onda rekla da ću ostavit - baš ga briga. I on meni kaže, isto kaže on: „Kad ja tebe sad slušan šta ti pričaš, na primjer, iz ove pozicije, da se ti nisi s tim srodila, ja tebe

apsolutno razumin. Meni ne bi palo napamet“, kaže on ko muško, „da ja, ne znan sa trideset i tri godine, kad sam se ženio, da mi sad neko kaže – aj' se ti prezivaj nekako drugačije“, kaže on. „Meni je to totalna glupost.“ I sad možda da smo mi tãda razgovarali na tu temu, da bi ja tad... ali ono, nego to napraviš po prirodi, po prirodi stvari je l' ... Šta ti oću reć? Ostaješ ti isti... ko što ti ono, to što ti jesi, ali velim - nije ništa to sad utjecalo...

Dole smo ti mi bili u gradu i sad onde pored pazara, ono gori, gori, na pijaci kod hotela, na onom potezu... Srida u gradu i ja san njemu sto puta rekla, ja govorin: „Kad ti Ante Aračić kaže danas ti je u Imotskon srida to ti, to ti nema te sride svagdi.“ To ti, naravno, on taj dio nije konta, nije on to kužio.

Mi smo ti došli u grad i sad čovik stane nasrid ceste s auton, sa mercedeson. Otvorio vrata. Mi izá njega u onon redu i on ode. Ja vidin ode on doli prema, prema pazaru, doli. I sad ovaj moj stoji u čudu, znaš ono za volanon, ja.... Šta je ovo sad bilo i znaš. I sad pita on di je policija, di je ovaj, di je oni ... znaš sve. Ka vraća se čovik. On je saša doli kod Ime, niz one stepenice, znaš. Vraća se i on ti nosi u vrećici ribu i on sa govori njemu, kao mome ovome jer je bio prvi: „Nu bona, oprosti. Ja san ti mora otić. Nestalo bi mi ribe da nisan, znaš, i nemoj se sad ti ljutit.“ Sad on mene gleda. Kaže on: „Pa ja ne mogu virovat.“ Ja govorin: „Šta ne moreš virovat? Čovik ti je lipo reka o čemu se radi“, ja kare, „i ovdi njega nijedan policajac neće zbog toga zaustavit jer on zna, jer njemu će nesta ribe ljutio se ti ne ljutio.“

6.3.6. Ogled – govornik Iim3

...Ja se nadan. Ne mogu sad reć je l' manje ili više, al' se nadan što vrijeme bude odlazilo dalje da će se to više... Nije mi nikad niko branio nit' bi ja. Ma dobro, na poslu, tu i tamo kroz zafrkanciju mi kažu: „Pričaj književno!“ Al' onda san ja još uporniji u tome da pričam... Ja san reka: „Od nas deset u uredu vas deve ćete propriča imotski, a ne ja...“ I ovaj ne znan oće l' se to ovaj... aaa... oće li se taj stereotip o Imoćanima i Hercegovcima razbit, niti mi je cilj da se to razbije, al' bi tija da se, da se skine neka stigma o nami kao nekakvin ljudima koji su iskoristili rat i slično. Dakle, nismo svi isti. Ja san svjestan da je bilo svega i svačega, al' nismo svi isti.

... čak žena mi govori da je najgluplje kad me čuje onako kad pričam književno pa tri riječi kažen književno, a onda mi uleti mliko. Pokušavan se prebacit, ne na zagrebački, nisan neee... Pokušavan se samo na književni. Ma ja isto, gle, jer pazi u poslu tako iman, iman kontakte sa svakakvin ljudima i sa ti, između ostalog, iman ono, ne znan vodim I. kao korisnika di je haed njihov je sidi u B. Mislin, ja sam s njim stvarno odličan. Ja sam s njim stvarno odličan i... ovaj i... obeća mi je čak ovo lito da će doć u Imotski, ali, ali ovaj... Isto tako pokušavan, ne želim da taj čovik stekne dojam da mu ja pričam kao na imotski, po imotskon naglasku da ga provociran i baš zato želim, pokušavan baš biti malo književan. Iako ne znan koliko to dobro zvuči ka ja pričam književno pa se ja malo prešaltan.

6.3.7. Ogled – govornica Aima4

... ali ja u stvari i govorin... nije da se trudim nešto prominit. U stvari i govorin, kad pričam s Marijen, normalno pričam. Nije da ja sad s njim nešto se trudim književno... Je, on je iz Zagreba i kažen ti nije da ja sad s njim ono... minjan neke riči eventualno ako ne razumi... onaj ne znan šta... sad se ne mogu nečeg sitit. Dobro, na poslu se trudim, neću sad na poslu pričat..., ali ja kad sam ono kod kuće, ja se ne trudim s Marijen pričat književno jer mi je to ono, to mi je naporno, to mi je glupo, da, to mi je stvarno debilno. Najgore mi je kad se neko silno trudi ne ubacit književno, nego ka se trudi ove zagrebačke izraze forsirat, a vidi se da mu ono ne stoji nikako i da mu to nije...

E sad, fora je, ja... Silno... super mi je slušat ljudima naglaske i mogu stvarno dosta, dosta naglasaka pripoznat. Je l' neko iz Slavonije, čak konkretno iz Gradiške ili uz Slavanskog Broda ili iz Osijeka mogu razlikovat, al' kad je rič o našima doli, Imotski ili okolica ne mogu točno jer valjda ne čujem svoje valjda neke karakteristike. Znači čujem da je blizu, baš sad ako, ako je blizu, Hercegovina blizu nas ili nekakva Zagora, ne mogu točno razlikovat odakle je točno. Recimo s mora mogu Makarsku, Split mogu, Šibenik, mogu Zadar, njih sve razlikujem točno, Dubrovnik, svih, sve ih između, ali i recimo... i dalje Hercegovinu, ali svoje... Pripoznajem ja da su oni blizu, ali ne bi bila sigurna, ne znan jesu iz Posušja ili iz Imotskog ili ono...vrlo blizu... ali čujem da jesu. Najslabije razlike te radim... recimo između Zadra i Šibenika ono čujem odma razliku ili između Splita i Šibenika čujem baš je kužin.

Često ti meni znaju ljudi reć kao ti uopće ne pričaš ko da si iz Imotskog. Imam prijateljicu iz Imockog i skroz drugačije i onda ka pitan odakle je točno prijateljica ono ispadne iz Ciste, iz Lokvičića uopće mislin vjerojatno neko ko je malo iz daljeg ne čuje te razlike, ali ogromne su razlike i točno možeš pripoznat iz kojeg sela ko dolazi. Različito, vrlo različito pričaju sela od od grada i baš me onda u stvari to zanima. Jer ja čujem razliku, jesan, jesan. To se stvarno čuje ono i neki izrazi, a i neki ono naglasci ili ono ne znan redoslijed riči u rečenici, ali onaj ljudi to sve skupa stave pod imocki tako da...i to san te u stvari ja tebe tila pitat kad budeš uspoređivala znaš kao imocki govor oćeš li uzimat baš ljude koji su odrasli u gradu ili ćeš uzimat sveukupno nekako sve zajedno.

Je, ali znaš ono ja recimo kad ja pričam s materom ili s ćaćom oni ti različito neke stvari govore i točno mater može pripoznat je l' neko Zmijavci ili Runovići oni čuju razliku. To ti čuju ono valjda domaći ljudi. Ja san cili život u gradu i znan u srednjoj kad su se spojili ti točno čuješ razliku. Dobro.

Točno to, točno to ti sa dicon pričaš točno onako kako pričaš i dica tako pričaju. Mi smo ti imali par susjeda u zgradi Hercegovaca i ta dica su skroz pričala ono vidi se da su to riči njihovih roditelja što mi je normalno znaš ono da pričaš kako ti priča roditelj.

Ja uspoređujem sadašnju generaciju s mojin rođacima, sad fora ti je, svi koji žive na selu imaju ti prijevoz. Ili ih prevozi, ne znan, mater ćaća ili neko od starije braće, ne znan, i oni su mobilni, oni jako često izlaze u Posušje. Ja sad ne znan je li tako za cilu generaciju jer ja uspoređujem ono sa rođacima iz Zmijavaca. Mi nismo imali prijevoz nisu nas mater i ćaća nigdi vozili mi smo svugdi išli pješke, a sad mladu generaciju iz Imockog ne znan.

6.3.8. Ogled –govornik Iim4

Baba je doli živila. Znala bi doć k nami i to, al' nisan s te strane ima neko... Ma u biti nisan... nije nas niko ni čuva. Ma mi smo bili prepušteni polju, Barakovcu, Pratrovcu... i tako prije nego što san iša u školu...

Nije, bila je mala škola ... to je bila neka priprema za školu... Ovaj, ujutru ka se ustaneš,

gledaš di su stariji brat, sestra i... ja iman starijega brata pe godina i dobro... Onda... on, ka bi on bio u školi, nisan ja moga to pratit u školu, ali ka bi bili, bili kod kuće i to... onda bi bilo oko kuće igranje, na Glavicu, oko crkve, doli u polje, na Barakovac, na Maticu, na rijeku, na znači... aaaa... Mater bi zvala kad bi zvonilo Zdravo Marija... eee... Ne, ne, u podne, nego navečer, navečer u šest... i onda izađe onde na terasu i onda više eee... zove i ti ideš kući i tako... eee... Ovaj, to, to je bilo neka, nekakva ta odgojna mjera dok san ima možda dvije godine, dok nisan prohoda i to. I onda, ajde, bio pod nekakvin nadzorom i to, al' poslije toga mi smo bili totalno slobodni. Al' i sada, sada su dica doli vidin slobodnija. Oni su... imaju svoju ovaj... iako je sasvim različito, različito vrijeme, nego što je bilo ka san ja bio. Bilo je puno više dice. Sa je puno manje dice, ali su isto oni vanka, a ode... Primjer: ja ne mogu svoju dicu pustit u parkić bez nadzora to je, to je razlika jena velika, a oni doli su ispri kućē, okò kućē, u susjeda. Znači nema nema bojazni da će ih neko pokupit, otet i to... Bar nije se takav slučaj...

Ko dica svega smo se igrali: skrivalica, nogometa. Mi smo organizirali... ovaj... organizirali smo atlesko prvenstvo. Dovelu bi madrac, stavili dva, dva šćapa gori. Nekakvi šćap poprečno pa priskakali na madrac, skakali. To je u Glavici bilo. Pa smo se u ovin sušaran igrali jer prije ti je bilo, ljudi su radili duvan i sušili su duvan i imali su od toga nešto dok nije došlo da uopće ne smiš sadi duvan. I onda bi u tin sušarama, u sušarama pod najlonon bi, di je se sušio taj duvan, kad bi bila vako ladjija vrimenta, jesen, zima, tu je bilo dosta toplo unutra. Tu bi se onda igrali u onin od kukuruza, onin, mi smo to zvali kukuruzovištima ili kukulj... kukuljevicama. Izbušiš rupu pa to bude ko indijanski šator unutra. Bilo je sigurno. Nisu prolazila auta ton ceston doli jer mi smo na toj cesti igrali nogomet ... Znači to je, nije čak bilo auta u Imotskoj krajini, a kamoli da je to bilo nešto prometno.

6.4. Prilozi IV - Ogledi govora stonskih ispitanika

6.4.1. Ogled – govornica Lasa1

Znaš će ja živin, e pa otac mi je do komad zemje i sto metara od moje kuće smo ja i muž napravili nama kuću i lijepo... Pa mogli bi, mogli bi se uselit u kuću sad po ... rođendanu, dvadeseti dvanestog, odma preko Božića. Sagrađili smo kuću, nije velika. Znači, ima dole podrum, prizemje, gore visoko potkrovlje, ali nije to prizemje, to ti je ko podrum gdje ti je métar iznad zemlje, znaš. To ti je ko prvi kat i onda gore visoko potkrovlje. Imamo znači: kuhinju, dnevni boravak i trpezariju. To ti je u jednome, zahod dole, skale za gori i gore još jedan zahod i tri sobe.

Govorin zahod eee, kako san rekla zahod, a moj otac mi govori kamara, ja govorin soba. On govori u kamari, ali dosta judi govori tinel – masu. Meni tetka i oni u Hodiju svi govore tinel: „Aje u tinel, tamo.“ Ja govorin dnevni boravak, trpezarija, eee taraca, sa ti radimo tarace. Djever nam je puno pomogo...

Ja jedino nekad, ako ponekad ono se zafrkavam pa nekad izleti nešto ko što on govori, ali ja držin svoje, i ođe san, doma san i ja njega ispravljam da se ođe, u nas tako ne govori... Mislin zadovoljna, bilo je tu, K., i kriza kako bi ti rekla. Zato što odi nema ništa, razumiješ. Šta ođe ima? Razumiješ. Ja dijete za ódvest u kino moran ić u Grad jer u Stonu nema kina, ja dijete za, za odvest u kazalište... eee a moja L. ti je ono muzikalni tip. Ja bi nju volila, razumiješ, da ona recimo neđe ide ili na ples, da nešto svira, ko što si ti išla, razumiješ, ka si svirala je l' da violinu? Šta si ti svirala? I to mi je nekako falinga razumiješ. Jes lijepo na selu, u Hodiju dok je još ona osnovna škola, kako bi rekla. Lijepo je i u Stonu stvarno ljeti. Super je u Stonu kad ima judi. Stvarno je lijepo. Evo, oni su sad, cijeli dan su oni vanka pušteni, razumiješ. Lijepo je, ali zimi je malo djece. Nema u školi puno učenika, možda pe šes, nema ih vele.

6.4.2. Ogled govora – govornik Zas1

Znači, kuću radin kilòmetar od Stona. Krene se putem prema Orebiću i skrene se desno prema Hodilju. Nakon nekih sedamsto - osamsto metara skrene se opet desno gori uz brdo i tamo je kuća. To je u biti bivša farma, od oca mislin bivša, još uvijek farma od oca. Tamo je bilo i prije, znači, sagrađena prizemnica, a ja sam u međuvremenu sam podigao kat, aaaaa... napravio sam u biti malu kuću od sedamdeset kvadrata... Ima dvije kamare, ima dvije banje, dnevni boravak s kuhinjom, ima veliku okućnicu nekih tisuću kvadrata i ima lođu. Može se reći da je lođa da nije balkon jer balkon treba ipak viriti van iz kuće. Ovo ne viri, nego je kuhinja ispod lođe. Eeee... onda na farmi ima, ima jedan kućak, ima mačka. Tek sam danas upravo skonto da je mačak ka sam došao blizu njega...

Treba još inkartati kuću, strojno će se inkartati. Treba naliti podove eee... kupili smo već pločice za banju...

U Stonu postoji lijepi običaj da se na Veliki petak pali iluminacija, ali nean pojma koliko postoji. Ali pretpostavljan, to je čisto pretpostavka, ako su žudije u Dalmaciji manje-više oko stotinjak godina, pretpostavka je da je i to vjerojatno stotinjak godina jer sigurno prije nekih dvjesto godina, čisto sumnjan, da su palili na ovakav način, da su radili boče znači od pilotine i nafte, jer nafta ko prvo nije postojala, ali možda petrolej prije toga, tako da, ali čisto pretpostavljan da je to vjerojatno stotinjak godina možda, možda i malo više, ali ne puno više od toga. Trebalo bi to zaštititi ko nematerijalnu kulturnu baštinu. Sad točno, kako to ide, ja ne znam, ali da je dosta, to jest malo je poznato to u Hrvatskoj jes. Jako je malo poznato. U biti jedna jako lijepa procesija.

U pripremi iluminacije sudjeluje zadnjih desetak godina manje-više. U biti otkad sam se vratio iz Zagreba, u biti čak i prije dok sam još i studirao u Zagrebu. Eee... znači već ja mislin čak i skoro mjesec dana prije, možda i više, D. izdvoji pilotinu koja je vrlo sitna zato što se sitna pilotina može jako dobro nabit. Namjerno se izdvaja puno prije baš sitna da se može i malo prosušiti, da bude skroz suha. Onda na Veliki petak popodne se nađemo obično oko dva i po, tri. Eee... bude nas četvero, petero i treba ima novine. Dvadeset četiri sata nam je najpogodniji baš zato, zbog formata. Veličina, veličina je u ovom slučaju bitna... eee... i onda

se pilotina stavi u karijolu, eee.... Ulije se nafta, baš dizel i promiješa se rukama... eee promiješa se znači, toliko se ulije nafte da to bude dosta vlažno, ne da baš kapi nafta iz, iz te mješavine. Onda se uzme novinski papir i zahvati se šakon koliko možeš, koliko ti može sta u šaku i stavi se u tu kartu i napravi se boča da se, da je, da se može zatvori i vrh zaaa... zavrtiti tako da izgleda ko loptica...

Kako ih radimo, slažemo ih u kašete za zidine, onda nosimo na zidine, plus što nosimo u broci, u broci nosimo pilotinu isto s naftom koja je za sam križ koji se stavlja na Stovišu koji se stavlja u čantrule. Znači u čantrule, konzerve od ovoga mesnog doručka ili ovako nešto, stavi se na metalni križ koji se postavi na, na Stoviš. Eee... još tri kašete tih boča idu po Stonu i još dio pilotine posebno u karijoli nosimo za radi križe koje radimo obično ispre svetoga Vlaha i ispre pošte... eee i to se znači radi popodne. Nosimo na zidine obično oko pet do pet i po, đe postavimo. Iza idemo do Kantuna popi jednu pivu i onda iza idemo u crkvu i budemo onđe pola ure do uru vremena jer onda treba postaviti i ove boče po Stonu. Kad postavimo te po Stonu, onda se obično razdvojimo. Trojica pođemo na zidine i čekamo procesiju koja bude obično oko osan ura. Tad se ugase sva svjetla na zidinama, a onda nam jave mobitelom ili vidimo i sami da se počmu paliti boče ispre crkve pa prema tome onda počmemo i mi paliti na zidinama. Jedan počme s vrha kule Stoviša, a drugi pođe s dna kule Stoviša i ide prema vrhu, i onda nakon toga se razdvajamo - jedan na Veliku vodu, drugi na Komardu ide i pali svak svoj bakljon. I to je to, neman ti više šta rje.

6.4.3. Ogled – govornica Nasa2

A ođe imam stan od sedandesešes kvadrata, tri spavaće sobe, veliku banju, mali zahod, hodnik i tridesepet kvadrata, kuhinja, trpezarija i dnevni boravak, sobe nisu velike, ali to mi nije ni bitno i odvojen je taj prostor od ovog spavaćeg prostora, ono vratima pa tako oni svi mirisi od kuhanja, pušenja, ono da mi ništa ne ide tamo. Jedino što mi se ne sviđa je buka, pa jes malo, ali ne bi se selila. Nisan o tome sa razmišljala, ne. Jedino možda neđe gore u brdo to volim, volim... Ma ka djeca narastu ja se planiram vratiti dole. Neman ti ja namjeru sta u Zagrebu. Ovo je samo privremeno rješenje. Da, da samo da omogućim i dam djeci ono što im treba e... Onda ja planiram biti onako leteća. Kad oni budu onako više samostalniji i kad mene budu manje trebali, napunit frižider, zalediti in hrane i odo ja dole.

Dole imamo jednu kuću. To je kuća od osamdeset, osamdesetak kvadrata. Ima veliku banju, trpezarija i kuhinja su jedan prostor. Kako je stara gradnja pa je odvojeno, na drugu stranu je tinal i gore je saloča i dvije sobe... To gore je totalno neiskoristivo. Gore je neki regal i kauč bez veze... Da je skala drukčije postavljena i vrata od soba da nisu uz prozore, nego skroz na drugoj strani, onda bi ta saloča mogla bit još jedna soba, manja možda, onako gostinjska neka soba, ali to je... trebalo bi je renovirat cijelu. A ono sve ove godine dok smo mi živili dole, ono, gletali su se zidovi. Dok su bile drvene persijane to se pituravalo. Onda smo stavili ove od PVC-a. Onako to se održavalo, ali neki veliki zahvati nisu rađeni.

Kad bi gradila sebi novu kuću, morala bi bit velika kuhinja, to mi je jako važno i blagovaona jer volim kuhat i slatko i slano, sve. Volin radit razne umake i povrće pripremat na razne načine i meso. Baš smo mesni tipovi, a ribu, ako jedemo za objed meso, onda jedemo ribu za večeru, nije mi riba baš konkretan obrok. Obično ljeti riba se peče za večeru, ne za objed. Meni je kuhinja ova ođe savršena, u Zagrebu. I volila bi imat vešeraj, zasebnu prostoriju gdje se pere, pegla i to, volila bi imat i tipa neku garderobu, onako malu tako da nemam ormare po sobama i ono veliku taracu, roštilj, onako prostori za druženje, to mi je bitno da to imam.

Ja se sjećam dok su oni meni bili mali ni po Stonu po kafićima, ono, vanka po taracama da san ja s njima sjedala. Ne, meni se to jednostavno... Ono, ako san pošla na tu kafu, onda uru vremena ću sjedat na toj kafi i bit na njoj, a ne stalno dijete animirat, dodavat, odlazin, dolazin, nema mi smisla to... Meni bi ti otac, dok su mi djeca bila mala, svako jutro došo i jedno uru i po dvije vremena obadvojicu prošeto kroz selo, dao im jabuku, bananu nešto da pojedu i s njima bi ti bio kroz selo i ja bi babu isto... ono ostavila joj. Dala bi joj prvo kavu, ona bi to popila dok san ja doma, i ostavila joj voće narezano i onda bi ja uru vremena pošla u Ston, obavila spenzu i sjela na kavu i onda doma i nastavila sve što treba.

Pa slabo iden u Supavo, slabo skroz. Ja Supavo, ja ti Supavo, ja ko da tamo nisam odrasla, apsolutno meni to Supavo ništa ne znači. Ja tamo dođen ono ko stranac neki. Uopće ne nemam ono neki, šta ja znan, kad vidin te skale ili ono neki detalj pa da me to nešto asocira ono na djetinjstvo, ništa uopće, a Broce totalno. Ja kad ono sad iz Zagreba, kad dolazimo, i preko Ponte ka se vozimo, uopće ne pogledan Supavo. Ništa. I kad mi se otvori obzor Broca –

„Ajme, evo me doma!“

Na Brocama je lijepo, lijepo skroz. Iskreno, đe živi A.P. i đe vi živite, ja tu nikad ne bi mogla živi jer ja ne volim kad izađem na put ono iz, iz na Placu... kad izađem iz kuće da sam ono odma među ljudima. Meni je na Brocima savršeno. Ja san znala ono proljeće, kad je vanka ono već toplije, u pidžami ispre kuće pi kafu, a imam i svoga kučka. Ja životinje obožavam, oduvijek. Moji mi nikad nisu ono dali da imam kučka. Onda san mačke rastezala i potezala cijeli život.

Meni je tamo super. To je neki moj prostor, moj mir, moj svijet i to mi je ono odvojiti se nekako, bit u Stonu, bit među ljudima, bit ono sve i onda kad ja zadovoljim tu svoju potrebu za druženjem, za komunikacijom, znaš ono, povući se u to neko svoje okruženje. Je l' te treba voziti ide, ako treba drage volje...neđeja je danas... ako hoćeš ja te mogu odbaci, meni se niđe ne preši, ozbiljno.

6.4.4. Ogled – govornica Zasa3

Moj jedan dan u Stonu. Dignem se oko devet i po, deset, popijem kavu, ako treba pomoć oko objeda skuham objed, pomognem oko objeda, pomognem mami oko objeda, onda objedujemo, pojedem, operen pjate, cijelu kuhinju sredim i onda ako stignem pođen leć, a ako ne stignem poč leć onda ništa, onda idemo na kupanje i nakon kupanja, opet, ako stignemo idemo se voziti na bicikli i možda izađemo vanka navečer. Ali ovo ljeto sam došla jako kasno jer je L. dobila ulogu u filmu pa sam bila u Zagrebu do dvaestreći sedmog, do Liberana. U Zagrebu mi je bilo prekrasno. Rekla sam da mi je to najljepše ljeto, da ovaj mi je to najljepše ljeto u Zagrebu zato što nisan imala nikakvih obaveza. U Zagrebu ima svakavih događanja ljeti, od predstava, izložbi, onda koncerata na otvorenome, tako da je bilo jako lijepo i zanimljivo.

Moja djeca govore dosta neodređeno. Neodređeno zato što razumiju sve kako se govori u Stonu, tu i tamo, odnosno u školi možda govore kaj, ali ne mogu reći da imaju neki baš zagrebački naglasak. Možda u školi imaju, ali doma ne govore previše zagrebački. Govore bliže onako ko što ja govorim i sviđa mi se taj njihov naglasak. Ne podržavam ih da govore „jesi pogledao“, nego „jesi pögledao“. Voljela bi da govore književno ili nekom mješavinom,

ali mogu oni upotrebljavat kaj ako žele, ali podržavan ih da ne govore poglèdati, nego pògledati. B. je prije nakon prvog razreda, ili prije, trebalo mu je puno vremena da se iza ljeta, jer cijelo ljetu budu u Stonu, u mojih, u nona i none, puno mu je trebalo da se prebaci sa stonskog naglasaka na zagrebački i onda je namjerno upotrebljavao riječi koje ja naučio u Stonu od prijatelja, a koje ni ja ne govorim tipa bánda ili šta ja znam. Namjerno ih je upotrebljavao u školi. Trebalo mu je puno vremena dok se isključi i dok se prebaci na zagrebački govor, a učiteljica je bila pametna pa ga nije ispravljala, to je njoj bilo slatko, nije, nije se bunila.

L. ide na dramsku i oni na dramskoj, ja mislin, uče standardni jezik, govorit standardnim što njoj nije problem jer njoj je to dosta poznato, dakle zato što ona ona ne govori, ona govori kaj, ja mislin, ali na dramskoj vjerojatno ne govori kaj, nego govori standardnim jezikom, ali njoj to nije kažem problem prebacit ni na stonski, ali bome ni na zagrebački.

Ja mislim da sam i ja dosta promijenila svoj govor. Iako, ko mi je reko? Jedna mi je ženska rekla, a ova A. redateljica kad smo prvi put razgovarale i kad me pitala otkle sam, iznenadila se i rekla da se meni uopće ne osjeća dubrovački naglasak, ali to me isto čudi, ali onda isto kad smo drugi put malo duže razgovarale rekla: „Pa dobro. Možda van se ipak malo čuje.“ A ona ima tu neke veze s Metkovićem pa me čudi kako to nije skužila. Jedna mi je mama neki dan rekla: „Mogu li ja vas nešto pitat?“ Kažen ja: „Možete.“ „Jeste li vi negdje iz Hercegovine?“ Ja san se nasmijala. Malo mi je neugodno, možda će mislit da se smijem Hercegovcima: „Nisam. Ja sam iz Stona.“ Nije da mi ne bi bilo drago, da neko misli da sam ja iz Hercegovine. Nemam ja ništa protiv Hercegovaca, ali što sam ja toliko promijenila govor da se ne čuje da je to dubrovački, nego ispada da je hercegovački ili je to neko ko ne zna dubrovački pa ga miješa sa hercegovačkim.

Ne, ne mislim da se neki više cijene, ne ne mislim. Jedino ako neko lijepo govori književni, to bi moglo bit na cijeni, standardni, ali... Jedino ja, kad mi neko govori zagorski, to mi se ne sviđa, to je stvar mojega, ne sviđa mi se zagorski mi se nikako ne sviđa, baš ono kad čuješ da neko zagorski govori, drugi govori mi ne smetaju.

Moj muž je iz V. i nije puno utjecao na govor mene i djece jer on uopće ne govori slavonski.

Ne možeš mu uopće odrediti otkud je i nije... Možda tu i tamo koristimo neku riječ koju on koristi, ali drugih utjecaja mislim da je imo jako, jako malo. On je naučio sve riječi koje mi govorimo. On je naučio naš dijalekt, a mi se nismo imali baš nešto prilagođavat njemu. On svoj govor nije promijenio, samo sve razumije.

6.4.5. Ogled – govornik Tas3

Mislim, tu san u toj istoj firmi otkad san došo u Zagreb. To je bila dvije i sedma i to je bio prvi razgovor. Odma san dobio poso i direktor je Dalmatinac tako, da to je jedna dobra stvar onako, ovaj, mogu priča kako hoću jer i on priča po svomu. On je iz Zadra.

A došo san, pa dole u biti... Ma u biti san uvijek želio doć u Zagreb. Nemam neki poseban razlog iskreno, baš san želio ono. Nije da nije bilo posla. Ja san imo poso u Dubrovniku i još dole restoran. Mogo san u Stonu ostat, mogo san što god hoću. Što ne znači da se neću vratit jednog dana. Ali znaš, čisto ono da bude malo veća sredina jer ono... Budući ka pogledaš, ono, od osmog razreda ja više nisan bio u Stonu. Znači srednja škola ovo ono... Meni je doma... ono ne moran bit... Naravno da san vezan, ali živjet u Dubrovniku, prebacit se u Beč, u Zagreb, u Irsku nije bitno. Mogu ovako, ali jednog dana, bi se volio vratit u Ston, definitivno da. Ja i žena pričali smo o tome. Mislim, pazi. Što se mene tiče, ja bi mogo sutra. Definitivno jer pošo bi sutra. Sve se u biti promijenilo kad se rodila E. eee... jer ja san uvijek govorio: Nema šanse da bi se ja dole vratio!“ Super je dole i sve to divno krasno, ali nemaš dole ništa. Mislim šta možeš? Popit kavu u Kantuna, poč doma, prošetat po Ponti, popodne poč popit pivu u Joza i šta? I onda znaš ono... Zagreb - pa mogu tu na ovaj koncert, mogu ovdje, mogu tu, mogu tamo, penjemo se na Sljeme, idući vikend idemo tu... Non - stop se nešto događa i to, a onda rodila se E. i ja više ništa od tog ne koristim. Jednostavno sve to što Zagreb nudi. Vidi sad je, na što se svodi sad život. Pođi ujutro probudi se rano, spremi E., vodi je u jaslice, pođi na poso, vrati se s posla, pođi brzo u butigu kupit stvari ono šta ćemo jest taj dan, dođi doma, skuhaj, legni mrtav. E. skoči na tebe: „Tata, tata, tata, tata!“ I znaš ono malo s njom gigi – gaga i devet sati E. ide spavat i ja bi sad trebo nešto. Ne mogu. Idem i ja spavat i to je to i znaš... Gužve po gradu, ne koristiš Zagreb ko što bi mogo, živim tu... Vidi, ako nemaš babu, đeda ti ne možeš apsolutno ništa. Mi nemamo, mi nemamo nikoga tu i tamo dođe sestra

pričuvat kad idemo na neki koncert, ali to je rijetko jer se u biti nama više ne ide, mi smo umorni.

Evo ti primjer M. Sa je i on dobio dijete. Znači ovako. Ko dijete uvijek je dolazio u Ston, uvijek ono ljeto, ljeto, Ston, Ston i onda, točno se sjećam, kad je u biti puklo to. Došlo je jedno ljeto. Puši on, osmi razred, već prvi srednje nema M. nema, nema. Sad znaš, ono, hoće nešto drugo, nešto veće malo i to i šta je sad bilo. Žena mu zatrudnila i onda ti je došlo ovo ljeto na duže malo. Prvi put nakon toliko godina i kad smo se vidjeli neđe, u... mislim neđe u jedanestom mjesecu, bili ja, on, T. R. i kaže on kako je dobar taj Ston sa će stalno dolazi jer dijete... Znaš opet se vratiš na to budući da ti više ne treba nekakva luda zabava, nego tražiš mir, sjedneš popit pivu u hladu i sa će znači svako ljeto dolaziti.

U petom mjesecu ka smo bili, onako potpuno neplanski došli jer ostalo meni ono godišnjeg odmora. T. govori: „Amo mi doli poč!“ I sad znaš ono... Ne znamo šta ćemo. Kaže meni Z.: „Iman ja nekog vina, dobio.“ I kažen ja: „Mogli bi bacit nešto na gradele, ovako znaš zagradelat:“ Kažen ja: „Pita ću mater malo ribe neke i... Znaš ono neplanski on otvori bocu vina, zagradelamo znaš ono ovako i šta ćemo sad. Dođe M. M, pa idemo: „Aj', dođi u mene pa ćemo narezat onako malo popričat!“ I te neplanske stvari su mi super. Ođe, šta kažeš, treba sve organizirat, šta je isto super, al' ja ne znan. Meni je D.K. draga, jako mi je draga i vidimo se kad god možemo, ali to je rijetko to je jednom u dva mjeseca.

6.4.6. Ogled – govornica Kasa4

U Imotski san se znači doselila kad san ostala trudna. Nakon, kad san se udala, onda san prvo vrijeme živjela u Zagrebu godinu dana jer sam ja tamo radila i nisan htjela ostavit poso i zato san bila tamo još jedno vrijeme dok nisan zatrudnila. Onda sam prije nego što san trebala rodit došla, došla ovdje. Sad živimo u obiteljskoj kući. Moj stan nije velik, ima šezdesetak kvadrata, dvije sobe, dnevni boravak, banja, kuhinja i to je to. Općenito, fali nam puno prostora, otkad su djeca veća, fali nam sve više i više mjesta, ali imamo šufit pa možemo, pa jedan dan ćemo sigurno, kad djeca budu veća, mora ćemo to uredit jer nam fali mjesta.

Promijenila sam govor, iako, promijenila sam govor, ali ne na imotski zato što mi se moj više sviđa, a i zbog posla koji radim, zbog toga. Ja ne govorin sa svojom djecom ko što govorin s mamom ili sa sestrom, ali ustvari želim da se čuje odakle sam. Na poslu naravno govorin drugačije, trudim se govorit drugačije ne ovako ko što govorin doma, ali promijenila sam, sve ono što ne govorim stonski, govorim književni trudim se govorit književni. Naravno da doma ne govorin književni, ali puno izraza koje mislin da me neko ne bi razumio stonski ja govorin književni. Rijetko kad ću upotrijebit izraz koji je imotski zato što, samo ako mi se sviđa, tipa konoba, kad nečije ime govorim, i nazive. Dekliniram imena onako ko što se ovdje deklinira, ali samo ako je riječ o ljudima koji su odavdje, ako je riječ o nekom odozdo, iz Stona, onda neću, onda ću ga deklinirat stonski recimo Pero, Pera, Peru neće bit Pere, Peri i tako dalje. Iako u početku nisan skoro ništa mijenjala, svoj govor, onako ko što san govorila, zadnje vrijeme primjećujem da neke stvari mijenjam čak da i više nego prije, ali baš zbog toga da ne moram ništa posebno nikome objašnjavat, nego da sebi pojednostavnim život...

Ne znam, mislin svjesna san toga da ako živimo u Imotskom, da će mi djeca govorit imotski iako ja ne mogu reć da forsiram, ali moj utjecaj je jak tako da zasad... Mlađa je tek počela govorit, a starija govori, ali ona govori, ja mislin da zasad govori nekakvom mješavinom. Bilo je smiješno. Ona miješa stonski i imotski pa onda govori na primjer: „Nu, mama, dundo krivo vozi.“

Ili što mi je pričo jedan tata kako ga je njegova mala koja ide s mojom u vrtić pitala je li zna što znači đe. On je reko da ne zna pa je ona njemu objasnila: „To ti je, tata, kad se igraš skrivača. Onda pitaš đe si, đe si i onda drugi treba znat, otkrit gdje si ti. Jer oni misle da je to, a to su čuli od moje male jer je ona govorila jedno vrijeme samo đe dok je bila mlađa. Sad, sad to više ne govori. Sad je to prestala govorit. Govori gdje i ne govori di kako se ovdje govori.

Ne ispravljam, nikad je ne ispravljam ako nešto reče imotski, Nekad neke stvari koje mi se ne sviđaju ponovim onako ko što bi ja voljela da ona reče, ali ne kažem joj da ona mora tako govorit. ... Ali s druge strane mi se sviđa jer to je štokavski govor, blizak je književnom, ali ne bi voljela da... Ima ljudi u Imotskom koji meni govore ljepše i onih koji govore ružnije. Tako da ne mogu reć da svi govore jednako. Nažalost, imotski govor se u Hrvatskoj ne percipira

kao neki lijepi govor i zato bi volila da malo ga, kao da malo to ublaži, taj govor zato mi je drago... Zasad, sad ne znan kako će bit kad krene u školu hoće li se to promijenit, hoće li puno promijenit govor. Ona recimo uopće ne govori... Jedno vrijeme je govorila ikavicom, ali sad zadnje vrijeme ona ne govori ikavicom čak neke stvari, koje ja ne govorin književno, ona govori književno. Na primjer ona kaže, ona neće reći pinjur, ja kažem pantaruo, a ona će reć vilica i tako ima nekih izraza koje su vjerojatno iz crtića, priča ili ne znan vrtića, ali mislin ovo ikavica jekavica mislin da je to moj utjecaj jer bi inače govorila kako sredina govori, ikavski bi govorila. Ne mogu joj to toliko utjecat, jer je ipak nije televizija učila govorit.

6.4.7. Ogled – govornik Das4

Đe ne bi volio nika živje u Zagrebu? Nije da nikad ne bi volio, al' istočni dio grada i tako. Ođe san kupio zato što mi se svidio stan i zato što mi se svidio kvart, a sviđa mi se zato šta, zato što je dobar kvart, miran je, obiteljske kuće, mala zgrada i Anika je otamo. To je ona rekla. Zato što san gledo druge dijelove grada u tom rangi cijene i svi su katastrofa prema ovome, puno su lošiji. Kad pogledaš Kajzericu, Savski Gaj takve kvartove to je puno lošije. Stan je znači šezdeset osan kvadrata trocrtne površine četrdeset kvadrata, četres četri kvadrata tarace. Znači na drugom je katu, viš ti kako ... Znači ima garažno mjesto još doli, mi smo gori na vrhu zato mi se svidio, zbog te velike tarace i zato što ima puno svjetla. Ima tri kamare, ima dvije banje, dnevni boravak koji je spojen s kuhinjom i dosta je svijetao ima dosta svjetla. Orijentiran je na zapad, jugozapad - zapravo na tri, tri strane orijentiran i tako super je. Na poso mogu ić s biciklom, i imam jedno dvaespet mñnuta do po ure sa biciklom, s autom možda dese, petnes minuta zavisi kako kad. Nekad ću ić s autom nekad s biciklom. A. ima, pa ja mislin jedno petnes minuta s autobusom, aaa da a s autom ima desetak minuta...

Znači djètinjstvo u Stonu. Pa proveo san ga dobro zato što su to valjda bile zadnje generacije bez kompjutera. Vozili smo se po cijele dana na biciklama, igrali nogometa, igrali žmurice, lovili se na biciklama. Što smo još? Pa vazda smo se... Ne znan. Cijeli Ston je bio igralište. Zapravo mislin, onda nije bilo tako puno auta ko danas pa si mogo pustit djecu vanka, slobodno na Batalu, na Komardu. Ja san s braton i materon uvijek išo u oca na farmu, to jes tad je bilo u živina. I nije bilo previše djece, bilo je djece, ja i P.

Ka smo živili, ka je bio potres devedese šeste, onda smo nakon toga živjeli, ja mislin dvje godine, ovaj... smo živjeli u tete A. u kući i onda san ja vazda brata volio strašit i onda bi... ovaj umro od straha. Ja san pošo jednu večer prije u kamaru i kraj vrata od posteje, kraj vrata ulaznih je bio stol i onda san ja sto na taj stol i okrenuo se naopàčke i visio odozgo i Zvonimir je išo gori i kad je viđeo moju glavu kako visi počeo je vrištat i pripo se i pobjego i to je to. Tako san ga vazda volio tako plašit.

Bilo mi je teško kad sam osto bez posla. Tad mi je bilo baš ono grubo, da to je bilo grubo, da. Nekako čovjek misli da je u kolektivu tom nekom i svaća tu firmu kao svoju, a zapravo onda svatiš da si potrošna roba. Radio san dvje godine, skoro dvje godine i dosta se trudiš i puno provedeš vremena na tom poslu i onda te to tako nekako pogodi.

Životopis doktorandice

Krešimira Gudelj (dj. Stepić) rođena je u Dubrovniku 1979. godine. Osnovnu školu pohađala je u Stonu, a završila u Zagrebu, srednju školu (VII. gimnaziju) završila je u Zagrebu. Osnovnu glazbenu školu pohađala je u Dubrovniku i Zagrebu, gdje je završila i srednju glazbenu školu. Na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirala je kroatistiku 2004. radom *Tvorba riječi u novijim hrvatskim gramatikama* (mentor prof. dr. sc. Zrinka Jelaska). Poslijediplomski doktorski studij lingvistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu upisala je 2006. godine.

Od 2004. do 2012. stručno se usavršavala na skupovima za učitelje i nastavnike hrvatskoga jezika. Objavila je radove: Gudelj, K. (2011) Obalna toponimija stonskoga područja, *Folia onomastica croatica* i Gudelj, K., Jelaska, Z. (2014) Usporedba obilježja stonskoga i imotskoga kao dvaju štokavskih idioma, *Lahor*.

Radila je kao učiteljica hrvatskoga jeziku u osnovnim školama u Zagrebu, a od 2012. zaposlena je kao učiteljica hrvatskoga jezika u Osnovnoj školi Silvija Strahimira Kranjčevića, Lovreć. Jedne je godine radila kao profesorica inojezičnoga hrvatskoga u Sveučilišnoj školi hrvatskoga jezika i kulture (UNISOCLAC) Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatske matice iseljenika.